

Inštitút pre výskum práce a rodiny
Institute for Labour and Family Research

METODIKA K POROZUMENIU KLÚČOVÝCH POJMOV A TEÓRIÍ O PROBLEMATIKE DOMÁCEHO NÁSILIA A SEXUALIZOVANÉHO NÁSILIA NA ŽENÁCH

Barbora Burajová

2023

„Domov musí byť bezpečné miesto pre všetkých“

Metodika k porozumeniu kľúčových pojmov a teórií o problematike domáceho násilia a sexualizovaného násilia na ženách

Autorka: Mgr. Barbora Burajová, PhD.

Bratislava, 2023

Odborná garancia: Oľga Pietruchová

Vydanie: Prvé vydanie

Vydavateľ: Inštitút pre výskum práce a rodiny

Rok vydania: 2023

Rozsah: 64 strán

Text neprešiel jazykovou korektúrou.

POUŽITÉ SKRATKY

CSP - zákon č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov

MS SR – Ministerstvo spravodlivosti SR

MV SR – Ministerstvo vnútra SR

Smernica 2012/29/EÚ - smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV (Ú. v. EÚ L 315/57, 14.11.2012)

SR – Slovenská republika

OČTK – orgány činné v trestnom konaní

PZ SR – Policajný zbor SR

TZ alebo Trestný zákon – zákon č. 300/ 2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

TP alebo Trestný poriadok – zákon č. 301/ 2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

ZoPZ alebo Zákon o policajnom zbore – zákon č. 171/1993 o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov

ZoO alebo Zákon o obetiach – zákon č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Obsah

Použité skratky	3
Úvod.....	6
2 Základné východiská a princípy pri kontakte s ohrozenými osobami	8
3 Dáta o násilí.....	11
3.1 Domáce násilie v číslach	11
3.2 Znásilnenia a sexuálne násilie v číslach.....	16
4 Domáce násilie	17
4.1 Základné pojmy	17
4.2 Charakteristika domáceho násilia	19
4.3 Formy domáceho násilia.....	21
4.4 Následky domáceho násilia (32).....	22
4.5 Vplyv domáceho násilia na deti (32).....	24
4.6 Pojmy: ohrozená osoba a obeť.....	26
4.6.1 Individuálne posúdenie obete.....	29
4.7 Latencia domáceho násilia a jej dôvody	31
4.8 Domáce násilie a zmierovacie konania, vrátane mediácie	32
5 Sexualizované násilie a sexuálna viktimizácia	33
Trestné činy súvisiace so sexualizovaným násilím	34
5.1 Latencia sexuálnej viktimizácie	35
6 Právo na ochranu pred druhotnou viktimizáciou alebo opakovanou viktimizáciou	39
6.1 Právo na ochranu pred druhotnou a opakovanou viktimizáciou	39
6.2 Zníženie rizika druhotnej viktimizácie a retraumatizácie	40
6.3 Opatrenia na zníženie rizika opakovanej a druhotnej viktimizácie	42
6.4 Zákaz a vylúčenie konfrontácie ako opatrenie na zníženie rizika druhotnej viktimizácie	43
6.5 Pribratie psychológa alebo znalca ako opatrenie na zníženie rizika druhotnej viktimizácie	44
7 Odhad hrozby nebezpečenstva násilia	45
7.1 Zásady odhadu nebezpečenstva	45
7.1 Oblasti a kritériá hodnotenie rizika nebezpečenstva	46
7.2 Zvažovanie rizika nebezpečenstva.....	50
7.3 Formulár na hodnotenie hrozby nebezpečenstva v práci polície	51
7.4 Vyhodnotenie formuláru hrozby nebezpečenstva	54
7.5 Skóre a miera nebezpečenstva	54
8 Pomocné koncepty pre pochopenie domáceho násilia a situácie obetí domáceho násilia	55
8.1 Koleso moci a kontroly	55
8.2 Stratégie na zvládanie násilia a zmena	57
8.3 Prekážky hľadania pomoci	58

8.4	Päť fáz zmeny	59
8.5	Súvislosť cyklu zmeny s možnosťami intervencie v prípadoch domáceho násilia.....	65

ÚVOD

Cieľom tejto metodiky je priblížiť ochranu obetí domáceho násillia a tzv. sexualizovaného násillia pred druhotnou a opakovanou viktimizáciou. V našom prístupe aplikujeme princíp, že ochrana obetí je možná len na základe interdisciplinárneho prístupu a vyžaduje multiinštitucionálnu spoluprácu. V opačnom prípade totiž nie sme schopní identifikovať ujmu, ktorá sa stala a teda ani potreby, ktoré má obeť.

Ujma obetí nezahŕňa len fyzické zranenia a dopady násillia na psychiku obeť, ale aj oslabenie schopnosti obeť sa plnohodnotne realizovať na individuálnej úrovni, v rodine, komunite či štúdiu a zamestnaní. Obeť čelia emocionálnym výzvam nielen preto, že zažívajú násillie ale musia im čeliť aj vtedy, ak chcú žiť bez násillia. Pokiaľ inštitúcie a organizácie nespokupracujú, obeť, musia nielenže opakovane vysvetľovať to, čo zažili, ale ich skúseností sú opakovane posudzované. Ich možnosti a schopnosti riešiť svoju situáciu skúsenosť s inštitúciami významne spoluutvára, môže ich posunúť „z“ násillia, ale ich môže posunúť aj naspäť, prípadne ich môže udržiavať na pomedzí „z“ a „do“.

Domáce a sexualizované násillie sú aktom násillnej kontroly života obetí a ich cieľom je násillím obrať obeť o možnosť samostatne rozhodovať o sebe. Nedostatky pri identifikácii viktimizácie alebo jej zľahčovanie, spochybňovanie obetí či nutnosť opakovať žiadosti o ochranu a pomoc, pripomínajú obetiam konanie páchatel'a, ktorý využíva rovnaké stratégie a ak sa vyhráža, pravdepodobne aj tým, že obeť nik neuverí. Ak obeť opakovane zažíva v kontakte s inštitúciami tieto prejavy, vníma ich ako pokračovanie násillia, čo v jedných obetiach povzbudí beznádej a v iných hnev.

V prevencii násillie a ochrane obetí zohrávajú polícia, prokuratúra a súdy ústrednú úlohu. Osvojenie si prístupu orientovaného na obeť, rešpektom k obetiam a neodmietavým postojom voči nim, profesionáli a profesionálky z týchto profesií nielen zvýšia účinnosť svojej práce, ale obetiam ponúknu aj nevyhnutnú podporu pre oslobodenie sa z násillia. Obeť získajú pocit, že sa stretajú s porozumením, dôverou, pomocou a podporou. To im dodáva sily, a zároveň im umožňuje spolupracovať s policiou a zmierňovať obavy z ohlásenia násillia alebo žiadosti o pomoc.

Túto metodiku predkladáme s ambíciou na podklade viktimologických poznatkov umožniť orientáciu na potreby obeť. Môže byť vhodným zdrojom informácií pre profesionálov a profesionálky z rôznych oblastí a inštitúcií, ktorí/é prichádzajú do kontaktu s obeťami domáceho násillia a sexualizovaného násillia. Nielen orgány činné v trestnom konaní sú totiž nositeľmi povinnosti predchádzať druhotnej a opakovanej viktimizácii a aj iné profesie sa môžu ocitnúť v kontakte s obeťami.

Poznanie konceptov, metód a cieľov navyše prináša spoločné pochopenie terminológii, zjednocovaniu východísk a tak vedie k harmonizácii postupov. To otvára dvere multiinštitucionálnej spolupráci

a interdisciplinárnemu prístupu, ktoré umožňujú efektívnejšie a účinnejšie poskytovanie podpory a ochrany obetiam.

Úvodné poznámky

V metodike používame rodovo neutrálny jazyk, keď hovoríme o ohrozenej osobe a násilnej osobe a to napriek tomu, že štatistiky kriminality za roky v rokoch 2017 až 2021 o trestných činoch súvisiacich s domácim násilím a vybraných majetkových trestných činoch páchaných blízkymi osobami ukazujú, že najčastejším páchatelom domáceho násilia sú osoby mužského pohlavia (viď časť 3).

Nakoľko je však domáce a sexualizované násilie najmä o ženských obetiach, v metodike uplatňujeme zásady a princípy, ktoré boli formulované teóriou a praxou pre poskytovanie podpory a ochrany ženám zažívajúcim násilie.

V metodike tiež na niektorých miestach využívame na označenie osôb zažívajúcich násilie neutrálny pojem „obeť“ a „páchatel“ a to najmä v prípadoch, ak hovoríme o legislatíve alebo právnej teórii, ktorá tieto pojmy používa.

Časť odbornej literatúry pritom zdôrazňuje, že na označenie osoby, ktorá zažíva domáce násilie alebo sexualizované násilie, je vhodné používať termín „preživšia“. Tento výraz nie je na Slovensku dosť dobre zaužívaný, no považujeme ho za vhodný, nakoľko vyjadruje, že osoba, ktorá zažíva domáce násilie alebo sexualizované násilie nie je len objektom poškodzujúceho správania inej osoby, ale vedome túto skúsenosť prežíva alebo prežila a je alebo bola pri nej aktívna v záujme ochrany života a zdravia.

V kontakte s osobou so skúsenosťou domáceho násilia alebo sexualizovaného násilia je najvhodnejšie na jej oslovenie používať „pán/pani“ a priezvisko. V jej prítomnosti nie je vhodné používať právne výrazy a právny žargón ako napríklad „poškodená“ alebo napríklad „vyťažiť“, nakoľko týmto výrazom nerozumie a môže ich vnímať tak, že nie je rešpektovaná alebo braná dostatočne vážne ako konkrétna osoba.

2 ZÁKLADNÉ VÝCHODISKÁ A PRINCÍPY PRI KONTAKTE S OHROZENÝMI OSOBAMI

Východiskom nášho prístupu k ochrane a podpore obetí domáceho násillia je ľudsko-právny prístup. S ohľadom na záväzný charakter Dohovoru o ľudských právach a vplyv rozhodovacej praxe Európskeho súdu na ľudské práva sa v úvodnej časti budeme venovať zhrnutiu toho, aké sú dané záväzky pre Slovenskú republiku a jej inštitúcie v tejto súvislosti.

Dohovor o ľudských právach výslovne nezmieňuje práva obetí trestných činov a vo všeobecnosti, vo všeobecnosti sa obeť stáva subjektom práva na spravodlivý proces v zmysle čl. 6 dohovoru, ak si v adhéznom konaní uplatnila nárok náhradu škody.

Ako však vyplýva z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva obetiam tento dohovor poskytuje ochranu v ďaleko širšom kontexte a to bez ohľadu na to, či si uplatnili nárok na náhradu škody. Európsky súd pre ľudské práva svoju jurisdikciu odvíja od čl. 1 dohovoru, ktorý členské štáty zaväzujú, aby priznali ľudské práva všetkým osobám v ich jurisdikcii. Podľa čl. 2 a čl. 3 v spojení s čl. 8 dohovoru Európsky súd pre ľudské práva vo svojej judikatúre rozpracoval rôzne aspekty povinnosti členských štátov chrániť právo jednotlivcov na život a ochraňovať ich pred zlým zaobchádzaním a neprimeranými zásahmi do súkromného života.

Súčasťou tejto povinnosti je nielen ochrana pred porušovaním práv predstaviteľmi štátu, ale aj ochrana pred závažnými porušeniami ľudských práv chránených dohovorom súkromnými osobami (1). V záujme odstrániť beztrestnosť páchatel'ov trestných činov, majú štáty povinnosť kriminalizovať závažnejšie porušovanie ľudských práv (2) a zabezpečiť ich vyšetrovanie (3). Pritom členský štát prostredníctvom svojich orgánov musí konať z vlastnej iniciatívy a pri začatí vyšetrovania sa nesmie spoliehať na iniciatívu obeť (4). Naviac, Európsky súd pre ľudské práva tiež rozhodol, že „akýkoľvek nedostatok vo vyšetrovaní, ktorý ohrozuje (jeho) schopnosť identifikovať páchatel'a alebo páchatel'ov, predstavuje riziko nedodržania tejto normy“ (5). Všetky uvedené povinnosti sa netýkajú len priamej viktímácie, ale štáty sú povinné ochraňovať právo na život pred závažnejším porušovaním (6) a (7) aj preventívnymi opatreniami, najmä činnosťou OČTK, ktoré odradia resp. zabránia jeho porušovaniu (8) a (9). Obete majú nárok aj na účinný prostriedok nápravy podľa čl. 13 dohovoru (10). V neposlednom rade podľa judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva je porušením pozitívnych záväzkov členských štátov aj nezačatie trestného stíhania z dôvodu, že protiprávne konanie, pred ktorým má osoba nárok na ochranu podľa dohovoru, nie je trestným činom alebo sa stíhanie nezačne v dôsledku nedostatočnej právnej úpravy (11).

V tomto kontexte a ďalej najmä v kontexte Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (CEDAW), ktorý je pre Slovenskú republiku právne záväzný, a rozhodnutí a odporúčaní prijatých Výborom CEDAW Committee je možné sformulovať hlavné východiská a zásady pre prístup k domácejmu a sexualizovanému násiliu a základné princípy pre kontakt s obeťami.

HLAVNÉ VÝCHODISKÁ

✓ **Podľa medzinárodného práva je domáce násilie považované za:**

- diskrimináciu žien a porušovanie ľudských práv žien,
- mučenie v súkromnej sfére,
- porušenie práva na život / kvality života a práva na rodinný život.

✓ **Práva jednotlivca súvisiace s domácim násilím:**

- právo na život a osobnú nedotknuteľnosť,
- právo nebyť vystavený mučeniu alebo podrobený krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu,
- právo na slobodu a osobné bezpečie,
- právo na spravodlivý proces / rovnakú ochranu podľa zákona,
- právo na rovnosť v rodine,
- právo na najvyššej úrovni dosiahnuteľného fyzického a duševného zdravia.

ZÁSADY

- Domáce násilie a sexualizované násilie ohrozujú najmä ženy a dievčatá a ich príčinou sú škodlivé stereotypy a praktiky, ktoré znevýhodňujú ženy a dievčatá.
- Násilie páchané na ženách porušuje ľudské práva a k jeho znížovaniu a odstraňovaniu je možné prispieť len ak sú odstraňované nerovnosti medzi mužmi a ženami v individuálnom prípade a aj v na spoločenskej úrovni.
- Deti, ktoré sú svedkami násilia v domácnostiach, sú násilím poškodzované rovnako ako priame zneužívanie a zanedbávanie dieťaťa a preto je potrebné ochranu a podporu poskytnúť aj deťom a ich vzťahu s nenásilnou osobou.

- Cieľom intervencií je posilnenie ohrozených osôb v získaní kontroly nad ich životmi. Súčasťou posilnenia je rešpekt k názorom ohrozených osôb.
- Podpora a ochrana ohrozených osôb je zabezpečená komplexne a vychádza pri tom z ich potrieb, ktoré napĺňa na základe interdisciplinárneho prístupu.
- Podpora a ochrana pred násilím je poskytovaná a zabezpečovaná na základe spolupráce inštitúcií a obsahuje výmenu informácií.

PRINCÍPY PRI KONTAKTE S OHROZENÝMI OSOBAMI

- Pri kontakte s ohrozenými osobami vždy:
- Uplatňujeme rešpekt a dôveru
- Nespochybňujeme ich skúsenosti s násilím
- Neobviňujeme ich z násilia, ktoré zažívajú
- Označíme násilie za neprijateľné
- V prvom rade zohľadňujeme bezpečie ohrozenej osoby, hodnotíme hroziace riziko nebezpečenstva pre život a zdravie a svoje hodnotenie opakujeme pri ďalšom kontakte
- Uznávame jedinečnosti každej osoby a rôznorodosť potrieb ohrozenej osoby/ohrozených osôb

3 DÁTA O NÁSILÍ

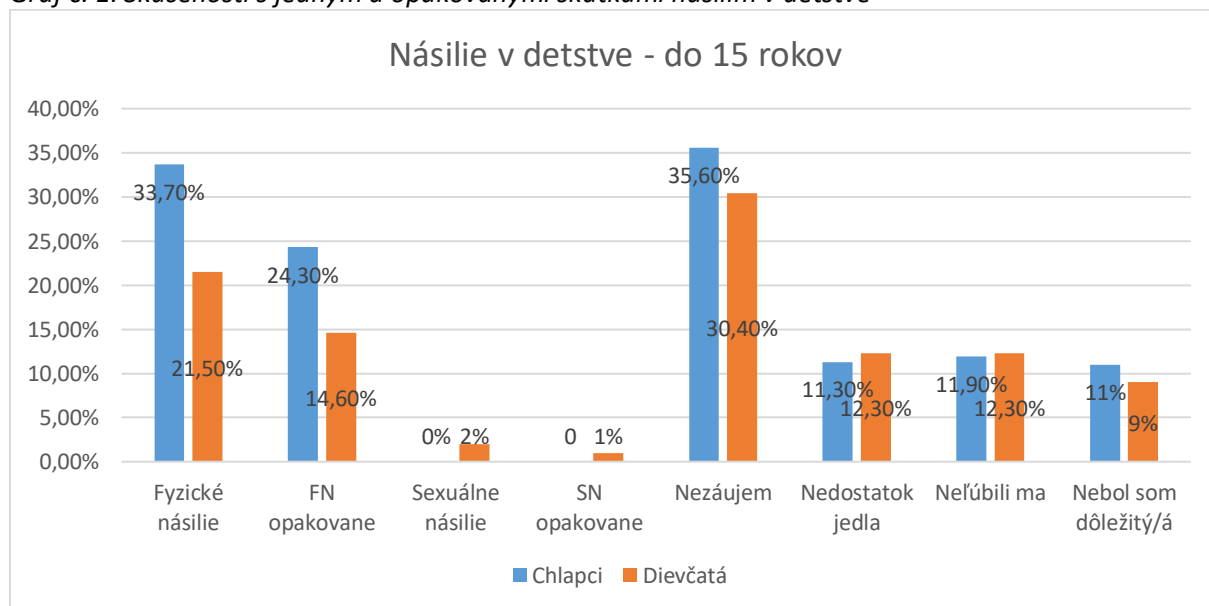
Domáce násilie a sexualizované násilie sa vyznačujú vysokou latenciou, ktorá súvisí z narušením predstáv o bezpečnom svete, najmä v oblasti súkromia a blízkych vzťahov, a mimoriadnou hĺbkou traumy, posilňovanej pocitom zrady, ambivalentnými postojmi voči zažívanému násiliu a jeho páchatelovi a zahanbením.

3.1 Domáce násilie v číslach

Aké je časté zažívať násilie v detstve?

Skúsenosť s domácim násilím v detstve má tretina mužov (33,7 %) a pätina žien (21,5 %) Slovenska. Väčšina mužov (82%) a žien (73%) domáce násilie zažili od otca, no takmer dvojnásobný počet žien ako mužov zažilo agresiu aj od matky. To ukazuje, že dievčatá sú častejšie ako chlapci viktimizované oboma rodičmi, čo môže viesť k ťažšiemu odhaľovaniu domáceho násilia voči dievčatám. Hoci muži mali v detstve vyššiu mieru skúsenosti s fyzickým násilím, dievčatá museli byť častejšie ošetrované zdravotníkmi v dôsledku vážnejších zranení. Skúsenosti s násilím do 15 roku života ukazuje graf č. 1. V zásade polovica mužov a žien so skúsenosťou s násilím v detstve o Slovenska sa so svojou situáciou nikomu nezdôverila (12).

Graf č. 1: Skúsenosti s jedným a opakovanými skutkami násilím v detstve

(Zdroj dát: Filadelfiová, J., Gerbery, D., Vittek, J., 2017; vlastné spracovanie)

Aké je časté zažívať domáce násilie od blízkych v dospelosti?

Od veku pätnásť rokov a počas dospelosti má aspoň jednu skúsenosť s domácim násilím každá štvrtá žena a každý štvrtý muž. Významný rozdiel medzi mužmi a ženami je v zdroji agresie. Pri podrobnejšom pohľade sa ale podobnosť medzi skúsenosťou žien a mužov končí.

U všetkých piatich druhov domáceho násillia empirické údaje ukázali vyšší výskyt za ženy. Pri psychickom poškodzovaní a sociálnej izolácii či kontrole išlo o prevahu žien miernejšiu, pri ekonomickom zneužívaní, fyzickej agresii a sexuálnom násilí výraznejšiu. U žien sa tiež v porovnaní s mužmi násilné skutky častejšie opakovali. Ženy tiež zažívali viacero násilných skutkov spolu.

- Psychické poškodzovanie: Nejakú skúsenosť s prejavmi psychického poškodzovania od člena domácnosti malo spolu 16 % mužov a 17 % žien; aspoň jedna z nepriaznivých situácií sa opakovala v prípade 10 % mužov a 13 % žien. Päť a viac skutkov psychického poškodzovania zažilo od člena domácnosti 7 % žien, ale iba 1 % mužov.
- Sociálne izolovanie a kontrola: Aspoň minimálnu skúsenosť s niektorým zo skutkov sociálneho izolovania a kontroly malo 13 % mužov a 15 % žien; opakovaná skúsenosť sa zaznamenala u 10 % mužov a 12 % žien. Podiel mužov so skúsenosťou s viacerými skutkami sociálnej izolovanosti a kontroly dosiahol 6 % a zo žien to bolo 10 %.
- Ekonomické zneužívanie: Nejakú skúsenosť minimálne s jedným zo sledovaných skutkov ekonomického zneužívania členom alebo členkou domácnosti má spolu 5 % skúmaných mužov a 10 % skúmaných žien; opakovane sa vyskytol u 3 % mužov a 8 % žien. Skúsenosť s viacerými skutkami ekonomického zneužívania členom domácnosti sa objavila u 2 % mužov a 6 % žien.
- Fyzická agresia: Skúsenosť s fyzickou agresiou od člena domácnosti počas doterajšieho dospelého života má spolu 7 % mužov a 9 % žien; z toho v prípade 3 % mužov a 6 % žien je to skúsenosť opakovaná aspoň v jednej násilnej situácii. Kombinácia skutkov fyzickej agresie dosiahla za mužov 3 % a u žien to bolo 5 %.
- Sexuálne násillie: Výskyt sexuálneho násillia sa u mužov zistil iba úplne v nepatrnej miere (len dva prípady). Súhrnná skúsenosť žien so sexuálnym násilím sa zistila v rozsahu 4 %; pričom opakovanie niektorého spomedzi skutkov uviedli 3 % z nich a so zážitkom viacerých skutkov mali skúsenosť 2 % žien. (12)

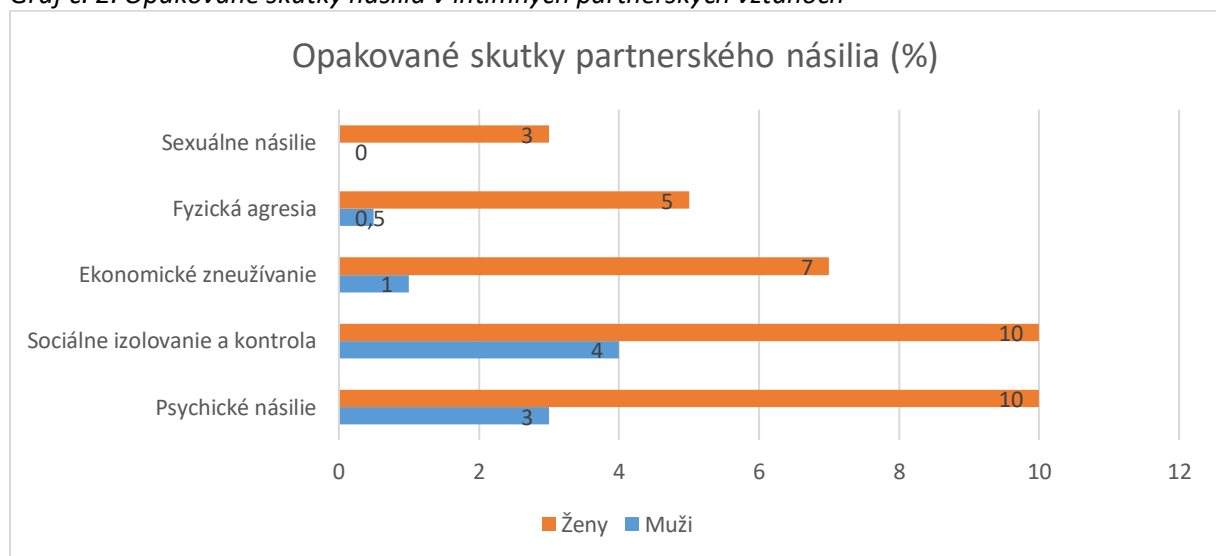
Skúsenosť žien a mužov s domácim násilím počas dospeljej etapy života sa ďalej výrazne líši podľa násilnej osoby. Kým ženy Slovenska zažívajú násilné správanie predovšetkým od svojich partnerov, muži Slovenska násilné správanie zažívajú prevažne od iných členov rodiny – majú viac skúseností s ostatným domácim násilím. Skúsenosť s „partnerským“ násilím tvorila u mužov 36 % z celého

domáceho násilia (9 % z celkových 25 %), u žien „partnerské“ násilie vyčerpáva až 73 % celého domáceho násilie (19 % z celkových 26 %).

Násilie v intímnych partnerských vzťahoch

Ešte väčšie rozdiely medzi mužmi a ženami s opakovaním násilia sa ukázali pri partnerskom násilí. Napríklad psychické násilie a kontrolujúce správanie opakovane zažili od svojich partneriek/ov 4% mužov ale až 12% žien. Opakovanú skúsenosť s ekonomickým násilím malo 7 krát viac žien od partnerov ako mužov od ich partneriek (1%). Pol percenta mužov bolo opakovane vystavených fyzickej agresii od svojich partneriek, na strane žien bola táto skúsenosť desaťnásobná (12). Vizualizáciu skúseností s opakovaným násilím u mužov a žien Slovenska ukazuje graf č. 2. Medzi páchatelmi násilného správania výrazne prevažovali muži, a to aj v prípade násilnej skúsenosti mužov od blízkej osoby, nie len pri násilí páchanom na ženách. Medzi násilnými partnermi a partnerkami mali podstatne vyššie zastúpenie bývalí pred súčasnými.

Graf č. 2: Opakované skutky násilia v intímnych partnerských vzťahoch

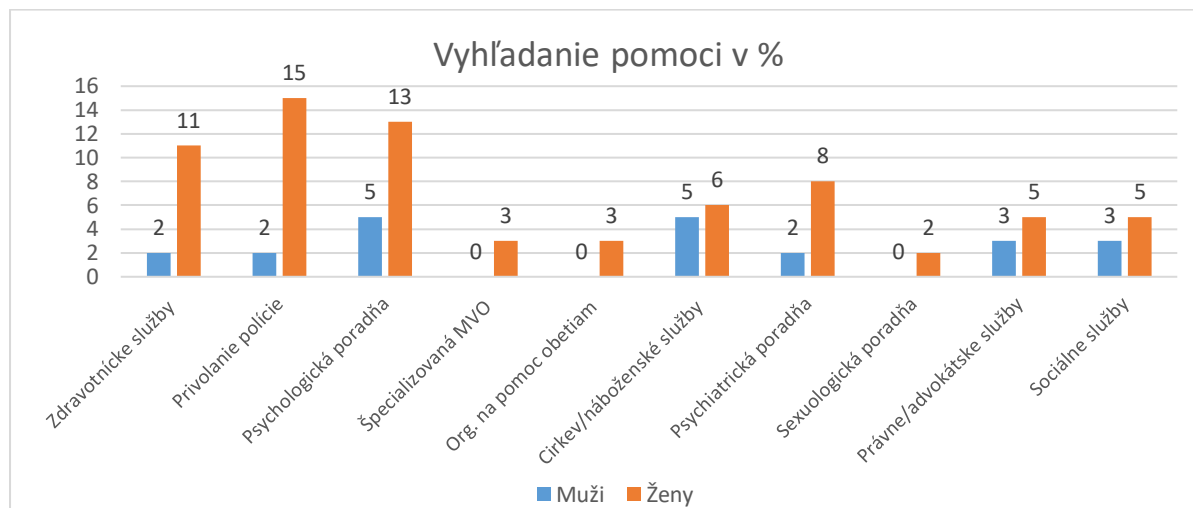
(Zdroj dát: Filadelfiová, J., Gerbery, D., Vittek, J., 2017; vlastné spracovanie)

Hľadanie pomoci

Obete násilia v intímnych vzťahoch a obete domáceho násilia sa len v nízkej miere obracajú na zdroje pomoci. Až jedna tretina ľudí s takýmito skúsenosťami predpokladá, že o ich situácii nik nevie. Ďalšia tretina obetí zažila od tretej osoby alebo inštitúcie konkrétne kroky pomoci. A posledná tretina obetí zažila, že hoci o tom, že sú obeťou násilia niekto vedel, neboli urobené konkrétne kroky na to, aby im bola poskytnutá pomoc (13).

Obete partnerského intímneho násilia a domáceho násilia sa teda vo veľkej miere cítia vo svojej situácii izolované od zdrojov podpory. Nie je preto prekvapivé, že väčšina z nich ani pri najzávažnejšom incidente nevyhľadá pomoc. Napríklad len 17% obetí sa obrátilo na políciu, ale napriek tomu je PZ SR len s malým odstupom druhým najčastejšie vyhľadávaným zdrojom pomoci, ako ukazuje graf č. 3. (12).

Graf č. 3: Miesta pomoci a ich vyhľadanie

(Zdroj dát: Filadelfiová, J., Gerbery, D., Vittek, J., 2017; vlastné spracovanie)

Najčastejším dôvodom oznámenia násilia polícii je ochrana pred opakovaním násilia a potreba bezprostrednej pomoci (25%). Len 13% obetí motivovala ku kontaktovaniu polície snaha dosiahnuť potrestania páchatel'a, čo nepochybne súvisí s ťažkým rozhodovaním pre kriminalizáciu blízkej osoby, ku ktorej obeť viaže citový vzťah a sociálne a ekonomické prepojenie. Až 1/3 ľudí so skúsenosťou domáceho násilia sa rozhodla políciu nekontaktovať, pretože sa obávali pomsty páchatel'a a nešetrného vypočúvania zo strany polície. Štvrtina obetí všetkých obetí bola zas presvedčená, že polícia by s prípadom nič neurobila kvôli nedostatku dôkazov (13). Posledné dva údaje poukazujú na pomerne vysokú mieru nedôvery v políciu a obáv z druhotnej a opakovanej viktimizácie v dôsledku kontaktovania polície.

Pohľad na páchatel'ov a páchatel'ky násilia cez štatistiky kriminality

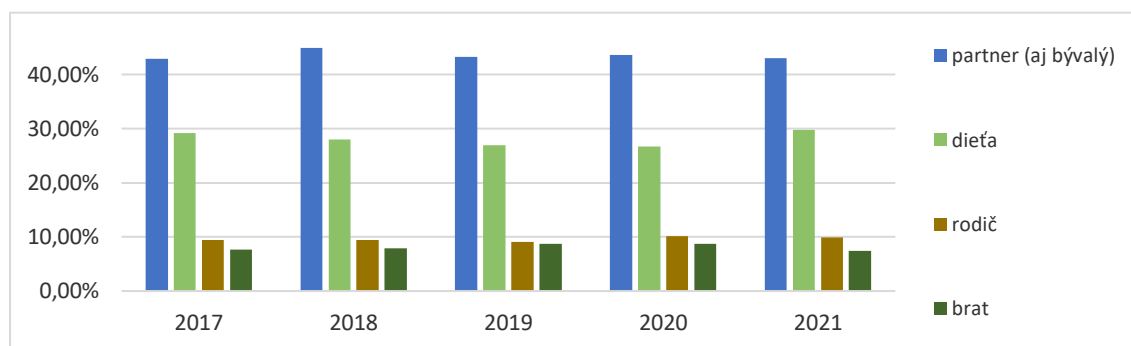
Policačné štatistiky ukazujú len špičku ľadovca násilia v intímnych partnerských vzťahoch a domáceho násilia. Čo však ukazujú pomerne presne, je štruktúra kriminality, ktorá je relatívne málo premenlivá (15). Pohľad na trestné činy súvisiace s domácim násilím a vybrané majetkové trestné činy spáchané blízkymi osobami v rokoch 2017 až 2021 potvrdzuje údaje z výskumov o výskyte násilia.

- Manželia a druhovia žien viktimizovaných partnerským násilím sú zodpovední za takmer polovicu (44%) z 9048 týchto trestných činov spáchaných v uvedenom období.

- Za 28% trestných činov súvisiacich s domácim násilím sú zodpovedné deti viktimizovaných osôb.
- Tretiu najpočetnejšiu skupinu tvoria rodičia páchajúci domáce násilie na svojich deťoch (10%).
- Podiel žien páchajúcich intímne partnerské násilie voči svojim manželom a druhom je v priemere za päť rokov 6%, čo je ešte menej ako podiel bratov, ktorí páchajú domáce násilie na súrodencoch (8% podiel na všetkých vzťahoch) (16).

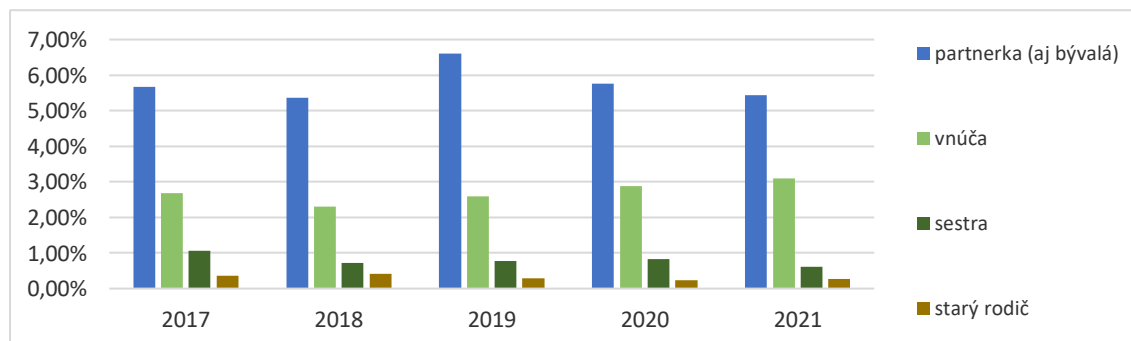
Grafy 4 a 5 ukazujú pomerné zastúpenie jednotlivých skupín páchatel'ov a páchateliek počas piatich sledovaných rokov.

Graf 4: Podiel páchatel'ov a páchateliek vybraných trestných činov

(Zdroj: Burajová, 2022)

Graf 5: Podiel páchatel'ov a páchateliek vybraných trestných činov

(Zdroj: Burajová, 2022)

Aké je zastúpenie mužov a žien medzi páchatel'mi násilia, ukazujú **justičné štatistiky**. Od roku 2018 do roku 2020 v každom roku ženy tvorili viac ako 70% poškodených osôb trestnými činmi súvisiacimi s domácim násilím a viac ako 90% odsúdených za trestné činy domáceho násilia boli muži. V rámci partnerského násilia bolo odsúdených viac ako 27 krát viac mužov ako žien¹. Tieto výsledky naznačujú, že dievčatá a ženy, ktoré zažívajú násilie od blízkych osôb, si odnášajú ťažšie následky a častejšie ako muži sú agresii vystavené opakovane a po dlhší čas. Je potrebné uznať, že mužské obete domáceho

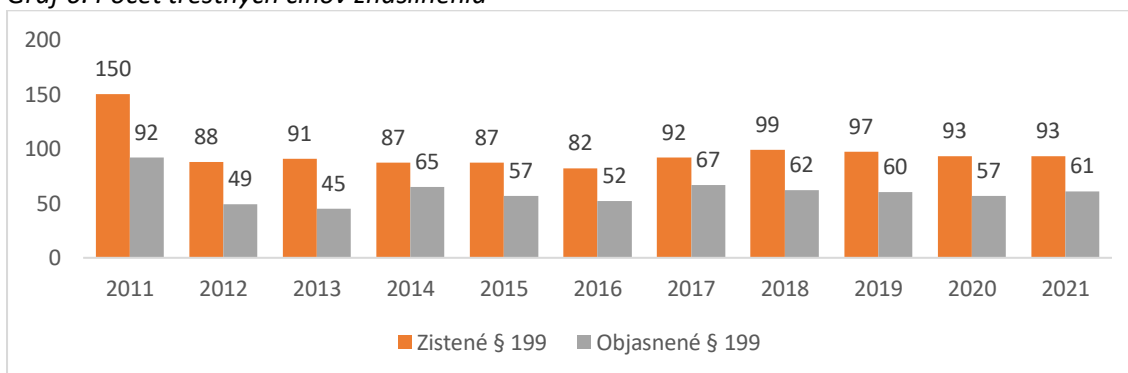
¹ Prehľad z justičných štatistík poskytujú správy z administratívnych dát o násilí na ženách a domácom násilí, ktoré zostavuje Koordinačno-metodické centrum pre prevenciu násilia na ženách každoročne od roku 2019 a zverejnené sú na zastavmenasilie.gov.sk.

násilia pociťujú vysokú mieru zahanbenia a preto svoju viktimizáciu menej nahlasujú, no ani to nevysvetľuje tak významný rodový rozdiel na strane poškodených a páchatel'ov, a už vôbec nie dominantné zastúpenie mužov v radoch páchatel'ov.

3.2 Znásilnenia a sexuálne násilie v číslach

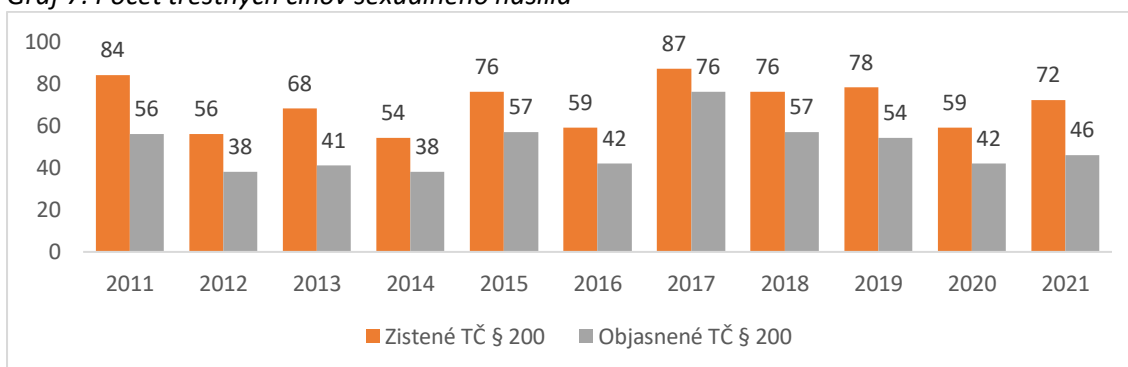
Od roku 2011 do roku 2021 bolo na Slovensku nahlásených 1059 prípadov znásilnenia a 769 prípadov sexuálneho násilia. Údaje o objasnenosti ukazujú, že v prípadoch znásilnenia nie je objasnených viac ako 1/3 z nich a v prípadoch sexuálneho násilia sa objasnenosť pohybuje tesne nad 2/3 prípadov. Bližší pohľad na počet zistených prípadov v jednotlivých rokoch ukazuje, že po roku 2011, kedy bolo zistených 150 prípadov znásilnenia, bolo v nasledujúcich rokoch zistených v priemere 90 prípadov ročne a to len s miernymi rozdielmi v jednotlivých rokoch. Pri trestnom čine sexuálneho násilia vidíme väčšie výkyvy v početnosti. Grafy 6 a 7 ukazujú počet trestných činov podľa § 199 a § 200 TZ počas piatich sledovaných rokov.

Graf 6: Počet trestných činov znásilnenia

(Zdroj dát: P PZ SR; vlastné spracovanie)

Graf 7: Počet trestných činov sexuálneho násilia

(Zdroj dát: P PZ SR; vlastné spracovanie)

Na Slovensku nebol doposiaľ realizovaný komplexný výskum výskytu sexualizovaného násilia, poznatky máme o sexualizovanom násilí na ženách. Podľa výsledkov celoeurópskeho prieskumu o násilí na

ženách² malo v rámci Slovenskej republiky od 15 rokov veku skúsenosť so sexualizovaným násilím až 10% opýtaných žien. Za 12-mesačné obdobie pred dopytovaním mali skúsenosť so sexualizovaným násilím 3% respondentiek, pričom priemer EÚ bol 2%. Rozdiely medzi výskytom násillia na Slovensku oproti priemeru EÚ sa ukázali aj podľa osoby páchatel'a. Za ostatných 12 mesiacov pred dopytovaním od niekoho iného ako partnera zažilo sexualizované násillie 1% slovenských respondentiek (čo je rovnako ako priemer EÚ) a celkovú skúsenosť so sexuálnou viktimizáciou niekým iným ako partnerom zažili od 15 rokov veku 4% žien Slovenska (o 2% menej ako priemer EÚ). Oveľa viac sexuálneho násillia ale zažívali ženy počas svojho života v partnerských vzťahoch, čo priznalo až 8% žien a za obdobie posledných 12 mesiacov ho zažili 2%. Prieskum domáceho násillia na Slovensku zisťoval aj skúsenosti so sexualizovaným násilím. Kým aspoň jeden skutok sexuálneho násillia od partnera reportovali 3 % žien na Slovensku a opakované skutky priznali takmer 3 % žien, u mužov sexuálne násillie v partnerských vzťahoch nebolo takmer vôbec zaznamenané (0,1%) (12). Aj v tomto prípade platí, že muži môžu čeliť väčším zábránám zveriť sa so skúsenosťou so sexuálnym násilím ako ženy, to však nevysvetľuje tridsaťnásobne nižšiu mieru udávanej viktimizácie.

4 DOMÁCE NÁSILLIE

4.1 Základné pojmy

Trestný zákon neupravuje samostatnú skutkovú podstatu trestného činu domáceho násillia. Legálnu definíciu pojmu domáce násillie nachádzame v Zákone o obetiach trestných činov, podľa ktorej

domácim násilím je trestný čin spáchaný násilím alebo hrozbou násillia na príbuznom v priamom rade, osvojiteľovi, osvojencovi, súrodencovi, manželovi, bývalom manželovi, druhovi, bývalom druhovi, rodičovi spoločného dieťaťa alebo inej osobe, ktorá s páchatel'om žije alebo žila v spoločnej domácnosti.

§ 2 ods. 2 písm. e) ZoO

Za domáce násillie teda nie je možné podľa Zákona o obetiach považovať „nenásillný“ trestný čin, napríklad spáchaný za použitia psychického násillia vo forme nátlaku podľa § 122 ods. 8 TZ alebo majetkový trestný čin. Realita však ukazuje, že osoby ohrozené správaním ich blízkych sú často poškodzované aj na majetkových právach alebo páchatelia vyvíjajú na obeť nátlak. Preto bola vytvorená tzv. štatistická definícia domáceho násillia³, ktorá zahŕňa aj trestné činy, ktoré neboli

² Uvádzané dáta pochádzajú z databázy Fundamenatal Rights Agency gender-based violence against women survey dataset, ktoré sú dostupné na: <https://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/survey-data-explorer-violence-against-women-survey>.

³ Tzv. štatistická definícia domáceho násillia bola vytvorená v roku 2017 v rámci plnenia Národného akčného plánu na prevenciu a elimináciu násillia na ženách na roky 2014-2019. Zhodli sa nej spoločne zástupkyne

spáchané násilím alebo hrozbou násilia, vrátane niektorých majetkových trestných činov. Aj prezídium Policajného zboru SR zahŕňa medzi tzv. trestné činy spáchané v súvislosti s domácim násilím aj také, pri ktorých nebolo použité násilie alebo hrozba násilia; tento okruh však nezahŕňa majetkové trestné činy⁴.

Rôzne definície domáceho násilia nachádzame v odbornej literatúre zameranej na psychológiu alebo sociálnu prácu, pričom väčšina z nich vychádza z charakteristík konania páchatel'a, následkov pre obeť a vzťahu medzi ohrozenou a násilnou osobou. Z tohto pohľadu môžeme definovať, že

domáce násilie je opakované, zámerné a spravidla eskalujúce správanie vzbudzujúce strach a obavy do tej miery, že vo vzťahu medzi blízkymi osobami vzniká asymetria, ktorá vedie ku stabilnému rozdeleniu rolí na násilnú a ohrozenú osobu, pričom tieto môžu alebo nemusia zdieľať spoločné obydlie.

Osobitnou kategóriou domáceho násilia je násilie v intímnych partnerských vzťahoch, ktoré podľa štatistík kriminality tvorí viac polovicu všetkých trestných činov páchaných v rámci domáceho násilia sledovaných Prezidiom PZ SR a vybraných majetkových trestných činov⁵ (16). S ohľadom na konanie páchatel'a, následky pre obeť a vzťah medzi ohrozenou a násilnou osobou

násilie páchané v intímnych partnerských vzťahoch je zámerné a opakované donucovacie a kontrolujúce správanie, ktoré vytvára asymetrický vzťah medzi partnermi a regulované prostredie, ktoré vzbudzuje strach a obavy počas vzťahu alebo po jeho skončení. Za intímny vzťah je pritom potrebné považovať nielen vzťah medzi manželmi alebo kohabitujuúcimi intímnymi partnermi, ale aj intímny vzťah medzi partneri, ktorí spolu trvalo nežijú v spoločnej domácnosti.

S domácim násilím, osobitne násilím v intímnych partnerských vzťahoch, súvisí ohrozenie detí násilím, a to aj vtedy, ak nie sú priamymi obeťami ale žijú v atmosfére násilia.

Ohrozenie detí násilím je fyzická, psychická, sexualizovaná alebo ekonomická agresia, ktorá

Ministerstva spravodlivosti SR, Generálnej prokuratúry SR, Prezídia Policajného zboru SR a Koordinačno-metodického centra pre prevenciu násilia na ženách Inštitútu pre výskum práce a rodiny.

⁴ Do okruhu sledovaných trestných činov patria: § 144 úkladná vražda, § 145 vražda, § 147 zabitie, § 148 zabitie z nedbanlivosti, § 149 usmrtienie, § 154 účasť na samovražde, § 155 úmyselné ublíženie na zdraví (tzv. ťažké), § 156 úmyselné ublíženie na zdraví, § 157 ublíženie na zdraví z nedbanlivosti, § 158 ublíženie na zdraví z nedbanlivosti pri porušení povinnosti, § 182 pozbavenie osobnej slobody, § 183 obmedzovanie osobnej slobody, § 184 obmedzovanie slobody pobytu, § 188 lúpež, § 189 vydieranie, § 192 nátlak, § 194 porušovanie domovej slobody, § 199 znásilnenie, § 200 sexuálne násilie, § 201 sexuálne zneužívanie, § 202 sexuálne zneužívanie, § 208 týranie blízkej osoby a zverenej osoby, § 359 násilie proti skupine obyvateľov, § 360 nebezpečné vyhrážanie, § 360a nebezpečné prenasledovanie.

⁵ Pri domácom násilí páchanom v majetkovej oblasti ide najmä o trestné činy: § 212 krádež, § 213 sprenevera, § 221 podvod a § 245 poškodzovanie cudzej veci.

- a) ohrozuje dôstojnosť dieťaťa a vývin dieťaťa zásahmi do jeho duševnej, telesnej a citovej integrity,
- b) ohrozuje vývin dieťaťa zásahmi do duševnej, telesnej a citovej integrity osoby, ktorá je dieťaťu blízkou osobou.

čl. 5 zákona o rodine

Ohrozenie detí násilím je podľa čl. 5 zákona o rodine písm. c) a e) porušením záujmu maloletého dieťaťa, ktorý je prvoradým hľadiskom pri rozhodovaní vo všetkých veciach, ktoré sa ho týkajú.

Donucovacia kontrola je stratégia násilnej osoby, ktorou prostredníctvom kombinácie fyzickej, psychickej, sexualizovanej alebo ekonomickej agresie získava a udržiava moc nad životom ohrozenej osoby alebo ohrozených osôb. Súčasťou donucovacej kontroly je snaha ohrozenú osobu alebo ohrozené osoby zastrašiť, vyčerpať, izolovať a/alebo znížiť jej dôveryhodnosť s cieľom obmedziť možnosti jej vonkajšej podpory, zabrániť oznámeniu násilia alebo zdôvereniu sa o násilí.

Poznámka: Výrazy „domáce násilie“ alebo „ohrozenie detí násilím“ označujú vzory správania charakterizované používaním rôznych taktík na kontrolu a donútenie, ktoré môžu ale aj nemusia byť viditeľné pre vonkajších pozorovateľov. Pritom, v súlade s princípom prezumpcie statusu obeť (pozri časť 2.3), nie je rozhodujúce, či bola násilná osoba ako páchatel trestného činu zistená, trestne stíhaná alebo odsúdená.

Záujem maloletého dieťaťa ako prvoradé hľadisko pri rozhodovaní vo všetkých veciach, ktoré sa ho týkajú, je v zmysle čl. 3 Dohovoru o právach dieťaťa čl. 5 zákona o rodine flexibilným atribútom špecifickej a modifikovateľnej konštelácie osobnostných a sociálnych faktorov ochrany a rizík pre dieťa (17) a v individuálnom prípade konkretizuje psycho-sociálne aspekty situácie dieťaťa, ktoré je potrebné posúdiť interdisciplinárnym prístupom s ohľadom na kognitívno-psychologické, právne a morálne skutočnosti zistené a vyhodnotené na podklade vedeckých poznatkov. Na účely tejto metodiky medzi kľúčové kritériá záujmu maloletého dieťaťa ako priamej obeť a nepriamej obeť násilia patria predovšetkým:

- a) bezpečie dieťaťa, ako aj bezpečie a stabilitu prostredia, v ktorom sa dieťa zdržiava,
- b) ochranu dôstojnosti, ako aj duševného, telesného a citového vývinu dieťaťa,
- c) ohrozenie vývinu dieťaťa zásahmi do jeho dôstojnosti a ohrozenie vývinu dieťaťa zásahmi do duševnej, telesnej a citovej integrity osoby, ktorá je dieťaťu blízkou osobou.

4.2 Charakteristika domáceho násilia

Domáce násilie nie je impulzívne ani nekontrolované. Takéto násilie je asymetrické, opakované a vzbudzuje strach do tej miery, že násilná osoba prevezme všetku kontrolu vo vzťahu a vo svojej komplexnosti predstavuje donucováciu kontrolu ohrozených osôb (18). Násilné osoby sú motivované popierať alebo minimalizovať svoje zneužívajúce správanie a môžu sa snažiť navonok javiť ako starostlivé a úprimné vo svojom záväzku dbať o blaho rodiny. Oproti tomu, najmä pri nezohľadnení domáceho násilia a jeho následkov, sa ohrozené osoby často javia ako menej sympatické, dezorganizované alebo emocionálne nestabilné a donucovacia kontrola násilnej osoby môže byť

interpretovaná ako úsilie o zabezpečenie riadneho chodu domácnosti a primeraného správania sa rodinných príslušníkov (19).

Domáce násilie významne poškodzuje deti a následky domáceho násilia na detských svedkov bývajú často prehliadané alebo podhodnocované. Aj keď dieťa nie je priamo objektom násilia domáce násilie ho poškodzuje a výskyt behaviorálnych problémov u detí, ktoré boli svedkami domáceho násilia nie je odlišný ako u detí, ktoré boli priamo vystavené násiliu (20).

Domáce násilie po dlhú dobu charakterizuje nejednoznačnosť postojov k aktom násilia a ambivalentné postoje ohrozených osôb k ohrozujúcej osobe. Nemusí to byť len výsledkom manipulácie zo strany ohrozenej osoby alebo dôsledkom napr. finančnej závislosti ohrozených osôb na nej. Každodenný život prináša aj pozitívne zážitky a ohrozujúce osoby nemusia útočiť neprestajne. A hoci je pre ohrozujúce osoby typické, že v niektorých obdobiach sú v rodine psychicky neprítomné, v iných obdobiach môžu byť psychicky prítomné a prejavovať záujem o rodinný život a príslušníkov rodiny.

Situácia je osobitne komplikovaná vtedy, ak sú súčasťou násilných partnerských vzťahov deti. Psychická neprítomnosť a emocionálne odlúčenie ohrozujúcich osôb sa nemusí týkať len partnerských ale aj rodičovských vzťahov. Porovnanie manželských interakcií medzi násilnými a nenásilnými pármí napríklad ukázalo, že násilní manželia boli skôr nositeľmi nejstej vzťahovej väzby, čo malo za následok vyššie emocionálne odlúčenie a odstup od svojich partneriek (21). Psychicky neprítomní násilní partneri boli tiež menej ochotní obetovať čas a úsilie na plnenie domácich a rodičovských povinností, najmä tých, ktoré považovali za typicky ženské úlohy (napr. domáce práce alebo starostlivosť o deti (22). Tieto ohrozujúce osoby tiež mali menej rodičovských zručností ako rodičia, ktorí neboli v partnerských vzťahoch násilní, napríklad častejšie voči deťom používali fyzické tresty, ich výchovný štýl bol autoritatívny a v kontakte s deťmi chýbali pocity lásky alebo náklonnosti (23). Muži, ktorí páchali násilie na svojich partnerkách, mali tiež menšiu znalosť o bežných informáciách o svojich deťoch napr. nevedeli mená učiteľov a učiteľiek svojich detí, podrobnosti o ich zdravotnom stave alebo nemali vedomosti o záujmoch, silných stránkach alebo ambíciách (24). A hoci sa niektorí, najmä biologickí otcovia, môžu vnímať ako dobrí otcovia a prejavovať starosti o svoje deti kvôli vplyvu domáceho násilia na ne (25), tieto obavy o blaho detí nemuseli nevyhnutne vyústiť do zámeru prestať alebo zdržať sa násilia voči ich matke (26).

Ohrozujúca osoba nemusí byť v každom prípade alebo konštantne psychicky neprítomná aj vo vzťahu k deťom, ktoré vychováva spoločne s osobou, na ktorej pácha násilie. Niektorí páchatelia násilia v partnerských vzťahoch, sú schopní súčasne zostať emocionálne dostupní svojim deťom (27). V takýchto prípadoch ohrozené osoby zvyčajne vnímali ohrozujúce osoby ako rodiča, ktorý je väčšinou dobrý, a ako dôvod, prečo zostávajú v násilnom vzťahu uvádzali snahu nenarušiť vzťah dieťaťa

a ohrozujúcej osoby aj za cenu vlastného bezpečia (28). Osobitne ženy zažívajúce partnerské násilie, ak boli matkami synov, chceli, aby v domácnosti bola prítomný mužský vzor (29).

Je normálne, že matky zažívajúce partnerské násilie si nahovárajú, že dieťa, ktoré vyrastá v atmosfére domáceho násillia si násilie neuvedomuje, pokiaľ nie je ono priamou obeťou (30), alebo minimalizujú negatívne následky násillia na deti (31).

4.3 Formy domáceho násillia

Formy násillia sa pri domácom násillí sa prejavujú rôznymi podobami agresívneho správania, ktoré násilná osoba môže aj zámerne striedať, pričom psychická agresia typicky sprevádza všetky ostatné formy. Najčastejšie sa uvádza delenie foriem násillia ako:

Fyzická agresia je útok proti fyzickej integrite ohrozenej osoby, ktoré sa prejavuje napríklad sácaním, kopaním, udieraním rukou alebo predmetom, fackovaním, škrtaním, dusením, ťahaním za vlasy, obmedzením pohybu, mučením v dôsledku vystavenia ponižujúcim alebo trýznivým praktikám (napr. kľáčanie, vystavenie chladu, pálenie cigaretami), spôsobením bodných, rezných alebo strelných zranení a pod. Najzávažnejšími dôsledkami fyzického násillia je zabitie alebo vražda ohrozenej osoby. Veľmi často sa s fyzickým násillím spája ničenie majetku ohrozenej osoby a ubližovanie domácim zvieratám.

Psychická agresia je útok na identitu a integritu ohrozenej osoby, ktoré sa prejavuje ako emocionálne zneužívanie a verbálne násilie. Vždy je súčasťou iných foriem násillia s cieľom narúšania sebaúcty, sebadôvery a vyvolávania pocitov viny. Zahŕňa zosmiešňovanie v súkromí aj na verejnosti, urážlivé poznámky o výzore alebo charaktere, osočovanie, výbuchy zlosti, výroky spochybňujúce psychické zdravie, lucídnosť, svojprávnosť, obviňovanie, odopieranie spánku, jedla, vynucovanie neprimeranej pozornosti a neprimerané vynucovanie dodržiavania pravidiel stanovených násillnou osobou. Súčasťou psychického násillia je aj vyhrážanie sa najmä fyzickým násillím a smrťou, zverejnením intímnych informácií, únosom detí, zbavením svojprávnosti, samovraždou, ublížením blízkym osobám ohrozenej osoby alebo domácomu zvieratú a pod. Osobitnými formami psychického násillia sú spirituálne násilie, ktoré prostredníctvom náboženskej viery núti ohrozenú osobu k dodržiavaniu vlastných pravidiel násillnej osoby a k podriadeniu sa, a nebezpečné prenasledovanie, ktoré charakterizuje fixácia násillnej osoby na ohrozenú osobu, ktorú systematicky obťažuje nevyžiadanou a nechcenou pozornosťou, kontaktovaním alebo sledovaním vzbudzujúcim obavy o život alebo fyzické alebo duševné zdravie.

Sexualizovaná agresia je útokom na dôstojnosť ohrozenej osoby akýmikoľvek aktivitami sexuálneho charakteru, ktoré sú nanútené a s ktorými ohrozená osoba nesúhlasí. Zahŕňa vaginálnu, orálnu alebo análnu penetráciu alebo iné nechcené sexuálne aktivity, vrátane nútenia k sexuálnemu styku s inými ľuďmi, nútenia k pozeraniu alebo výrobe intímnych videozáznamov alebo fotografií, zverejnenie záznamov intímneho charakteru, zámerné infikovanie pohlavne prenosnou chorobou, vedomé spôsobovanie bolesti počas sexuálneho styku, znásilnenie, sexuálne násilie a sexuálne zneužívanie, nútenia k prostitúcii a pod.

Ekonomická agresia je útok na ekonomickú nezávislosť a majetkové práva ohrozenej osoby, ktoré vytvára asymetriu pri disponovaní finančnými prostriedkami. Zahŕňa obmedzovanie prístupu ohrozenej osoby k peniazom, neposkytovanie financií na chod domácnosti, neplatenie výživného, zatajovanie výšky vlastných príjmov, obmedzovanie alebo úplný zákaz používania majetku ohrozenej osoby alebo majetku v spoluvlastníctve alebo bezpodielovom spoluvlastníctve manželov, zadlžovanie rodiny, ničenie vecí a majetku, nútené alebo podvodné prevody majetku ohrozenej osoby na násilnú osobu. Súčasťou ekonomického násillia je bránenie ohrozenej osobe zamestnať sa a mať vlastný príjem.

4.4 Následky domáceho násillia (32)

V dôsledku prežitého domáceho násillia obeť a ich deti môžu čeliť krátkodobým i dlhodobým následkom. Domáce násillie vedie k fyzickej, psychickej ujme, k strate materiálnych statkov a zníženej kvalite života. Závažnosť vplyvu domáceho násillia závisí od osobných predpokladov (napr. predošlá skúsenosť s násillím, nedostatočná životaschopnosť, nízka sebadôvera a schopnosť zvládania stresu a násillia) a od spoločenských predpokladov (napr. prítomnosť detí, prijatá pomoc, spoločenská izolácia, stupeň nebezpečnosti páchatel'a, prístup k službám). Tieto faktory buď uľahčujú, alebo naopak sťažujú schopnosť obeť prelomiť cyklus násillia. Bez ohľadu na svoju úlohu v reakčnom a podpornom mechanizme by si profesionáli a profesionálky pracujúci s domácim násillím, mali uvedomovať vplyv rôznych foriem rodovo podmieneného násillia, vrátane domáceho násillia, na ženy a ich deti. Preto sa treba vyhýbať neprofesionálnemu a škodlivému prístupu k obeťam.

Fyzický vplyv

Fyzická ujma v dôsledku násillia môže zahŕňať ktorúkoľvek z nasledovných foriem: modriny a škrabance, tržné rany a odreniny, poranenia brucha alebo hrudníka, zlomené kosti či zuby, poškodenie zraku a sluchu, poranenie hlavy, pokus o uškrtenie, poranenia chrbta a krku.

Následky nie sú spojené len s priamymi údermi či útokmi. Oveľa častejšie sa vyskytujú ochorenia označované ako „funkčné poruchy“ alebo „stavy spojené so stresom“. Patrí medzi ne syndróm dráždivého čreva / gastrointestinálne príznaky, fibromyalgia, rôzne druhy syndrómu chronickej bolesti a zhoršenie astmy. V porovnaní so ženami, ktoré násillie nezažili ženy, ktoré násillie zažili (bez ohľadu na to kedy), dvakrát častejšie uvádzajú, že majú podlomené zdravie a trpia fyzickými a psychickými zdravotnými problémami.

Vplyv na psychiku

Psychická ujma môže mať okrem uvedených poškodení ničivé dôsledky na stav mysle ženy. Ženy dokážu opätovne nadobudnúť kontrolu nad svojím životom a posunúť sa vpred, ak im je poskytnutá pomoc, podpora a dôvera. Riešenie psychologických dôsledkov násillia nie je len vecou zodpovednosti

psychológov. Na zvýšenie efektivity práce s takýmito prípadmi si musia orgány činné v trestnom konaní a súdy tiež uvedomiť, aký je psychický a emocionálny dosah násilia.

Nasledujúca tabuľka uvádza niekoľko príkladov správania obetí, ktoré súvisia s následkami násilia.

Sebaobviňovanie	Izolácia v dôsledku zahanbenia
Pocit viny	Nízke sebavedomie
Odpúšťanie a ospravedlňovanie páchatel'a	Pocit zlyhania
Bagatelizácia, popieranie násilia	Extrémna hrôza
Protichodné pocity voči násiliu (ambivalencia)	Neschopnosť vyhľadať pomoc

Obviňovanie obetí, seba obviňovanie a znižovanie hodnovernosti podporujú domnienku, že obeť sú zodpovedné za správanie páchatel'a. Realita je však presne opačná. Je to práve páchatel', kto dlhodobo vystavuje obeť psychickému násiliu, tvrdiac, že je bezcenná, hlúpa, núti ho reagovať sebe vlastným spôsobom – bitkou, urážkami alebo vyčleňovaním obeť, lebo je to jej chyba, zaslúži si to, nekonala tak, ako „mala“, neurobila, nepovedala, čo „mala“. Inokedy páchatelia jednoducho násilné správanie popierajú. Tvrdia, že obeť si vymýšľa, lebo je psychicky narušená nestabilná, alebo obvinenia z násilia chce využiť napríklad pri rozvode, aby získala dieťa do opateru, či pre finančný prospech. Páchatelia môžu dokonca tvrdiť, že si to všetko vymýšľa len preto, aby ospravedlnila svoj mimomanželský vzťah.

Okrem páchatel'a sú to aj priatelia, príbuzní, dokonca polícia, prokuratúra či súdy, kto má sklon nevedomky obeť obviňovať. Keď napríklad ženy ohlásia násilie roky po tom, čo ho zažili a neohlásili, alebo páchatel'a opustili, spomínané osoby sa môžu pozastaviť nad tým, prečo žena naďalej zotrvala vo vzťahu s páchatel'om. Môžu jej klásť napríklad nasledovné otázky: „Prečo ste neodišli?“ „Čo ste mu urobili?“ „Čo ste mu povedali, čo ho tak rozčúlilo?“

Seba obviňovanie v spojení s obviňovaním obeť okolím vedie k strate nádeje a bagatelizovaniu alebo zdôvodňovaniu toho, čo sa stalo. Keď sa páchatel' ospravedlní, obeť sa môže rozhodnúť nepodať trestné oznámenie alebo ho vziať späť. Obeť majú sklon bagatelizovať alebo protirečiť si a konať rozporuplne. Môžu napríklad kontaktovať páchatel'a, alebo sa s ním stretnúť, niektoré obeť páchatel'a opúšťajú, no potom sa k nemu vrátia a žijú s ním. Okrem fyzického a psychického vplyvu násilia existujú totiž aj ďalšie dôvody, prečo obeť „len tak neodíde“: nedostatok iných možností, ekonomická závislosť a osobitne prítomnosť detí v násilnom vzťahu. Rodičovské práva a povinnosti odchodom z násilného vzťahu nezanikajú, naopak aj ohrozujúcu osobu, ktorá bola doposiaľ psychicky odpojená od potrieb

detí, hrozba odchodu alebo odchod môžu povzbudiť na imitáciu záujmu o ne. K zlyhávaniu v riešení situácie prispieva aj neznalosť právnych riešení situácie, nedostatok sociálnych, právnych a psychologických podporných služieb. Zlyhávanie v pokusoch o riešenie situácie obete oslabuje, frustruje, izoluje a zároveň zvyšuje moc ohrozujúcej osoby.

Násilie môže viesť k zvýšenej izolácii od rodiny a priateľov, ktorí netušia, čo sa deje. Páchateľ sa snaží presvedčiť ich i profesionálov, aká nespoľahlivá je jeho partnerka, spochybňujúc jej hodnovernosť. Ak je žena nútená v dôsledku násillia odísť zo zamestnania a obmedziť kontakt s kolegami, zvýši to moc a kontrolu páchatela nad ňou a následne aj riziko reviktimizácie. Je to uzavretý kruh: čím je žena bezmocnejšia a izolovanejšia, tým sa páchatel cíti silnejší a mocnejší. Tento cyklus možno prelomiť – polícia a súdny systém tu zohrávajú kľúčovú úlohu.

Traumatizácia a prežívanie stresu môžu vyústiť aj do vzniku závažnejších emocionálnych a psychických porúch najmä:

- príznakov post-traumatickej stresovej poruchy
- úzkostí alebo záchvatov paniky
- depresie
- sebapoškodzovania až pokusov o samovraždu
- záchvatov hnevu / agresie / násilnému správaniu voči iným osobám a deťom
- konzumácia alkoholu resp. zneužívaniu návykových látok.

Dôsledkom násillia sa obeť môžu stať voči iným osobám aj agresívne. To treba mať na zreteli najmä v prípade násillia na deťoch a iných rodinných príslušníkoch. Agresívne a násilné správanie je indikátorom vyčerpania, pocitu bezmocnosti, strachu a zúfalstva. Profesionáli a profesionálky, ktorí dokážu rozpoznať príčiny takéhoto správania, by nemali obeť obviňovať alebo spochybňovať jej hodnovernosť. Naopak, mali by postupovať opatrne a byť obeť skôr oporou. Agresia totiž robí obeť zraniteľnejšou a zvyšuje riziko reviktimizácie.

4.5 Vplyv domáceho násillia na deti (32)

Keď hovoríme o vplyve domáceho násillia na deťoch, hovoríme o rôznych formách násillia, ktoré deti zažívajú, pričom nie sú primárnymi obeťami.

Najčastejšou sú deti v takejto situácii vystavené následkom násillia na svojej matke. Deti však môžu byť vystavené násilliu voči súrodencom, starým rodičom či inej osobe v domácnosti. Pokiaľ dieťa popri tom,

že je svedkom násilia, je aj priamo vystavené násiliu, je potrebné na neho nazerať ako na viacnásobne viktimizované.

Keď sa násilia dopúšťa osoba, ktorú dieťa miluje a ktorej dôveruje, vplyv je nielen krátkodobý (strach, úzkosť, poruchy spania a príjmu potravy, atď.), ale oveľa hlbší - ovplyvňuje možnosť dieťaťa vyrastať v bezpečnom a chránenom prostredí a vytvárať si pozitívne a bezpečné vzťahy.

Mnohé štúdie potvrdili negatívny vplyv domáceho násilia na deti, ktoré žijú v takýchto rodinách. Ako sme už uviedli v úvode, deti môžu byť vystavené násiliu buď priamo (primárne obeť) alebo nepriamo (sekundárne obeť). Aj keď nie sú priamymi svedkami násilia, sú mu vystavené, uvedomujú si ho a sú ním negatívne ovplyvnené.

V prípade násilia v intímnych vzťahoch zvyknú ženské obeť podceňovať jeho dôsledky na deti. Veria, že deti si násilie ani neuvedomujú a sú presvedčené, že útoky na ne nemajú vplyv, ak sa stali v ich neprítomnosti (napr. keď boli v škole, spali alebo boli vo vedľajšej izbe). Často ide o obranný mechanizmus obetí, keď nie sú pripravené konfrontovať sa s tým, čo sa naozaj deje alebo sú presvedčené, že rola otca je životoch detí nezastupiteľná a preto, ak na ne neútočí priamo, môže byť dobrým otcom.

Pre tieto deti to predstavuje ďalšie bremeno: nielenže majú otca, ktorý je násilný voči matke (spôsobuje im tak doma strach a úzkosť a predstavuje nebezpečenstvo), ale ich matka môže byť depresívna a frustrovaná, a nie je schopná chrániť ich a starať sa o ne tak, ako by mala.

Rozsah a závažnosť dôsledkov domáceho násilia na deťoch tiež závisí od veku, ochranných faktorov, životaschopnosti dieťaťa/deti a od toho, či dieťa/deti v násilnom prostredí zotrúva/jú.

Uvádžame možné prejavy vystavenia domácemu násiliu:

- ✓ úzkosť a depresia, utiahnutosť od rovesníkov,
- ✓ porucha spánku a nočné mory alebo opätovné prežívanie udalosti v spomienkach (tzv. „flashbacks“),
- ✓ časté ponosovanie sa na fyzické prejavy, napr. bolesť žalúdka,
- ✓ nočné pomočovanie,
- ✓ detinské správanie (regresívne prejavy),
- ✓ šikanovanie, prenasledovanie v škole, záškoláctvo,
- ✓ zlé výsledky v škole,
- ✓ znížené vnímanie vlastnej hodnoty,

- ✓ seba obviňovanie za násilie,
- ✓ porucha príjmu potravy.

Pri riešení takýchto prípadov si musí polícia, súdny systém a sociálne služby plne uvedomovať devastačný vplyv domáceho násilia, čo im pomôže lepšie pochopiť reakcie detí a konať so zreteľom na ich potreby.

Netreba zabúdať, že aj samotné deti môžu násilie bagatelizovať a popierať alebo môžu mať protichodné pocity. Pri rozhovore s políciou deti nemusia cítiť potrebu byť na strane jedného z rodičov, alebo môžu byť na strane páchatela. Ako sme už uviedli, deti môžu aj popierať, že k násiliu vôbec došlo, alebo poskytnúť nepresné informácie. Z obavy, aby sa násilný rodič nedostal do väzenia, alebo aby im nezabil matku môžu dokonca vystupovať proti polícii, správať sa nepokojne až agresívne. Páchatel mohol dieťaťu pohroziť, že ak prehovorí, alebo zaujme niečiu stranu, ublíži matke.

Tieto deti musia chrániť najmä tí, kto majú na to možnosti a právomoc. Práca s deťmi vystavovanými domácemu násiliu si vyžaduje opatrnosť a odbornosť. Deti sú oveľa zraniteľnejšie a je pravdepodobnejšie, že budú zastrašované, ak majú na súde čeliť páchatelovi. Keď deti v dôsledku domáceho násilia prichádzajú do kontaktu so súdnym systémom, základným princípom musí byť záujem dieťaťa. V ideálnom prípade by deti nemali byť vypočúvané na súde, ale vo vyhradenej miestnosti a ak treba prostredníctvom detského psychológa. Ak je páchatel otcom dieťaťa, polícia a súdny systém musia zvážiť, do akej miery je nevyhnutné svedectvo dieťaťa, respektíve či bude spoľahlivé, keďže dieťa môže podanie výpovede vnímať ako zradu rodiča.

4.6 Pojmy: ohrozená osoba a obeť

Ohrozená osoba je

- a) osoba zažívajúca domáce násilie alebo dieťa zažívajúce násilie, ak je priamym objektom agresie,
- d) dieťa ktorého vývin je ohrozený zásahmi do duševnej, telesnej a citovej integrity osoby, ktorá je dieťaťu blízkou osobou.

Ohrozenými osobami sú osoba priamo ohrozená agresiou ako aj jej blízke osoby, ktoré sú svedkami agresie voči ohrozenej osobe.

Legálnu definíciu pojmu obeť nachádzame v Zákone o obetiach, podľa ktorého

obeťou je fyzická osoba, ktorej bolo alebo malo byť trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková škoda, nemajetková alebo iná škoda alebo boli porušené, či ohrozené jej zákonom chránené práva a slobody.

Podľa § 3 ods. 6 ZoO má obeť v trestnom konaní postavenie oznamovateľa, poškodeného alebo svedka podľa Trestného poriadku. Posledná veta § 2 ods. 21 TP pripomína, že poškodenému patria v trestnom konaní aj práva obete podľa Zákona o obetiach.

Pri vymedzení pojmu obeť je potrebné si aj pripomenúť, že podľa § 2 ods. 1 písm. b) bodu 2 ZoO sa za obeť trestného činu považuje aj „*príbuzný v priamom rade, osvojiteľ, osvojenec, súrodenec, manžel a osoba, ktorá žila v čase smrti v spoločnej domácnosti s osobou, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ako aj osoba závislá od osoby, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ak utrpeli v dôsledku tejto smrti škodu (...)*“. V neposlednom rade sa za obeť v zmysle § 2 ods. 4 ZoO považuje aj ohrozená osoba podľa Zákona o policajnom zbore v prípadoch, ak príde k vykázaniu násilnej osoby podľa § 27a ZoPZ a z tohto postavenia jej vyplýva nárok na poskytnutie služieb intervenčným centrom podľa § 28a ZoO.

Zákon o obetiach upravil v § 2 ods. 1 písm. d) aj osobitný pojem **obeť násilného trestného činu**, ktorou je fyzická osoba, ktorej bolo úmyselným trestným činom ublížené na zdraví alebo bola spôsobená nemajetková škoda trestným činom obchodovania s ľuďmi, znásilnenia, sexuálneho násillia, sexuálneho zneužívania, týrania blízkej osoby a zverenej osoby alebo nedobrovoľného zmiznutia.

Ustanovenie § 2 ods. 1 písm. d) má osobitný význam pre ochranu obetí domáceho násillia, nakoľko za nepriamu obeť násilného trestného činu je tiež považovaný aj pozostalý manžel, pozostalé dieťa, pozostalý rodič alebo osoba, ku ktorej mala priama obeť násilného trestného činu vyživovaciu povinnosť, ak priama obeť v dôsledku násilného trestného činu zomrela.

Ochrana obetí trestných činov popri nároku na informácie o ich právach ako obete a na podporu prostredníctvom poskytnutia služieb pre obeť, zahŕňa predovšetkým nárok na ochranu pred opakovanou a druhotnou viktimizáciou. Nakoľko povinnosť poskytnúť túto ochranu majú orgány činné v trestnom konaní a súdu, je dôležité stanoviť, kedy tento nárok obetí na strane jednej a povinnosť orgánov činných v trestnom konaní na strane druhej začína.

Prvou základnou zásadou ochrany obetí trestných činov je **zásada prezumpcie postavenia obete**.

Prezumpcia statusu obete je predpoklad, že každú osobu, ktorá tvrdí, že je obeťou, je potrebné považovať za obeť, kým sa nepreukáže opak, alebo ak nejde o zjavné zneužitie postavenia obete podľa Zákona o obetiach.

§ 3 ods. 1 zákona o obetiach

Od momentu, keď sa fyzická osoba identifikuje ako obeť trestného činu, je s ňou potrebné tak zaobchádzať a poskytnúť jej možnosť uplatnenia práv obete bez ohľadu na to, či bol páchatel trestného činu zistený, trestne stíhaný alebo odsúdený.

Prezumpovať, že fyzická osoba je obeťou, je potrebné až pokiaľ sa preukáže opak alebo ak ide o zjavné zneužitie postavenia. Ak vzniknú len pochybnosti o tom, či je fyzická osoba skutočne obeťou, treba sa prikloniť k záveru, že ide o obeť.

Zákon o obetiach taxatívne vymedzuje okruh **obzvlášť zraniteľných obetí** v § 2 ods. 1 písm. c) bodoch 1/ až 6/. Ide o také obete pre ktoré *je príznačné vyššie riziko spôsobenia druhotnej a opakovanej viktimizácie, náročnejšie a citlivejšie prežívanie jednotlivých štádií trestného konania ako aj výsluchov (...) a v dôsledku viktimizácie tieto obete často nie sú schopné zvládať ani predtým bežne vykonávané činnosti, pociťujú úzkosť, strach a bolesť“* (33).

Osobitná zraniteľnosť obetí je v prvom rade daná **nízkym alebo vysokým vekom**. Obzvlášť zraniteľnou obeťou je vždy dieťa⁶ a osoba staršia ako sedemdesiatpäť rokov, nakoľko je u nich dôvodný predpoklad, že sa nevedia účinne brániť a presadzovať dodržiavanie svojich práv, čo sťažuje odhalenie ich viktimizácie a vystavuje ich vysokému riziku opakovanej viktimizácie. Podobne ako **zdravotne znevýhodnené osoby**⁷, ktoré sú tiež obzvlášť zraniteľnými obeťami, žijú obvykle v určitej miere sociálnej izolácie, bývajú ekonomicky či sociálne závislé na svojich opatrovateľoch alebo môžu byť neprimerane dôverčiví, čo zvyšuje ich zraniteľnosť voči rôznym spôsobom zneužitia a zanedbávania.

Osobitne zraniteľnými sú aj obete, ktoré sú podľa viktimologických poznatkov vo vyššej miere vystavené zastrášaniam a pomste. Na tomto podklade postavenie obzvlášť zraniteľných obetí Zákon o obetiach priznáva aj obetiam trestných činov:

- obchodovania s ľuďmi podľa § 179 TZ,
- nedobrovoľného zmiznutia podľa § 420a TZ,
- **týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 TZ,**
- trestného činu, ktorý spáchala organizovaná skupina podľa § 129 ods. 2 TZ,

⁶ Dieťaťom sa rozumie osoba mladšia ako osemnásť rokov. Ak nie je vek osoby známy a existuje dôvod domnievať sa, že osoba je dieťaťom, považuje sa za dieťa, až kým sa nepreukáže opak.

⁷ Pojem osoba so zdravotným postihnutím bude potrebné vykladať v intenciách čl. 1 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím (oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 317/2010 Z. z.), podľa ktorého „*osoby so zdravotným postihnutím zahŕňajú osoby s dlhodobými telesnými, mentálnymi, intelektuálnymi alebo zmyslovými postihnutiami, ktoré v súčinnosti s rôznymi prekážkami môžu brániť ich plnému a účinnému zapojeniu do života spoločnosti na rovnakom základe s ostatnými.*“

- niektorého z trestných činov proti ľudskej dôstojnosti podľa II. časti druhej hlavy druhého oddielu TZ,
- niektorého z trestných činov terorizmu podľa § 419 až 419d TZ alebo
- trestného činu domáceho násillia podľa § 2 ods. 1 písm. e) ZoO.

Obzvlášť zraniteľnou obeťou je aj **obeť trestného činu spáchaného násilím alebo hrozbou násillia z dôvodu jej pohlavia, sexuálnej orientácie, národnosti, rasovej alebo etnickej príslušnosti, náboženského vyznania alebo viery**. Tieto dôvody môžeme nájsť aj medzi dôvodmi spáchania nenávistného trestného činu podľa § 140 písm. e) TZ, ale je potrebné upozorniť, že nie každá obeť nenávistného trestného činu bude aj obzvlášť zraniteľnou obeťou podľa § 2 ods. 1 písm. c) bodoch 5/ ZoO, nakoľko okruh dôvodov v tomto ustanovení je užší ako vo vymedzení osobitného motívu v Trestnom zákone. Súčasne je potrebné upozorniť, že pojem obzvlášť zraniteľná obeť nie totožný s pojmom chránená osoba podľa § 139 ods. 1 písm. e) TZ v spojitosti s § 127 ods. 3 TZ.

V bode 6 taxatívneho výpočtu obzvlášť zraniteľných obetí podľa § 2 ods. 1 písm. c) ZoO nie je uvedená konkrétna obeť trestného činu. Toto ustanovenie dáva OČTK, súdu alebo subjektu poskytujúcemu pomoc obetiam **možnosť identifikovať obzvlášť zraniteľnú obeť na základe individuálneho posúdenia**.

4.6.1 Individuálne posúdenie obete

Obsah individuálneho posúdenia nie je osobitne nevymedzený, no z uvedeného ustanovenia jednoznačne vyplýva, že pri jeho realizácii je potrebné brať do úvahy:

- osobné vlastnosti obete,
- vzťah obete k páchatelovi alebo závislosť od páchatel'a,
- predošlú skúsenosť obete s viktimizáciou,
- druh alebo povahu a okolnosti spáchania trestného činu.

Rozsah zisťovaných a hodnotených informácií v týchto štyroch oblastiach je daný účelom individuálneho posúdenia, ktorým je podľa § 3 ods. 7 ZoO zabrániť opakovanej alebo druhotnej viktimizácii. S ohľadom na osobitné postupy v trestnom konaní, ktoré majú minimalizovať druhotnú viktimizáciu má preto individuálne posúdenie svoj praktický význam aj pre postupy v trestnom konaní.

Hoci posúdenie konkrétnej obete v postavení svedka poškodeného nevedie k záveru, že ide o obzvlášť zraniteľnú obeť, využitie individuálneho posúdenia obete môže pomôcť určiť, kedy je pri úkonoch v trestnom konaní potrebné použiť osobitné postupy na ochranu pred druhotnou a opakovanou viktimizáciou alebo naopak, kedy dochádza k situácii, že použitie niektorých postupov je vylúčené.

V praxi pôjde najmä o to, či v konkrétnom prípade:

- bude resp. nebude realizovaná konfrontácia podľa druhej vety § 125 ods. 5 TP alebo

- bude resp. nebude výsluch realizovaných podľa podmienok § 134 ods. 4 a § 135 ods. 1 TP.

Pri individuálnom posúdení je potrebné zisťovať a zhodnotiť indikátory zraniteľnosti, ktoré pre každú zo štyroch oblastí individuálneho posúdenia uvádza tabuľka 3.

Tab. 3: Indikátory zraniteľnosti

Oblasť individuálneho posúdenia	Indikátory zraniteľnosti
Osobné vlastnosti obete	• Vek • Pohlavie • Sexuálna orientácia • Zdravotný stav, vrátane tehotenstva • Etnická príslušnosť alebo národnosť • Krajina pôvodu obete (obeť je na Slovensku cudzincom) • Status pobytu obete (obeť je migrant alebo utečenec) a pod.
Vzťah obete k páchatelovi alebo závislosť od páchatela	• Sociálne postavenie (nezamestnaný, sociálne odkázaný, osoba bez domova, rodič na materskej alebo rodičovskej dovolenke, a pod.), z ktorého vyplýva závislosť na páchatelovi • Mocenská nerovnováha (napr. vzťah podriadený a nadriadený, odkázaná osoba a opatrovateľ a pod.) • Nerovnováha vo vnútorných zdrojoch – fyzická prevaha, materiálna prevaha páchatela a pod. • Nerovnováha vo vonkajších zdrojoch – osamelá osoba alebo osoba bez podpory komunity a pod.
Predošlá skúsenosť obete s viktimizáciou	• Predošlá viktimizácia, osobitne v detstve • Predošlá iná traumatizácia, osobitne v detstve • Opakovaná viktimizácia tým istým páchatelom alebo tým istým druhom trestného činu • Nedôvera v štátne inštitúcie, osobitne OČTK a súdy
Druh alebo povaha a okolnosti spáchania trestného činu	• Trestný čin obchodovania s ľuďmi, nedobrovoľného zmiznutia, týrania blízkej osoby a zverenej osoby, trestného činu spáchaného organizovanou skupinou, niektorého z trestných činov proti ľudskej dôstojnosti, niektorého z trestných činov terorizmu alebo trestného činu domáceho násillia • Trestný čin spáchaný násillím alebo hrozbou násillia z dôvodu pohlavia, sexuálnej orientácie, národnosti, rasovej alebo etnickej príslušnosti, náboženského vyznania alebo viery • Svedkami trestného činu sú blízke osoby obete • Páchatel použil lešť, prekvapenie, bleskový útok alebo neprimerané násillie, alebo obeť pri spáchaní trestného činu ponížoval • Pri spáchaní trestného činu bolo okolie pasívne alebo neposkytlo pomoc • Pokračujúci trestný čin alebo trvajúci trestný čin

Na jednej strane povinnosť OČTK podľa § 201 ods. 2 TP postupovať pri vyšetrowaní alebo skrátenej vyšetrowaní čo najrýchlejšie a zadávať podklady na objasnenie skutku v rozsahu potrebnom na

posúdenie prípadu a zistenie páchatela trestného činu, môže ovplyvňovať aj reálne časové možnosti individuálne posudzovať obeť.

Na strane druhej, výsledky viktimologických výskumov poukazujú na to, že prevencia rizika opakovanej a druhotnej viktimizácie ovplyvňuje schopnosti a ochotu svedkov spolupracovať v trestnom konaní. Správne uplatňovanie osobitných postupov tiež významne spoluutvára spôsob, akým poškodené osoby vnímajú procesnú spravodlivosť, ktorá je v mnohých ohľadoch pre nich rovnako či aj viac dôležitá ako spravodlivý výsledok trestného stíhania.

Individuálne posúdenie by malo byť v prvom rade založené na odbornom stanovisku založenom na získaní dostatočného množstva informácií. Je pri ňom **dôležité nespoliehať sa na uistenie obeť, že sa necíti ohrozená**. Obete si niekedy samé nemusia uvedomovať mieru svojej zraniteľnosti alebo mieru ohrozenia. Nie je tiež možné očakávať, že obeť sama upozorní na to, že sa cíti byť zastrašovaná, alebo že sa jej páchatel vyhrážal. Obete o tom, že ich obavy či strach z páchatela sú dôležité pre OČTK a postupy v trestnom konaní, nemusia vedieť alebo môžu mať zábrany formulovať svoje obavy. Výskumy o násilí páchanom na ženách ukazujú, že hoci ženy dobre odhadujú riziko, ktoré im hrozí, veľká časť z nich má tendenciu navonok podceňovať či minimalizovať násilie – napr. Campbell a kol. v štúdiu o vraždách žien ich partnerom zistili, že približne polovica obetí neprejavila, že by vnímali taký vysoký stupeň ohrozenia svojho života (34).

Pri individuálnom posúdení je v neposlednom rade je potrebné mať na zreteli, že situácia obeť sa môže v čase meniť z najrozličnejších príčin tak, že aj keď neboli v minulosti použité osobitné opatrenia na jej ochranu, ich použitie môže byť potrebné. Aj z týchto dôvodov je podľa § 3 ods. 7 ZoO potrebné v prípade potreby individuálne posúdenie obeť opakovať.

4.7 Latencia domáceho násilia a jej dôvody

Domáce násilie je vysoko latentné – ohrozené osoby v prvom rade chcú, aby násilie skončilo. Môžu sa ale zdráhať siahať po trestnoprávných riešeniach, napríklad z dôvodu, že chcú chrániť násilnú osobu pred trestnoprávnym postihom alebo chránia samé seba, deti alebo iné blízke osoby pred účasťou v trestnom konaní a s tým spojenými peripetiami. Veľkú úlohu pri neoznamovaní násilia zohráva pocit hanby za násilie a tiež strach, že po oznámení bude násilie intenzívnejšie. K latencii domáceho násilia prispieva aj obava, že násilná osoba po oznámení násilia rozšíri násilie aj na iné blízke osoby, najčastejšie deti, a po separácii ohrozená osoba stratí kontrolu nad bezpečím detí pri ich kontakte s násilnou osobou.

Tieto obavy sú v prípadoch domáceho násilia opodstatnené. Agresia a obtiažovanie v rôznych podobách pokračujú vo výraznej miere aj v post-separačnom období a v niektorých prípadoch eskalujú, keďže násilná osoba má väčšiu potrebu demonštrácie kontroly (35), (36), (37), (38). Súčasne, viac než 30 štúdií potvrdilo prienik násilia v partnerských vzťahoch s výskytom násilia na deťoch, pričom tento prienik sa pohybuje v rozpätí od 30% až do 60% prípadov (39). Častým dôvodom zotrúvania v násilnom vzťahu je strach, že deti budú zverené do osobnej starostlivosti násilnej osobe alebo bude

rozhodnuté o striedavej starostlivosti a deti tak budú vystavené riziku, že násilná osoba použije agresiu proti nim. Toto riziko nie je marginálne - páchatelia násilia na ženách v intímnych partnerských vzťahoch žiadajú o zverenie detí do svojej osobnej starostlivosti až dvakrát častejšie ako nenásilní partneri (40) a súčasne sú v približne 70 % poručenských prípadov úspešní v presvedčovaní, že obeť nie je spôsobilá alebo si nezaslúži osobnú starostlivosť o deti (41).

Utajovanie alebo zľahčovanie domáceho násilia tak nemusí byť len jednou z mnohých prirodzených reakcií ohrozených osôb na násilie, ale aj opodstatneným prejavom obavy ohrozenej osoby, že v prípade oznámenia domáceho násilia a ohrozenia dieťaťa násilím sa s ňou bude zaobchádzať menej férovo a jej šance na zverenie dieťaťa do osobnej starostlivosti môžu byť ohrozené. Hoci sa domnienka, že dôjde k zvereniu dieťaťa do osobnej starostlivosti násilného rodiča, javí ako málo pravdepodobná, empirické zistenia vypovedajú o opaku. Napriek tomu, že sa nepreukázal vyšší pomer falošných obvinení z domáceho násilia a ohrozenia detí násilím v poručenskej agende oproti iným konaniam, zmienky o násilí sú v rodinnoprávnej agende posudzované osobitne kriticky a násilná osoba má rovnaké šance ako nenásilný rodič, ak nie vyššie, získať dieťa do výlučnej osobnej starostlivosti (40).

4.8 Domáce násilie a zmierovacie konania, vrátane mediácie

V období posledných troch dekád sa v mnohých západných krajinách presadila tendencia zapájať do riešenia vecí v civilnej, osobitne rodinnoprávnej agende, a aj do riešenia trestných vecí zmierovacie postupy, vrátane mediácie.

Takýto prístup je problematický v prípadoch domáceho násilia, osobitne vtedy, ak zmierovacie postupy nemôžu vyrovnáť násilím nastolenú nerovnosť medzi ohrozenou osobou a ohrozujúcou osobou, ktorá je pre tieto prípady typická.

Efektívna mediácia stojí na troch pilieroch: dobrovoľnej účasti, rovnakej vyjednávacej sily účastníkov ako aj dôvernosti informácií (42). Nerozpoznaná nerovnováha moci vedie k druhotnej viktimizácii obetí a zároveň otvára príležitosti na ich opakovanú viktimizáciu (43), (44), (45). Apriórny predpoklad dobrovoľnej účasti a rovnosti síl účastníkov zmierovacích postupov zvyšuje pravdepodobnosť zatajenia násilia alebo jeho zľahčovania.

Zameranie zmierovacích postupov na budúcnosť a neutralita osoby, ktorá ich vedie, navyše sťažuje odhalenie násilia, ak navodí situáciu, že predchádzajúce skúsenosti a správanie účastníkov nie sú pre úpravu vzťahov obeť a páchatel'a podstatné. Hrozí preto riziko, že v ich kontexte bude domáce násilie

dezinterpretované ako konflikt dvoch rovnocenných strán alebo bagatelizované ako niečo, čo sa stalo v minulosti a s prítomnosťou a budúcnosťou nemá žiaden podstatný súvis.

Uvedené okolnosti môžu viesť k tomu, že obeť domáceho násillia pod tlakom pristúpi na taký výsledok zmierovacích postupov, ktorý vytvorí príležitosti pre opakovanú viktimizáciu a v prípade, ak do tohto výsledku sú zahrnuté aj vzťahy s detským svedkom násillia, výsledok zmierovacích postupov preto bude aj v rozpore s najlepším záujmom dieťaťa (46), (47), (48).

Zatiaľ čo v niektorých jurisdikciách domáce násillie predstavuje definitívnu kontraindikáciu voči použitiu mediácie, iné pripúšťajú, že mediácia môže byť aplikovaná aj v takýchto prípadoch. Ak je aplikovaná, tak len s podmienkou, že ohrozená osoba si želá mediáciu a okolnosti jej prípadu naznačujú, že mediácia bude bezpečným a účinným nástrojom pre všetkých zainteresovaných (49), (47).

5 SEXUALIZOVANÉ NÁSILLIE⁸ A SEXUÁLNA VIKTIMIZÁCIA

Sexualizovaným násillím je v najširšom vymedzení akákoľvek sexuálna aktivita bez súhlasu druhej strany vrátane sexuálneho výsmechu a vtipov, dotieravého zízania a obzerania, exhibicionizmu, obťažujúcich poznámok a telefonátov, nežiaducich sexuálnych ponúk, vynúteného pozerania pornografie alebo vynútenej účasti na pornografii, nežiaducich dotykov, nanúteného sexu, znásillnenia, incestu, vynucovania sexuálnych praktík, ktoré osoba vníma ako bolestivé alebo degradujúce, nanútených tehotenstiev, obchodu s ľuďmi a zneužívania sexuálnym priemyslom (50)⁹.

Z tohto pohľadu je sexuálnou viktimizáciou každé konanie proti vôli inej osoby, ktoré je namierené proti jej sexualite alebo je sexuálne motivované. Patrí sem kontaktné aj nekontaktné konanie sprevádzané hrozbami, zastrašovaním, použitím fyzickej sily, zneužitím bezbrannosti alebo neschopnosti brániť sa.

Hodnotiť či súhlas bol alebo nebol daný, možno vždy len v konkrétnom prípade a s ohľadom na konkrétne okolnosti. Pritom je potrebné zohľadniť všetky možné reakcie obeť na sexuálne násillie a jej skutočné možnosti prejaviť slobodne svoju vôľu. Páchatelia neraz využívajú na vynútenie sexuálnej aktivity citový nátlak, psychickú manipuláciu ale aj zastrašovanie inými dôsledkami ako použitím násillia. Mnohé obeť, sa podvolia z dôvodu rešpektu k autorite páchatel'a alebo strachu z jeho fyzickej

⁸ Na Slovensku sa vžil súhrnný pojem sexuálne násillie. Nakoľko pod týmto pojmom slovenská legislatíva pozná osobitný trestný čin podľa § 201 TZ považujeme za vhodnejšie hovoriť o sexualizovanom násillí.

⁹ Takto definované sexuálne násillie by s ohľadom na slovenský kontext zahŕňalo napr. aj sexuálne obťažovanie, ktoré je v oblasti pracovnoprávných a obdobných vzťahov, sociálneho zabezpečenia, zdravotnej starostlivosti, poskytovania tovarov a služieb a vo vzdelávaní je sexuálne obťažovanie explicitne zakázané ako forma diskriminácie na základe pohlavia alebo rodu z. č. 365/2004 Z. z. tzv. Antidiskriminačnom zákone.

prevahy. Sexuálna viktimizácia je len výnimočne dôsledkom neschopnosti páchatel'a kontrolovať sexuálne pudy. Najmä je aktom agresie voči slobode rozhodovania o sexuálnom živote a zneužitím sily či moci na prejavenie dominancie nad obeťou.

Trestné činy súvisiace so sexualizovaným násilím

Znásilnenie

Podľa § 199 Trestného zákona možno znásilnenie spáchať iba na žene a páchatel'om môže byť len muž, ktorý ju prostredníctvom násilia alebo jeho bezprostrednou hrozbou donúti k súložu. Za znásilnenie sa považuje aj súlož vykonaná v situácii, keď bola žena bezbranná, a právna teória tento stav spája najmä so situáciami, keď je poškodená osoba napr. v bezvedomí, v stave ťažkej intoxikácie a pod.

Sexuálne násilie

Ak použitím násilia, jeho hrozbou alebo zneužitím bezbrannosti niekto na inej osobe vykoná orálny styk, análny styk alebo iné porovnateľné sexuálne praktiky, spácha trestný čin sexuálneho násilia podľa § 200 TZ. Trestný čin sexuálneho násilia možno spáchať tak voči žene, ako aj voči mužovi.

Sexuálne zneužívanie

Protiprávnosť akýchkoľvek sexuálnych praktík voči maloletým vychádza z predpokladu, že vzhľadom na stupeň ich rozumového a citového vývinu alebo s ohľadom na postavenie páchatel'a voči nim, nie sú maloleté osoby schopné slobodne a vážne rozhodnúť o účasti na sexuálnych aktivitách.

Každá súlož alebo iný spôsob sexuálneho zneužitia dieťaťa mladšieho ako 15 rokov je zakázaným a trestným konaním podľa § 201 Trestného zákona. Zákon teda nepripúšťa, že by dieťa skôr ako v deň svojich 15. narodenín mohlo súhlasiť s akoukoľvek sexuálnou aktivitou. Ak došlo pri súložu alebo sexuálnej praktike k použitiu násilia, jeho hrozbe alebo zneužitiu bezbrannosti je potrebné takéto konanie znásilnením alebo sexuálnym násilím podľa § 199 alebo § 200 TZ.

Sexuálneho zneužívania sa dopustí aj ten, kto navrhne dieťaťu mladšiemu ako 15 rokov stretnutie za účelom sexuálneho zneužitia alebo výroby detskej pornografie (§201a TZ). V záujme ochrany spoločnosti pred detskou pornografiou a ochranou detí pred zneužívaním na detskú pornografiu, je podľa § 201b TZ trestným činom aj užívanie alebo sprostredkovanie detskej pornografie.

Právny poriadok SR priznáva maloletým, ktorí dosiahli 15. rok života, možnosť slobodne sa rozhodovať o svojom sexuálnom živote. To sa ale netýka súhlasu so sexuálnym konaním s osobou, voči ktorej je dospievajúci v závislom postavení. Podľa § 202 TZ hrozí postih za aj dobrovoľnú súlož alebo iné sexuálne konanie tomu, komu bolo dieťa zverené do starostlivosti, ak je dieťa pod jeho dozor alebo je na neho odkázané. Ani dospievajúci medzi 15. a 18. rokom, nie sú teda spôsobilí slobodne a vážne súhlasiť so sexuálnym správaním voči osobe, voči ktorej sú v závislom a podriadenom postavení. Z rovnakého dôvodu je sexuálnym násilím aj konanie osoby, ktorá voči nim zneužije postavenie vyplývajúce z dôvery, autority alebo vplyvu. Môže ísť napríklad o pedagóga alebo trénerku. Sexuálne násilie je aj súlož alebo iné sexuálne konanie na maloletej osobe staršej ako 15 rokov, ak ide o detskú prostitúciu.

Súlož medzi príbuznými (incest)

Zakázaným konaním proti ľudskej dôstojnosti je aj súlož s príbuzným v priamom rade alebo so súrodencom.

Niektoré ďalšie trestné činy súvisiace so zneužitím intímnych stránok osobnosti obeť

Zneužitie intímnych fotografií osôb mladších ako 18 rokov je považované za detskú pornografiu. Zákon ju definuje ako zobrazenie skutočného alebo predstieraného pohlavného styku, alebo podobných sexuálnych aktivít, ako aj zobrazenie obnažených častí tela. Trestným činom podľa §§ 368 – 370 TZ je nielen výroba detskej pornografie, ale aj jej prechovávanie, zverejňovanie, rozširovanie a zdieľanie.

Ak niekto úmyselne prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby, počítačového systému alebo počítačovej siete neoprávnene zverejní alebo sprístupní tretej osobe obrazový, zvukový alebo obrazovo-zvukový záznam prejavu osobnej povahy získaný aj so súhlasom dotknutej osoby a tým podstatným spôsobom zhorší kvalitu života dotknutej osoby, dôjde v značnej miere k ohrozeniu vážnosti tejto osoby alebo jej to môže privodiť inú vážnu ujmu na právach, dopustí sa trestného činu nebezpečného elektronického obťažovania podľa § 360b TZ.

5.1 Latencia sexuálnej viktimizácie

Väčšina sexuálne viktimizovaných osôb¹⁰ sa rozhodne viktimizáciu neohlásiť a väčšina trestných činov znásilnenia a sexuálneho násillia zostáva mimo štatistického obrazu o tejto kriminalite. Podľa

¹⁰ Pod pojem sexuálne viktimizovaná osoba zahrňame osoby, ktoré boli vystavené znásilneniu, sexuálnemu násilliu alebo sexuálnemu zneužívaniu podľa § 199 - § 202 TZ.

prevalenčných výskumov len 15 % žien ohlási najzávažnejší incident sexuálneho násillia polícii a je alarmujúce, že vyšší nie je ani počet tých, ktoré po útoku vyhľadajú zdravotnícku pomoc (51).

Miera nahlásených prípadov znásilnenia za rok 2021 na Slovensku bola 2,6 prípadov na 100 000 obyvateľov. Svetová priemerná miera nahlásenia bola pritom 13 prípadov na 100 000 obyvateľov (52). To je ešte menej ako v krajinách s podobnými sociálno-demografickými charakteristikami a podobnou právnou úpravou, napr. v Česku, Poľsku alebo Slovinsku. Napriek tomu, že len zlomok sexuálne viktimizovaných osôb nahlási alebo sa zdôverí so skúsenosťou so sexuálnym násillím, pretrvávajú podozrenie, či nejde o falošné oznámenie. Je to jeden z najrozšírenejších mýtov o násillí a to napriek tomu, že prehľadová štúdia o miere falošných oznámení o sexuálnej viktimizácii ukázala, že pravdepodobnosť falošného oznámenia je významne nízka a pohybuje sa od 2 % do 10 % (53).

Dôvody latencie

Latenciu sexuálneho násillia podporujú najmä mylné a stereotypné predpoklady (mýty) o sexuálnej viktimizácii a hanlivé predstavy o osobách, ktoré ju zažili. Prežívanie zahanbenia, stigmatizácia a spochybňovanie predstavujú vážnu prekážku pre rozhodnutie skúsenosť ohlásiť.

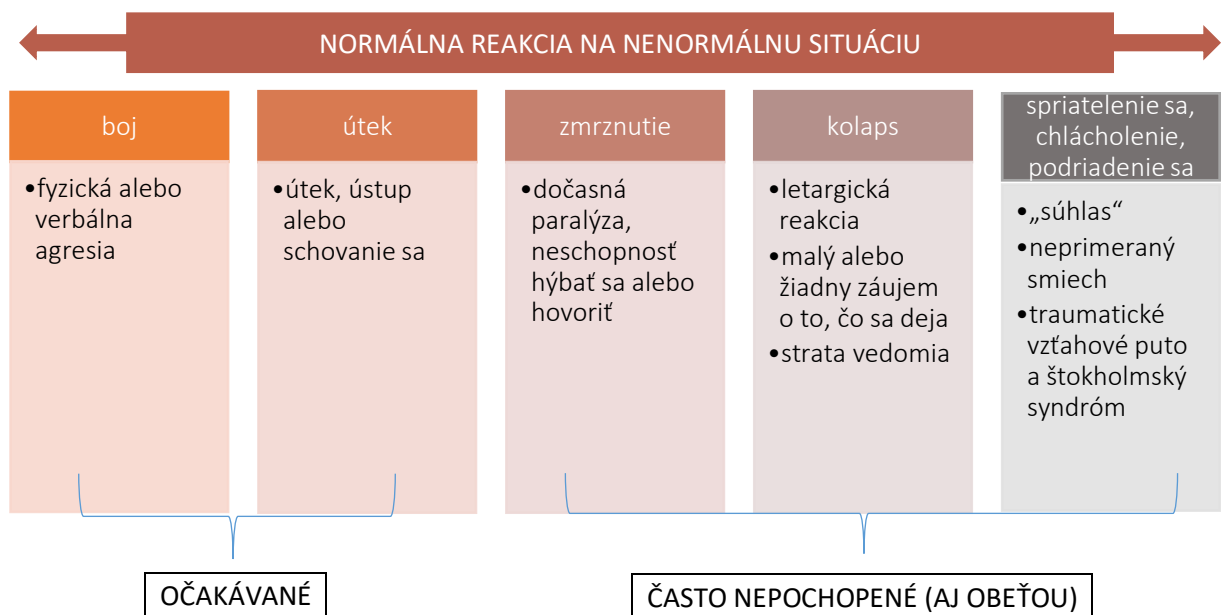
Mýty o sexuálnej viktimizácii ovplyvňujú aj dôslednosť profesionálov pri jej odhaľovaní a ochrane tých, ktorých poškodila. Okolnosti nahlásených prípadov napríklad spoľahlivo vyvracajú všeobecne rozšírenú predstavu, že sexuálna viktimizácia sa odohráva medzi neznámymi ľuďmi na odľahlom mieste. Len jedna tretina sexuálnej viktimizácie sa odohrá na inom mieste ako v obydlí a zo 100 znásilnení na Slovensku len 15 spácha neznáma osoba (51).

Očakávania, ako reaguje skutočná obeť, sú tiež skôr reštriktívne a založené viac na intuícii ako znalostiach. Všeobecne sa správne predpokladá, že ako dôsledok znásilnenia a sexuálneho násillia dominujú pocity strachu, hnevu a hanby, ktoré môžu byť sprevádzané viditeľnými znakmi emočného rozrušenia. Už menej sa očakáva, že v čase útoku a aj po ňom obeť môže reagovať na sexuálnu viktimizáciu emočným ochromením (tzv. numbing) alebo stavom, kedy sa určité obsahy mysle vydedia z vedomého prežívania (t.j. disociácia) a v dôsledku toho sa nebráni alebo sa môže javiť, že je k svojej situácii do významnej miery ľahostajná. Reakcie sú u každého jednotlivca individuálne, formované okolnosťami, za ktorých k agresii došlo, osobou páchatela a vzťahom obeť k nemu, ako aj individuálnou resilienciou obeť či dostupnosťou externej pomoci.

Mylný je aj predpoklad, že sexuálna viktimizácia je vždy sprevádzaná fyzickou agresiou, na ktorú sexuálne viktimizovaná osoba nevyhnutne reaguje obranou a preto sú pre znásilnenie a sexuálne násillie typické telesné zranenia. Hoci v niektorých prípadoch môžu byť prítomné stopy po násillí a niektoré zranenia môžu byť v zriedkavých prípadoch vážne až život ohrozujúce, väčšina zranení sa

zahojí v priebehu niekoľkých dní. V niektorých prípadoch sa obeť vedome podvolí sexuálnej agresii bez akejkoľvek obrany, napríklad z obavy z ešte závažnejších následkov. V iných prípadoch sa obeť nebráni, pretože sa dostane to tzv. stavu zamrznutia. Ide o reakciu, ktorá je inštinktívna, a s reakciami „boj“ alebo „útek“ patrí medzi automatické obranné reakcie ľudského organizmu v situácii nebezpečenstva. Preto je za stav bezbrannosti v zmysle jej trestnoprávnej definície potrebné považovať aj takéto zamrznutie obete v situácii nebezpečenstva. Škálu obranných reakcií na traumatizujúci podnet, z ktorých každá môže byť fyziologicky alebo psychologicky podmienenou reakciou (normálnou) na traumatizujúci podnet, ukazuje graf 7.

Graf č. 7: Škála reakcií na traumu

Spôsob, akým reaguje na traumatizáciu obeť, významne utvára aj schopnosť obete zdôveriť sa, ohlásiť skutok alebo vyhľadať pomoc. Aj ona mala s veľkou pravdepodobnosťou totiž pred viktimizáciou predstavu, že na útok je primerané reagovať obranou alebo útekom. Pokiaľ sa jej reakcie vymykajú všeobecným predstavám, môže to aj pre obeť byť zdrojom zmätku o tom, čo sa stalo

a v mnohých prípadoch zdanlivo neadekvátna reakcia na útok alebo zneužívanie môže prespievať k prehlbovaniu pocitov hanby alebo spoluzavinenia.

Jedinou cestou odhalenia sexuálneho násillia a potrestania páchatel'a je včasné oznámenie sexuálnej viktimizácie a bezprostredné vykonanie neodkladných a neopakovateľných úkonov. Najmä ide o zaistenie stôp po sexuálnom styku, použití násillia a obrane proti nemu. Stopy násillia je možné pri prehliadke tela, oblečenia alebo miesta činu. Dôležité je zaistenie materiálu biologického pôvodu (napr. ejakulátu, krvi, slín, trichologického materiálu), ktorý je možné zachytiť výtermi z pošvy a stermi z tela, môže sa však nachádzať aj na oblečení obete alebo páchatel'a. V dôsledku oznámenia udalosti s časovým odstupom niekoľkých dní, týždňov či mesiacov, zostáva často jediným dôkazom v trestnom konaní výpoveď sexuálne viktimizovanej osoby.

Neskoré oznámenie alebo iné konanie obete, pri ktorom sa väčšina potenciálnych dôkazov stratí alebo znehodnotí, je kontraintuitívne a často vedie k nesprávnemu záveru, že ide o falošné oznámenie. Trauma však prekračuje hranice normality a psychotraumatológia zdôrazňuje, že reakcie traumatizovaného človeka, sú normálnou reakciou na nenormálnu situáciu. Zdanlivo nerozumné konanie, napr. vykúpanie sa, zahodenie oblečenia alebo upratanie miesta činu, môže vyplývať z prirodzenej potreby očistiť seba a svoje okolie od stôp po traumatickej skúsenosti. Príčinou oneskorených ohlásení môžu byť aj obavy, že polícia by nebola schopná alebo nemohla nič urobiť, napríklad pre nedostatok dôkazov.

Rozhodovanie ohlásiť znásillenia a sexuálne násillie ovplyvňuje tiež strach, že skúsenosť obete nebude braná dostatočne vážne, najmä v prípadoch, ak sa obeť a páchatel' pred skutkom poznali, mali blízky vzťah. Skeptické k oznamovaniu sú aj tie sexuálne viktimizované osoby, ktoré boli v čase skutku intoxikované, nachádzali sa na málo bezpečnom mieste alebo v rizikovej spoločnosti. Časté sú aj obavy z nepriateľského zaobchádzania zo strany polície alebo iných osôb a strach z invazívneho medicínskeho vyšetrenia. Niektoré sexuálne viktimizované osoby môžu byť poháňané túžbou sexuálnu viktimizáciu zatajiť alebo skúsenosť potlačiť v obave zo stigmatizácie o svojho okolia. Ich obavy sú podporované aj spôsobom, akým o týchto prípadoch informujú médiá a v tejto súvislosti by mali byť OČTK obzvlášť zdržanlivé pri poskytovaní informácií o trestnom konaní podľa § 6 TP. Napokon, obete znásillenia a sexuálneho násillia v zásade správne očakávajú, že budú v trestnom konaní vystavené kritickému posudzovaniu a že ich dôveryhodnosť bude spochybňovaná, prinajmenšom zo strany advokátov obvineného.

Každý oznámený prípad je jedinečnou príležitosťou prispieť k ochrane a pomoci sexuálne viktimizovanej osoby a aj spravodlivejšej a bezpečnejšej spoločnosti. Trestné činy proti ľudskej

dôstojnosti sú spoločne s trestnými činmi proti životu a zdraviu najzávažnejším protiprávnym konaním, o čom svedčí aj radenie skutkových podstat trestných činov v Trestnom zákone. Priebeh trestného konania určuje možnosti sexuálne viktimizovaných osôb domôcť sa uznania ich potrieb a práv, ktoré jej prislúchajú ako obetiam trestných činov. Odbornosť a svedomitosť postupu a prístup policajta v dlhodobom hľadisku ovplyvnia kvalitu jej alebo jeho života ako aj možnosti nárokovať si náhradu škody alebo odškodnenie.

6 PRÁVO NA OCHRANU PRED DRUHOTNOU VIKTIMIZÁCIOU ALEBO OPAKOVANOU VIKTIMIZÁCIOU

Viktimizácia, proces zraňovania a poškodzovania jedinca, nie je ohraničená len časovým úsekom spáchania trestného činu. Popri riziku opakovanej viktimizácie, je každá obeť ohrozená aj druhotnou viktimizáciou, ktorá je výsledkom chybnjej sociálnej reakcie na primárnu viktimizáciu.

Prvotná (primárna)	Druhotná (sekundárna)
• je priamym, bezprostredným dôsledkom TČ • je priamo spôsobená páchateľom, ide na konto jeho zodpovednosti • primárne rany/ujma: fyzická; finančná; psychická	• dochádza k nej až v dobe po spáchaní TČ a nesúvisí už s konaním páchateľa • je výsledkom chybnjej sociálnej reakcie na primárnu viktimizáciu • sekundárne rany: pocit nespravodlivosti / pocit nedôstojnosti / pocit izolácie

6.1 Právo na ochranu pred druhotnou a opakovanou viktimizáciou

Zákon o obetiach v § 8 ods. 2 ukladá orgánom činným v trestnom konaní, súdom a subjektom poskytujúcim pomoc obetiam povinnosť postupovať tak, aby ich činnosť nespôsobovala obeti a jej rodinným príslušníkom druhotnú viktimizáciu a prijímať účinné opatrenia, ktoré majú zabrániť opakovanej viktimizácii.

Druhotná viktimizácia je ujma, ktorá obeti vznikla v dôsledku konania alebo nekonania orgánu verejnej moci, subjektu poskytujúceho pomoc obetiam, poskytovateľa zdravotnej starostlivosti, znalca, tlmočníka, obhajcu alebo oznamovacích prostriedkov.

Opakovaná viktimizácia je ujma, ktorá obeti vznikla v dôsledku pokračujúceho konania páchateľa, vyhrážaním, zastráňovaním, nátlakom, zneužívaním moci nad obeťou, pomstou alebo iným jeho konaním, ktorého cieľom je pôsobiť na fyzickú alebo psychickú integritu obeť.

§ 2 ods. 1 písm. g) a f) ZoO

Druhotná viktimizácia má na obeť často podstatne negatívnejší dopad ako bezprostredné poškodenie obeť konaním páchateľa. Nevhodná interakcia s obeťou, napr. počas civilného alebo trestného

konania, môže obeť retraumatizovať a tak zhoršiť poruchy zapríčinené účinkami trestného činu na psychiku obeť alebo vyvolať dodatočné nové poruchy.

Navyše viktimizácia nepôsobí len bezprostredne na obeť, ale zasahuje aj širší okruh pôvodne nezúčastnených osôb, najmä rodinných príslušníkov obeť (54). Dynamický viktimologický prístup, ktorý uplatňuje analýzu spolupôsobenia objektívnych, časovo-priestorových aj subjektívnych faktorov vzťahu medzi páchatelom a obeťou osobitne upozorňuje, že sociálna izolácia obeť (napr. pri rôznorodnej trestnej činnosti na ľuďoch žijúcich osamelo, ľuďoch bez domova či starších osobách) alebo citová či ekonomická závislosť na páchatelovi (napr. pri domácom násilí) zvyšujú riziko druhej a opakovanej viktimizácie (55).

6.2 Zníženie rizika druhej viktimizácie a retraumatizácie

Významnými faktormi zvyšujúcimi riziko druhej viktimizácie sú:

- stretnutia obeť s páchatelom,
- dĺžka konania,
- opakované výsluchy a konfrontácie,
- nedostatočné znalosti obeť o jej právach a o právach a povinnostiach, ktoré má v postavení poškodeného alebo svedka v trestnom konaní (56).

Zvýšené riziko druhej viktimizácie hrozí osobám opakovane traumatizovanými viktimizáciou, najmä ak boli už v minulosti poškodené protiprávnymi skutkami alebo inou traumatizujúcou skúsenosťou. Osobitne poškodzujúce je násilie od blízkych osôb, osobitne v detstve (57).

Zvýšené riziko druhej viktimizácie hrozí aj obeť, ktorým v čase spáchania trestného činu nebola poskytnutá pomoc od prítomných svedkov a obeť, ktoré zažívali viktimizáciu po dlhší čas alebo žijú v izolácii či vylúčení. Podoby druhej viktimizácie uvádza v tabuľka č. 1.

Tab. č. 1: Podoby druhej viktimizácie

<i>spochybňovanie, či sa skutok vôbec stal, či nie je vymyslený /zinscenovaný,</i>
<i>spochybňovanie rozsahu /závažnosti ujmy,</i>
<i>očierňovanie /obviňovanie obeť,</i>
<i>uplatňovanie predsudkov - stereotypných a mylných predstáv o obeť,</i>
<i>neznalosť kontrainitívneho správania obeť,</i>
<i>väzby, vzťahové putá k podozrivej osobe,</i>
<i>predsudky o vysokom výskyte krivých obvinení,</i>
<i>nepochopenie princípu prezumpcie statusu obeť,</i>
<i>presvedčenie o schopnosti rozoznať pravdu od lži,</i>
<i>neznalosť potenciálnych negatívnych dôsledkov traumatizácie a dlhodobých účinkov stresu,</i>
<i>nepodanie všetkých informácií / podanie nepresných informácií.</i>

Pri kontakte s obeťami je potrebné vždy dbať na kľudný a slušný prístup, zrozumiteľný spôsob komunikácie, vrátane uistenia obete, že pokiaľ nerozumie alebo nevie, je dôležité, aby na to upozornili a že to nie je neobvyklé. Empatický prístup, zdržanlivosť pri vynášaní subjektívnych úsudkov, trpezlivosť pri kontakte s obeťou a poskytnutie všetkých informácií obeti nemožno považovať za porušenie princípu nestrannosti OČTK. Vždy je možné prejavíť súcit a empatiu, napr. je možné prejavíť pochopenie pre strach či vyčerpanosť, nehodnotiť skutkové okolnosti prípadu pred obeťou, vysvetliť jej postupy v konaní a potrebu overovania skutočností z rôznych uhlov pohľadu a pod.

Viktimologické štúdie ponúkajú komplexný obraz aj o psychologických následkoch trestného činu a potrebách obetí. Každý výpočet utrpanej ujmy a následných potrieb obetí trestných činov len načrtáva problematickú situáciu, v ktorej sa obeť ocitajú. V individuálnom prípade bude túto situáciu spoločne charakterizovať intenzita primárnej viktimácie, stránka osobnosti alebo právo, ktoré bolo protiprávnym konaním narušené (napr. život a zdravie, slobodu, ľudskú dôstojnosť, vlastnícke právo a pod.), reakcia okolia obete na protiprávne konanie a zaobchádzanie s obeťou (napr. podpora, pochopenie alebo naopak spochybňovanie, zľahčovanie a pripisovanie spoluzavinenia). Vplyv viktimizácie na obeť do značnej miery závisí od toho, ako je sama odolná voči účinkom stresu a traumy (resiliencia) a napokon aj to, či a ako rýchlo dosiahne pocit spravodlivosti, náhradu škody a bude jej poskytnuté odškodnenie. Príklady ujmy a potrieb obetí ilustruje tabuľka č. 2.

Tab. 2: Ujma a potreby obetí

<i>Druh ujmy</i>	<i>Účinok ujmy</i>	<i>Potreby obete</i>
Škoda na zdraví	<i>Zranenia, strata funkčnosti orgánu, strata orgánu a končatiny a pod.</i>	<i>Potreba ošetrovania a liečenia</i>
Ekonomická škoda	<i>Strata na peniazoch alebo na majetku, vrátane nákladov na liečbu</i>	<i>Potreba finančnej reštitúcie</i>
Sociálna ujma	<i>Poškodenie vzťahov obete s jej sociálnym okolím</i>	<i>Potreba sociálnej podpory a akceptácie</i>
Emocionálna ujma	<i>Poškodenie dôveryhodnosti obete, prejavujúce sa napr. tým, že jej skúsenosť je minimalizovaná, braná „na ľahkú váhu“, alebo je obeť podozrievaná z toho, že má podiel viny na tom, čo sa jej stalo</i>	<i>Potreba byť vypočutý tak, aby skúsenosť mohla autenticky zaznieť a bola plne rešpektovaná</i>
	<i>Kognitívny šok obete, súvisiaci s neschopnosťou nájsť logické vysvetlenie zločinu</i>	<i>Potreba dostať odpovede na nezodpovedané otázky (kto, prečo) Potreba ospravedlnenia a prejavu úprimnej ľútosti zo strany páchatela</i>
	<i>Strata dôvery k ľuďom, strach či poníženie</i>	<i>Potreba obnovenia pocitu dôvery a bezpečia</i>
Psychická ujma	<i>Symptómy traumy</i>	<i>Potreba psychologickej podpory – krízovej intervencie, poradenstva, psychoterapie; psychiatrickej liečby</i>
	<i>Posttraumatická stresová porucha</i>	

Uvedený prehľad nie je vyčerpávajúci, môže však poslúžiť ako cestovná mapa pre identifikáciu opatrení, ktoré majú byť prijaté na ochranu obeť a jej podporu, aby sa zmiernili následky primárnej viktimácie a znížilo riziko druhej viktimácie.

6.3 Opatrenia na zníženie rizika opakovanej a druhej viktimácie

Zákon o obetiach za postupy na predchádzanie druhej alebo opakovanej viktimácii považuje:

využívanie vhodne prispôbených úradných miestností,
opatrenia na zabránenie styku páchatel'a s obeťou alebo jej rodinnými príslušníkmi,
obmedzenie možnosti vydania príkazu na lekárske vyšetrenie obeť len v nevyhnutnej miere a ak je to potrebné,
informovanie obeť a jej rodinných príslušníkov o opatreniach prijatých na jej ochranu v súvislosti s pobytom páchatel'a na slobode a
rozhodnutia o uložení osobitných opatrení podľa osobitných predpisov za účelom ochrany obeť pred opakovanou viktimáciou alebo bezprostredne hroziacim nebezpečenstvom, napr. vykázanie násilnej osoby zo spoločného obydľia podľa § 27a Zákona o policajnom zbore, uloženie primeraných obmedzení alebo povinností obvinenému v prípravnom konaní namiesto väzby podľa § 82 TP alebo vydanie neodkladného opatrenia podľa § 325 ods. 2 písm. e) až h) Civilného sporového poriadku.

Medzi opatrenia na predchádzanie druhej viktimácii v širšom zmysle patrí nepochybne aj poučenie o právach obeť podľa § 4 ZoO, poučenie poškodeného v trestnom konaní podľa § 49 TP a poučenie svedka poškodeného podľa § 131 ods. 1 TP.

Opatrením na ochranu pred druhou viktimáciou v širšom zmysle je aj povinnosť OČTK a súdov pri poskytovaní informácií oznamovacím prostriedkom podľa § 6 TP nezverejňovať osobné údaje poškodených a skutočnosti súkromného charakteru, ak priamo nesúvisia s trestnou činnosťou.

Za osobitné opatrenia na ochranu pred druhou viktimáciou obeť v postavení svedka poškodeného možno v trestnom konaní považovať aj osobitné postupy pri realizácii výsluchu podľa podmienok § 134 ods. 4 a 5 a 135 ods. 1 TP a tiež zákaz konfrontácie za podmienok § 125 ods. 4 a 5 TP. Za opatrenie na ochranu pred druhou viktimáciou je možné považovať aj vrátenie veci dôležitej pre trestné konania podľa § 91 ods. 1 TP obeť, ak ju vydala, alebo je jej vlastníkom alebo oprávneným držiteľom.

Trestný poriadok obsahuje aj opatrenia, ktoré sa vzťahujú **k prevencii opakovanej viktimácie**. V prípravnom konaní to môže byť uplatnenie inštitútu preventívnej väzby podľa § 71 ods. 1 písm. c) TP a nepriamo aj kolúznej väzby podľa § 71 ods. 1 písm. b) TP, opatrenia vyplývajúce s nahradenia väzby podľa § 80 a nasl. TP, a to za podmienky, ak sú súčasne uložené niektoré z primeraných obmedzení alebo povinností podľa ustanovení Trestného poriadku uvedených v § 82 ods. 1 pod písm. h) (zákaz styku a zákaz priblíženia sa na vzdialenosť menšiu ako päť metrov), j) (zákaz alebo obmedzenie kontaktu) a k) (zákaz zdržiavať sa v blízkosti obydľia určenej osoby alebo v určenom mieste). Pred začatím trestného stíhania prichádza do úvahy zadržanie podozrivej osoby policajtom podľa § 85 a nasl. TP, ak je daný dôvod kolúznej alebo preventívnej väzby. Ochranou pred opakovanou viktimáciou je

aj splnenie informačnej povinnosti voči poškodenému podľa § 46 ods. 8 a 9 TP a voči svedkovi podľa § 139 TP.

Napokon ochrana pred opakovanou viktimizáciou môže byť založená aj rozhodnutím súdu v rámci rozhodovania o vine a treste páchatel'a. Osobitná pozornosť ochrane pred opakovanou viktimizáciou by mala byť venovaná v tých prípadoch, ak súd rozhodnutím podmienene odkladá trest odňatia slobody podľa § 49 ods. 1 alebo § 51 ods. 1 TZ. S ohľadom na riziko opakovanej viktimizácie je v týchto prípadoch potrebné, aby súd zväzil aj uloženie primeraných obmedzení podľa § 51 ods. 3 TZ, osobitne podľa písm. f) (zákaz priblíženia a kontaktovania), alebo povinností podľa § 51 ods. 4 TZ, predovšetkým podľa písm. a) (príkaz nepriblížiť sa na vzdialenosť menšiu ako päť metrov), prípadne písm. h) až j), v rámci ktorých súd môže uložiť páchatel'ovi povinnosť podrobiť sa sociálnemu výcviku, liečeniu závislosti, psychoterapii alebo psychologickému poradenstvu.

Opatrením na ochranu obeť pred opakovanou viktimizáciou mimo trestného konania je aj použitie vykázania policajtom podľa § 27a ZoPZ alebo rozhodnutie o návrhu na vydanie neodkladných opatrení podľa § 325 ods. 2 písm. e) až h) CSP.

V neposlednom rade, za opatrenia na ochranu obeť pred druhotnou a opakovanou viktimizáciou v najširšom zmysle slova je možné považovať aj uskutočňovanie všeobecnej a špecializovanej odbornej prípravy o právach a potrebách obeť trestných činov zamestnancov súdov, súdnych úradníkov, sudcov, prokurátorov, príslušníkov polície a právnických profesií.

6.4 Zákaz a vylúčenie konfrontácie ako opatrenie na zníženie rizika druhotnej viktimizácie

Použitie konfrontácie je jednoznačne vylúčené podľa prvej vety § 125 ods. 5 TP v prípadoch:

- svedka mladšieho ako 18 rokov,
- svedka, na ktorom bol spáchaný
 - niektorý z trestných činov proti ľudskej dôstojnosti,
 - trestný čin týrania blízkej osobe a zverenej osoby,
 - trestný čin obchodovania s ľuďmi
- agenta,
- ohrozeného svedka,
- chráneného svedka,
- svedka, ktorého totožnosť je utajená a
- svedka v trestnom konaní vedenom pre trestné činy terorizmu.

Podľa druhej vety ustanovenia § 125 ods. 5 TP sa nemá konfrontácia realizovať ani v prípade svedka, na ktorom bol spáchaný trestný čin násilím alebo hrozbou násilia a hrozí mu nebezpečenstvo druhotnej viktimizácie alebo opakovanej viktimizácie. Pre správnu aplikáciu tohto ustanovenia bude potrebné realizovať individuálne posúdenie osoby, ktorá vypovedá ako svedok. Pri ňom bude potrebné

vyhodnotiť ako vek, pohlavie, sexuálna orientácia, rasa, národnosť, náboženské vyznanie, rozumová vyspelosť obeť alebo jej vzťah k páchatelovi trestného činu alebo závislosť na ňom ovplyvňujú riziko druhotnej alebo opakovanej viktimizácie.

6.5 Pribratie psychológa alebo znalca ako opatrenie na zníženie rizika druhotnej viktimizácie

Pri výsluchu svedka podľa § 134 ods. 4 TP je právna úprava jednoznačná v požiadavke, že ak je ako svedok vypočúvaná **obzvlášť zraniteľná obeť alebo jej rodinný príslušník**, výsluch je potrebné

- a) vykonať ohľaduplne,
- b) po obsahovej stránke tak, aby sa výsluch v ďalšom konaní už nemusel opakovať,
- c) s využitím technických zariadení určených na záznam zvuku a obrazu alebo s využitím technických zariadení určených na prenos a záznam zvuku a obrazu,
- d) výsluchy má prípravnom konaní viesť tá istá osoba, ak sa tým nenaruší priebeh trestného konania.

Rozhodnutie o tom, či k výsluchu svedka, ktorý je obzvlášť zraniteľnou obeťou, má byť pribratý aj psychológ alebo znalec, bude musieť byť ale urobené na podklade posúdenia ďalších skutočností. Aj v tomto prípade je možné využiť individuálne posúdenie a v štyroch oblastiach zisťovať informácie a hodnotiť, či spomínanie na skutok môže nepriaznivo ovplyvniť telesnú alebo duševnú integritu svedka alebo ho vystaviť riziku druhotnej viktimizácie.

Obdobné posúdenie bude potrebné aj ak pokiaľ vypovedá **maloletý svedok** o veciach, ktorých oživovanie v pamäti by vzhľadom na jeho vek, vzťah k páchatelovi alebo závislosť od páchatela, povahu a okolnosti spáchania trestného činu mohlo nepriaznivo ovplyvňovať jeho duševný a mravný vývoj alebo ho vystaviť riziku druhotnej viktimizácie. V prípade potvrdenia týchto negatívnych vplyvov je potrebné podľa § 135 ods. 1 TP vykonať výsluch obzvlášť ohľaduplne a tak, aby sa v ďalšom konaní už nemusel opakovať. Pokiaľ je k výsluchu pribratý psychológ alebo znalec, je potrebné s ním vopred prekonzultovať spôsob vedenia výsluchu.

Psychológ alebo znalec vystupuje pri úkone ako pomocná osoba a policajti ho priberá opatrením. Osobitne je potrebné upozorniť, že ak je pribratý k výsluchu znalec, je vždy pomocnou osobou a nevykonáva znaleckú činnosť. Úlohou psychológa alebo znalca pri výsluchu je najmä sledovať záujmy vypočúvanej osoby a svojimi znalosťami zabrániť druhotnej viktimácii.

V rámci prekonzultovania spôsobu vedenia výsluchu by mal policajta upozorniť najmä na:

- vývinové charakteristiky, limity, obmedzenia a špecifiká vypočúvanej osoby dôležité pre nadviazanie kontaktu a komunikáciu,
- psychologické možnosti stratégií výsluchu (od všeobecného k špecifickému, od konkrétneho k abstraktnému, od časovo blízkeho obdobia ku vzdialenejšiemu alebo naopak a pod.),
- možné citlivé miesta vo výsluchu, ktoré by mohli viesť k zvýšeným psychosomatickým a emocionálnym prejavom u vypočúvaného.

Napriek tomu, že zákonná úprava hovorí o prekonzultovaní výsluchu pred jeho uskutočnením, v odôvodnených prípadoch, napr. pri deťoch, osobách silne traumatizovaných, starších alebo so

zdravotným znevýhodnením, je vhodné a pre správny spôsob vedenia výsluchu účelné, aby psychológ alebo znalec sledoval aj priebeh výsluchu. Takto môžu, na základe pozorovania verbálnej a neverbálnej komunikácie vypočúvanej osoby, včas poskytnúť policajtovi spätnú väzbu o jej prežívaní, ktoré by mohlo viesť k druhej viktimácii. V prípade prejavu psychosomatických a emocionálnych ťažkostí by znalec alebo psychológ mal tiež mať možnosť upozorniť policajta na potrebu prerušenia výsluchu a prípadne poskytnúť počas alebo po výsluchu vypočúvanej osobe krátku krízovú intervenciu (58).

7 ODHAD HROZBY NEBEZPEČENSTVA NÁSILIA

Správne identifikované násilie a odhad hrozby nebezpečenstva sú predpokladom účelnej a účinnej podpory a ochrany. Odhad nebezpečenstva môže v niektorých prípadoch prispieť k odvráteniu vážnych následkov na zdraví či smrti. V neposlednom rade poznanie konceptu a metodiky odhadu nebezpečenstva násilia prináša spoločnú terminológiu, spoločné pochopenie tejto témy a vedie k harmonizácii postupov. To otvára dvere multiinštitucionálnej spolupráci, ktorá umožní efektívnejšie a účinnejšie poskytovanie podpory, ochrany a bezpečia obetiam domáceho násilia.

Cieľom tejto kapitoly je priblížiť predpoklady uplatnenia odhadu nebezpečenstva, jeho východiská a princípy ako aj metodiku na jeho realizáciu.

7.1 Zásady odhadu nebezpečenstva

Odhad nebezpečenstva sa realizuje s cieľom kvalifikovane rozhodnúť o ďalšom bezprostrednom postupe v konkrétnom prípade a pri jeho realizácii platia minimálne nasledovné zásady:

- Riziko je individuálne.
- Pre obeť môže byť veľmi náročné hovoriť o ich skúsenosti s násilím, a preto je potrebné nevystavovať ich opakovaným otázkam a postupom.
- Pokiaľ je to možné, mala by byť ohrozená osoba vypočúvaná a informovaná rovnakou osobou počas celého prípravného konania.
- Odhad hrozby nebezpečenstva je potrebné realizovať vždy bez prítomnosti potenciálne násilnej osoby a v prostredí dôvery.
- Cieľom odhadu nebezpečenstva nie je identifikovať iba prípady, kedy je nebezpečenstvo vysoké ale identifikovať všetky okolnosti, ktoré majú vplyv na bezpečnosť ohrozenej osoby.
- Informácie zo zrealizovaného odhadu je dôležité uchovať a zdieľať v ďalšom konaní alebo pri opakovanom kontakte polície s ohrozenou.

Riziko je dynamické, vyvíja sa a mení.

Výsledky konkrétneho hodnotenia nebezpečenstva nie sú definitívnym určením ohrozenia života, zdravia, slobody a ľudskej dôstojnosti ohrozenej osoby. Vypovedajú o pravdepodobnosti hrozby nebezpečenstva, o riziku. Ak bol pri prvom kontakte s obeťou realizovaný odhad hrozby nebezpečenstva, je potrebné v rámci vyšetrovania odhad dopĺňať resp. aktualizovať. V prípade opakovania násilia medzi tými istými osobami, je vhodné vrátiť sa k minulým záznamom a zohľadniť ich.

7.1 Oblasti a kritériá hodnotenie rizika nebezpečenstva

Moc a kontrola sú konštruované v každom prípade domáceho násillia jedinečne a napokon to nie je ani počet násilných incidentov, ani ich výskyt v čase, čo definuje ohrozenie a jeho následky. Väčšina ohrozených osôb ale môže časom pozorovať zmeny v spôsobe svojho života, ktoré sú určované strachom z násillia a prežívaním poníženia (59). Napriek tomu, že následky násillia sú jedinečné, v každom prípade je ohrozený život a zdravie. Pre posúdenie toho, v akom veľkom nebezpečenstva sa ohrozená osoba nachádza, je vhodné zhodnotiť nasledujúcich päť oblastí (60).

1. Ako vníma nebezpečenstvo ohrozená osoba

Na jednej strane výskumy ukazujú, že ohrozené osoby pomerne dobre odhadujú, aká intenzita násillia im hrozí. Na strane druhej je preukázané, že majú aj tendenciu podceňovať alebo minimalizovať riziká, ktoré im hrozia. Ide o stratégiu zvládania, ktorá im často pomáha prežiť alebo zvládať každodenné povinnosti, najmä prácu a starostlivosť o deti a rodinu.

V tejto oblasti hodnotenia nebezpečenstva je preto potrebné pýtať sa najmä:

1.1. Z koho má ohrozená osoba strach? Je to jedna alebo viac osôb?
1.2. O koho sa bojí ohrozená osoba? Bojí sa len o seba alebo aj o iné, napr. deti?
1.3. Čo hrozí ohrozená osoba - aké konanie a s akými následkami?

2. História násillia

Je preukázané, že ak sa ohrozujúca osoba správala násilne v minulosti, obvykle sa bude násilne správať aj v budúcnosti. Je potrebné do tohto uvažovania zahrnúť aj násilné správanie voči deťom, vrátane vynucovania si disciplíny trestaním, vyhrážkami alebo ponižovaním. Zvýšené riziko ohrozenia sa spája aj s tým, ak sa ohrozujúca osoba správa násilne mimo domácnosti.

V tejto oblasti hodnotenia nebezpečenstva je preto potrebné pýtať sa najmä:

2.1. Bola niekedy ohrozujúca osoba zdrojom násillia vo vzťahoch v rodine alebo mimo nej?
2.2. Ak áno, bolo voči nej vedené priestupkové alebo trestné konanie?
2.3. Porušila ohrozujúca osoba v minulosti nariadenia polície alebo súdov, napr. podmienky vykázania z obydliá, zákazu priblíženia alebo neodkladného opatrenia?
2.4. Nedržala ohrozujúca osoba v minulosti podmienky úpravy styku s deťmi alebo dohodu o styku s deťmi?

3. Prítomnosť závažných okolností

Významným rizikovým faktorom, ktorý môže viesť k závažnej ujme či femicíde je odchod z násilného vzťahu. Preto je potrebné identifikovať riziká, ktoré sa môžu s ním spájať.

Osobitným rizikovým faktorom je prítomnosť detí v násilnom vzťahu. Riziko hrozí deťom aj pri zotrúvaní vo vzťahu a aj po jeho ukončení. Dokonca platí, že čím vyšší počet detí v domácnosti, tým vyššie je i riziko násillia. Situácia, keď v domácnosti žije/ú spoločne nevlastné dieťa/deti páchatela, predstavuje rizikový faktor pre femicídy spáchané intímny partnerom. Navyše, kontakt so spoločnými deťmi alebo deťmi po odchode predstavuje riziko opakovaného násillia pre ženu i deti. Násilník môže využívať deti na to, aby získal prístup k obeti, násilné činy sa môžu odohrávať práve v

čase povoleného styku s dieťaťom a v rámci striedavej starostlivosti. Prítomnosť detí zvyšuje riziko násilia pre ženu. Špecifickou situáciou, ktorá je považovaná za rizikový faktor je tehotenstvo a pôrod. Približne 30% prípadov partnerského násilia na ženách začína v období tehotenstva žien. Násilie počas tehotenstva je rizikový faktor pre závažné a smrteľné ohrozenie.

V tejto oblasti hodnotenia nebezpečenstva je preto potrebné pýtať a plánovať bezpečie v súlade s odpoveďami najmä na otázky:

3.1. Pokúšala sa ohrozená osoba vymaniť z násilného vzťahu za posledných 12 mesiacov?
3.2. Pokúsila sa o to opakovane aj v minulosti? Aké následky mal pokus o odchod?
3.3. Vyhráža sa ohrozujúca osoba niečím pre prípad odchodu ohrozenej osoby? Má ohrozená osoba y týchto vyhrážok strach?
3.4. Aké sú iné prekážky pre odchod, napr. zahanbenie, tlak rodiny či choroba, ekonomická závislosť na ohrozujúcej osobe?
3.5. Žijú v situácii násilia deti? Sú z tohto vzťahu alebo z predchádzajúcich?
3.6. Existuje nejaká formálna alebo neformálna úprava styku s dieťaťom/deťmi?
3.7. Vyhrážal sa násilník únosom dieťaťa/detí alebo ublížením?
3.8. Vyhráža sa násilník, že nahlási na úrade práce, sociálnych vecí a rodiny či inde že ohrozená osoba je „zlý rodič“ alebo že jej budú deti odobraté zo starostlivosti?
3.9. Aký je vzťah (kvalita vzťahu) medzi násilníkom a nevlastným dieťaťom/nevlastnými deťmi?
3.10. Bol násilník niekedy násilný voči nevlastnému dieťaťu/nevlastným deťom?
3.11. Je ohrozená osoba tehotná?
3.12. Kedy by sa malo dieťa narodiť? Aký je odhadovaný termín pôrodu?
3.13. Vie násilník o tom, že je tehotná? Je násilník otcom dieťaťa?
3.14. Bola zo strany násilníka úmyselne napadnutá do oblasti brucha?
3.15. Je toto tehotenstvo dôsledkom násilného činu zo strany páchatel'a?
3.16. Porodila dieťa v období uplynulých 18 mesiacov?
3.17. Bojí sa o svoje dieťa/deti (vrátane toho nenarodeného)?

4. Formy a vzorce násilia

V súvislosti s formami násilia zvažujeme pri odhade nebezpečenstva všetky formy násilia – fyzické násilie, psychické násilie, sexuálne násilie, ekonomické násilie aj sociálne násilie. Tieto formy môžu byť prítomné jednotlivo, alebo aj v rôznych kombináciách. Pod vzorcami násilia hodnotíme najmä to, či sa násilie stupňuje (rastie). Vzostup závažnosti a frekvencie násilia patria k najvýznamnejším rizikovým faktorom pre závažné a potenciálne smrteľné útoky.

Rizikovým faktorom pre závažné až smrteľné nebezpečenstvo je použitie zbrane alebo vyhrážanie sa jej použitím. Ako riziko je potrebné hodnotiť aj to, že ohrozujúca osoba vlastní strelnú zbraň. Zároveň je ale potrebné zvážiť všetky potenciálne zbrane, čiže napríklad aj nože, nebezpečné predmety rôzneho druhu, najmä, ak sa ohrozujúca osoba vyhráža ich použitím alebo ich použila.

Ďalším rizikovým faktorom sú kontrolujúce správanie a izolácia ženy. Kontrolujúce správanie sa považuje za významný faktor opakovaného, závažného a potenciálne smrteľného ohrozenia. Izolácia je jedným zo spôsobov takéhoto kontrolujúceho správania, kedy násilník kontroluje ženu tým, že sa snaží obmedziť alebo úplne limitovať jej sociálne kontakty s inými. K izolácii patrí snaha násilníka brániť obeť v stretávaní sa s rodinou, priateľmi, alebo pri vytváraní si akýchkoľvek podporných sietí, zamykanie ženy a iné obmedzovania jej slobody.

Prenasledovanie je ďalší rizikový faktor spojený so smrteľným a závažným ohrozením. V tomto prípade ide aj o prenasledovanie resp. sledovanie počas bežných aktivít, napr. prostredníctvom kontrolujúcich telefonátov, elektronických správ alebo aplikácií, ktoré sledujú, kde sa ohrozená osoba nachádza.

Každý prípad dusenia alebo škrtenia vypovedá o ohrození života. Výskum femicíd ukazuje, že až polovica žien, ktoré boli zavraždené alebo zabitú partnerom, zažila v poslednom roku svojho života pokus o uškrtenie.

Potrebné je aj zvážiť, či sa ohrozujúca osoba správa násilne v sexuálnej oblasti. Sexualizovaným násilím, ktoré vypovedá o vyššom ohrození, môže byť nútenie k sexu, znásilnenie, nútenie k pozeraniu pornografie alebo praktikám, ktoré sú ohrozenej osobe nepríjemné, vrátane zámerného spôsobovania bolesti pri sexe. Sexualizované násilie je často vyskytujúcou sa formou násilia v partnerských vzťahoch. Pokiaľ sú prítomné sexuálne útoky, je pravdepodobnejšie riziko vážnejších zranení aj fyzickým násilím a opakovaného týrania.

Závažnému násiliu často predchádza vyhrážanie sa. Preto je všetko vyhrážanie sa zabitím, ublížením ohrozenej osobe, iným osobám a aj sebe vnímať ako závažný rizikový faktor.

4.1. V tejto oblasti hodnotenia nebezpečenstva je preto potrebné pýtať sa najmä:
4.2. Kedy došlo k poslednému násilnému činu?
4.3. Bol posledný útok horší ako ten predošlý? V čom?
4.4. Viedol posledný násilný čin k nejakým zraneniam? Aké boli v porovnaní s predchádzajúcimi zraneniami?
4.5. Aký najhorší útok sa udial a k akým najhorším zraneniam došlo?
4.6. Koľko násilných činov sa udialo za posledných 12 mesiacov? Je to častejšie ako v minulosti?
4.7. Vyhrážala sa ohrozujúca osoba použitím zbraní? Akých?
4.8. Použila niekedy zbrane alebo iné predmety za účelom ublížiť ohrozenej osoby? Aké?
4.9. Zahŕňal posledný násilný čin použitie zbrane/i? Akých?
4.10. Vlastní ohrozujúca osoba nejaké zbrane? Má prístup k zbraniam prostredníctvom priateľov, známych alebo svojho zamestnania?
4.11. Absolvovala ohrozujúca osoba vojenský/policajný výcvik alebo výcvik bojových umení?
4.12. Kontroluje, či pokúša sa kontrolovať ohrozujúca osoba všetko, čo ohrozená osoba robí?
4.13. Je ohrozujúca osoba neprimerane žiarlivý/á?
4.14. Musí sa ohrozená osoba pravidelne zodpovedať kedy a kde bola?

4.15. Izoluje ohrozujúca osoba ohrozenú osobu od priateľiek, priateľov a rodiny? Kontroluje / zadržuje jej telefonáty, správy a emaily?
4.16. Bráni ohrozujúca osoba ohrozenej osobe opustiť dom alebo byt?
4.17. Požiadala ohrozujúca osoba niekedy niekoho, aby robil/a tieto veci namiesto neho? (priatelia, rodina...)
4.18. Cíti sa ohrozená osoba izolovaná od priateľov/priateľiek, rodiny?
4.19. Sprevádza spravidla ohrozujúca osoba ohrozenú osobu na stretnutia s rodinou, priateľmi, na návštevu lekára alebo iných?
4.20. Je ohrozená osoba finančne závislá na ohrozenej osobe?
4.21. Bránia ohrozenej osobe v zdôverení sa, oznámení násillia alebo vyhľadani pomoci zastrašovanie zo strany ohrozujúcej osoby?
4.22. Má ohrozená osoba pocit, že širšia rodina a komunita podporuje násillie?
4.23. Kontaktuje ohrozujúca osoba neustále a opakovane ohrozenú osobu prostredníctvom telefonátov, textových či emailových správ? Posiela neustále listy, odkazy, veci, darčeky?
4.24. Sleduje ohrozujúca osoba osobne alebo prostredníctvom aplikácií ohrozenú osobu? Potuluje sa okolo miesta bydliska, školy alebo pracoviska?
4.25. Angažuje iných/iné, aby pomohli s prenasledovaním alebo obťažovaním? Príkladom môžu byť deti, ktoré násilník zneužíva aby mohol ďalej obťažovať a prenasledovať ženu, prostredníctvom rôznych informácií či vecí, ktoré môže od detí získať (kľúče od domu, nové adresy domu, práce, školy, atď.).
4.26. Vyhráža sa ohrozujúca osoba so samovraždou alebo s tým, že niekoho zabije, prípadne so sexuálnym násillím?
4.27. Pokúsila sa ohrozujúca osoba niekedy o škrtenie, udusenie či utopenie? Ako často dochádza k takýmto násillným útokom? K akému následku pritom došlo, napr. k strate vedomia?
4.28. Používa ohrozujúca osoba nátlak a zastrašovanie, prípadne nejaké zbrane, k dosiahnutiu sexuálneho styku?
4.29. Používa ohrozujúca osoba sexuálne urážky?
4.30. Využíva ohrozujúca osoba nechcené sexuálne dotyky, vrátane použitia predmetov?
4.31. Spôsobuje ohrozujúca osoba počas sexuálneho styku ohrozenej osobe bolesť?
4.32. Sú sexuálne zneužívané aj deti?
4.33. Vystavuje ohrozujúca osoba ohrozenú osobu a/alebo deti pornografickým materiálom?
4.34. Odmietá ohrozujúca osoba bezpečný sex a použitie antikoncepcie?
4.35. Zneužíva ohrozujúca osoba ohrozenú osobu na výrobu sexuálnych fotiek a videonahrávok?
4.36. Zastráhuje ohrozujúca osoba, tým že zverejní záznamy intímnej povahy, ukáže jej priateľom/priateľkám, rodine, v práci?
4.37. Núti ohrozujúca osoba k sexuálnemu styku s inými osobami alebo k prostitúcii?

5. Rizikové faktory súvisiace s postojmi a správaním ohrozujúcej osoby

Pri posudzovaní faktorov rizika na strane ohrozujúcej osoby je potrebné vyhnúť sa predsudkom. Zneužívanie drog či alkoholu nie je faktorom vysvetľujúcim násilie, ale rizikovým faktorom, ktorý upozorňuje na ľahšiu stratu kontroly a použitie väčšej intenzity násilia. Obdobne je tomu tak aj pri psychických problémoch, či extrémnej žiarlivosti. Strata zamestnania či postavenia a finančné problémy sú tiež faktormi, ktoré môžu najmä mužov provokovať, aby si stereotypnú predstavu o mužskosti kompenzovali tým, že začnú násilím ovládať rodinu a partnerku.

5.1. Ako často ohrozujúca osoba požíva alkohol alebo drogy
5.2. Je ohrozujúca osoba závislý na alkohole či drogách?
5.3. Trpí ohrozujúca osoba depresiami?
5.4. Má ohrozujúca osoba samovražedné sklony - v minulosti došlo k pokusom o samovraždu, boli prítomné samovražedné myšlienky, vyhrážky samovraždou alebo sebapoškodzujúce správanie?
5.5. Má ohrozená osoba strach, že násilník zabije ju alebo jej deti?
5.6. Majú v rodine nejaké problémy s prístupom k verejným zdrojom (napr. rôzne formy sociálnej podpory a pomoci)?
5.7. Kto poberá rôzne príspevky, prídavky a uplatňuje si existujúce finančné výhody?
5.8. Obmedzuje, blokuje či odopiera ohrozujúca osoba prístup k spoločným/rodinným financiám?
5.9. Bola ohrozená osoba prinútená vziať si na seba úver alebo hypotéku?
5.10. Na koho sú písané tieto pôžičky, prípadne dlhy?

7.2 Zvažovanie rizika nebezpečenstva

Pri hodnotení nebezpečenstva je potrebné rešpektovať zásadu, že riziko je dynamické a mení sa. Existujú aj rôzne typy nástrojov, kde je riziko hodnotené podľa počtu kladných odpovedí na napríklad 12 alebo 24 otázok. Tak ako existujú dobré príklady ich používania, ten istý nástroj môže byť využitý aj na minimalizovanie závažnosti ohrozenia nebezpečenstvom.

Otázky uvedené v časti 8.1., ktorých je viac ako v štandardizovaných dotazníkoch, vedú k uvažovaniu o situácii, v ktorej sa ohrozená osoba nachádza. Odpovede na ne môžu upozorniť, že v konkrétnom prípade sa nachádza viacero rizikových faktorov a je preto potrebné uvažovať o opatreniach na posilnenie bezpečia.

Vždy je potrebné spozornieť a prijímať opatrenia na zníženie hrozby nebezpečenstva, ak sú významné rizikové faktory. Medzi ne zaraďuje teória a prax najmä:

VÝZNAMNÉ RIZIKOVÉ FAKTORY

- Neprimeraná žiarlivosť spojená s izoláciou alebo kontrolou až sledovaním
- Vyhrážky použitím zbrane alebo použitie zbrane
- Dusenie alebo škrtenie
- Sexuálne násilie alebo znásilnenie

- Vyhrážky zabitím, samovraždou alebo tým, že páchatel ublíži iným blízkymi osobám

7.3 Formulár na hodnotenie hrozby nebezpečenstva v práci polície

Odhad hrozby nebezpečenstva je možné realizovať na základe formuláru, ktorý zisťuje informácie, ktoré majú vplyv na bezpečnosť ohrozenej osoby (rizikové faktory). Výhodou formuláru v praxi je, že umožňuje nič podstatné nevynechať a súčasne slúži ako záznam o udalosti. Existujú rôzne príklady takýchto formulárov, na tomto mieste uvádzame jeden z nich. Tento formulár základného odhadu nebezpečenstva v prípadoch domáceho násillia obsahuje aj návod na vyhodnotenie rizika.

Upozornenie

Použitie formuláru môže zvädzať k strohosti v kontakte s obeťou alebo schematickosti hodnotenia hrozby nebezpečenstva. Preto je potrebné formulár vnímať ako pomôcku, ktorá má poskytnúť podklad pre zachytenie informácií podstatných pre hodnotenie hrozby nebezpečenstva, ktoré obeť poskytuje vo voľnom informovaní. Následne formulár upozorňuje, ktoré informácie je potrebné zistiť dodatočne.

Prvá časť

Formulár základného odhadu nebezpečenstva v prípadoch domáceho násillia v prvej časti zhŕňa základné informácie o prípade. Vo vzťahu k miere hrozby nebezpečenstva sú významnými údajmi história násillia v domácnosti alebo prítomnosť zranení vyžadujúcich ošetrovanie. Ostatné údaje v prvej časti formuláru zahŕňajú výsledok odhadu hrozby nebezpečenstva a prijaté opatrenia pre bezpečie ohrozenej osoby.

Druhá časť

V druhej časti formuláru je zhrnutie foriem násillia, jeho frekvencie a dynamiky. Rovnako ako v prvej časti ani tieto kritériá nie sú vážené, nakoľko samé o sebe nevypovedajú o hroziacom nebezpečenstve. V prípade ďalšieho incidentu ale môžu pri spätnom pohľade slúžiť na vyhodnotenie, či sa zmenila forma násillia, frekvencia úrokov stúpa alebo sa mení dynamika násillia.

Tretia časť

Kritériá odhadu nebezpečenstva pre vedenie rozhovoru s ohrozenou osobou obsahuje práve tretia časť formuláru.

S cieľom vyhodnotiť riziko ohrozenia sú kritériá pre ohrozenie formulované do otázok o vybraných rizikových faktoroch v piatich oblastiach hodnotenia rizika nebezpečenstva. Na otázky v dotazníku odpovedá policajt na základe zistených informácií. V žiadnom prípade by dotazník nemala v papierovej podobe vyplňať ohrozená osoba, ale vždy ho vyplňa policajt.

Použitie dotazníka nesmie byť mechanické. Len výnimočne bude možno odpovedať na otázku v dotazníku priamo. Informácie vzťahujúce sa k otázke je potrebné zisťovať z obsahu vysvetlenia, podávania informácii a prípadne výsluchu. Až následne na základe doplňujúcich otázok súvisiacich s daným rizikovým faktorom. Kladením doplňujúcich otázok je možné zistiť nielen konkrétnejšie informácie užitočné pre presnejšie vyhodnotenie nebezpečenstva, ale aj ohrozenej osobe dávajú

možnosť, aby poskytla presnejšie informácie, rozpamätala sa na dôležité aspekty a vyjadrila sa zrozumiteľne.

Tabuľka č. 4 ukazuje príklad formuláru základného odhadu nebezpečenstva, ktorý je podmienkam v SR (61).

Tab. 4: Formulár odhadu hrozby nebezpečenstva

1. Základné informácie o prípade (vyplní policajt)			
Meno a priezvisko ohrozenej osoby:			
Meno a priezvisko násilnej osoby:			
Správu vyhotovil/-a:			
Deti v domácnosti	☐ áno	☐ nie	
História násilia voči ohrozenej osobe alebo inej osobe v domácnosti? (na základe záznamov)	☐ áno trestné stíhanie	☐ nie	
	☐ áno priestupkové konanie	☐ nie	
História násilia voči ohrozenej osobe alebo inej osobe v domácnosti? (na základe tvrdení ohrozenej osoby)	☐ áno	☐ nie	
Bolo potrebné lekárske ošetrovanie ohrozenej osoby/osôb	☐ áno	☐ nie	
Aký je riziko ohrozenia násilím (súhrn výsledkov časti 3)	☐ štandardné	☐ stredné	☐ vysoké
Bol násilník zaistený/zadržaný?	☐ áno	☐ nie	
Ak nie, prečo? (stručne popíšte dôvody)			
Bol násilník vykázaný z obydla?	☐ áno	☐ nie	
Ak nie, prečo? (stručne popíšte dôvody)			
Existujú zdravotné záznamy z ošetrovania v prípade zranení?	☐ áno	☐ nie	
2. Identifikácia páchaného násilia (vyplní policajt na základe rozhovoru s ohrozenou osobou)			
Ako dlho trvá vzťah s násilnou osobou?	počet rokov:	počet mesiacov:	
Ako dlho trvá násilie vo vzťahu?	počet rokov:	počet mesiacov:	
Aké sú formy násilia?			
▪ fyzické	☐ áno	☐ nie	
▪ psychické	☐ áno	☐ nie	
▪ sexuálne	☐ áno	☐ nie	
▪ ekonomické	☐ áno	☐ nie	
▪ sociálne	☐ áno	☐ nie	
Aká je frekvencia násilia?	☐ denne	☐ raz za týždeň	

		☐ 2-6x za týždeň	☐ raz za mesiac		
		☐ 2-3x za mesiac	☐ raz za 6 mesiacov		
		☐ prvýkrát	☐ iné		
	Opakuje sa násilie cyklicky?	☐ áno	☐ nie		
3. Dotazník rizika ohrozenia (otázky kladené ohrozenej osobe zažívajúcej násilie)					
č.	Otázka	Odpoveď (áno = 1 bod, nie= 0 bodov)		Váha	Počet bodov (odpoveď x váha = počet bodov)
1.	Cíti sa ohrozená ďalším násilím zo strany násilnej osoby?	☐ áno	☐ nie	1	
2.	Je tehotná alebo má dieťa mladšie ako 1 rok? (v prípade žien zažívajúcich násilie)/ Je životne závislá na starostlivosti násilnej osoby (v prípade starších a zdravotne znevýhodnených osôb)?	☐ áno	☐ nie	2	
3.	Pokúšala sa odísť od násilníka počas uplynulých 12 mesiacov?	☐ áno	☐ nie	2	
4.	Dopúšťa sa násilník aj násilia na deťoch a/alebo iných blízkych osobách?	☐ áno	☐ nie	2	
5.	Viedol súčasný násilný čin k ublíženiu na zdraví alebo došlo k ublíženiu na zdraví v minulosti?	☐ áno	☐ nie	2	
6.	Deje sa násilie čoraz častejšie, zhoršuje alebo stupňuje sa?	☐ áno	☐ nie	2	
7.	Cíti obavy kvôli prenasledovaniu alebo obťažovaniu (aj prostredníctvom telekomunikačných zariadení alebo elektronickej komunikácie)?	☐ áno	☐ nie	1	
8.	Bola ohrozená nejakou zbraňou alebo násilná osoba vlastní strelnú zbraň alebo má k nej prístup?	☐ áno	☐ nie	2	
9.	Vyhrážala sa násilná osoba ohrozenej osobe zabitím, prípadne zabitím detí (iných blízkych osôb)?	☐ áno	☐ nie	1	
10.	Došlo aj k sexuálnym praktikám proti vôli ohrozenej osoby alebo pri nich došlo k zraneniam alebo zraneniu tretej osoby?	☐ áno	☐ nie	1	
11.	Bola násilná osoba v minulosti trestne stíhaná alebo inak postihnutá kvôli násilnému správaniu?	☐ áno	☐ nie	1	
12.	Mala násilná osoba v uplynulom roku problémy so zneužívaním liekov, drog, alkoholu alebo psychické ťažkosti, ktoré jej spôsobovali problém viesť bežný život (pokus o samovraždu)?	☐ áno	☐ nie	1	
Spolu (dosiahnutý počet bodov, max: 18 bodov)					

7.4 Vyhodnotenie formuláru hrozby nebezpečenstva

Výsledky dotazníka nepredstavujú definitívne potvrdenie alebo vylúčenie nebezpečenstva, ale predstavujú **odhad, aká miera rizika hrozí podľa zistených informácií v konkrétnom čase**. Pri výsledkoch je potrebné vždy vziať do úvahy celkový profesionálny úsudok.

Vysoké skóre nebezpečenstva násilia má byť dôvodom na zaistenie alebo vykázanie zo spoločného obydlija. Ale aj v prípade nižšieho skóre môže byť ich použitie oprávnené a potrebné. Je veľa možných príčin, prečo podľa odpovedí ohrozenej osoby vyhodnotenie nebezpečenstva nedosiahlo kritické skóre. Napríklad extrémny strach, kultúrne a spoločenské bariéry, jazykové bariéry či hrozba, že jej alebo iným členom domácnosti, najmä deťom, hrozí väčšie nebezpečenstvo v prípade spolupráce s OČTK, môžu brániť ohrozenej osobe podať informácie vedúce k vyššiemu skóre odhadu rizika. Mimoriadne dôležitá je história násilia a polícia by ju mala overovať z vlastnej iniciatívy najmenej za posledných 12 mesiacov. Ak aj v prípadoch jednotlivých incidentov hodnotenie nebezpečenstva nebolo významné, pri pohľade na históriu násilia – dynamiku cyklu a tendenciu intenzity násilia, je vhodné prehodnotiť postup polície.

Dôležitou súčasťou práce polície je manažment bezpečia ohrozenej osoby. Polícia má v tomto smere významné oprávnenia spočívajúce v:

- a) odstránení nebezpečenstva: *zaistenie násilnej osoby alebo vykázanie násilníka zo spoločného obydlija, prípadne väzobné stíhanie;*
- b) podpore úniku pred nebezpečenstvom: *asistencia pri premiestnení ohrozenej osoby na bezpečné miesto napr. do bezpečného ženského domu;*
- c) znížení nebezpečenstva: *plánovanie bezpečia ohrozenej osoby spolu s ohrozenou osobou a/alebo v spolupráci so špecializovanou organizáciou, kontrola vykázania a zákazu priblíženia, monitorovanie situácie;*
- d) podpore uvedomenia si nebezpečenstva: *poučenie ohrozenej osoby o hrozbe nebezpečenstva násilia a možnostiach ochrany a podpory špecializovanými organizáciami.*

7.5 Skóre a miera nebezpečenstva

Vysoké riziko: 10 a viac kladných odpovedí

Potencionálna ohrozujúca udalosť je viac ako pravdepodobná a následky by mohli byť vážne. Osobitnú pozornosť treba venovať prípadom, v ktorých bola ohrozená osoba zranená, násilná osoba je držiteľom zbrane alebo má zbraň, prípadne bolo identifikované, že v rodine/domácnosti sú deti, ktoré sú priamo ohrozené násilím. Pri takto hodnotenom nebezpečenstve je potrebné prijať opatrenia na zaistenie bezpečia ohrozenej osoby, napr. násilnú osobu zaistiť alebo vykázať násilnú osobu zo spoločného obydlija podľa § 27a ZoPZ, a je primerané začať trestné stíhanie.

Tento stupeň rizika musí byť oznámený ohrozenej osobe a to aj v prípade, ak nespolupracuje alebo sa snaží mariť prácu policajtov na jej ochranu. Spoločne s informáciou o riziku musí byť podaná informácia o dostupných špecializovaných organizáciách na pomoc obetiam domáceho násilia. Pokiaľ je to možné, je vhodné ponúknuť asistenciu pri ich vyhľadaní a kontaktovaní. Vždy ohrozenej osobe oznámte číslo Národnej linky pre ženy 0800 212 212.

Stredné riziko: 6 - 10 kladných odpovedí

Prípád je v súčasnosti spojený s kritériami stredného rizika, ktoré predstavuje vážne ohrozenie. Ak sú prítomné deti, ktoré sú priamo ohrozené násilím, je treba kontaktovať sociálno-právnu ochranu a konzultovať s ňou situáciu. Ak možno očakávať útok na život, zdravie, slobodu alebo obzvlášť závažný útok na ľudskú dôstojnosť, najmä s ohľadom na predchádzajúce takéto útoky, je potrebné využiť oprávnenie policajta vykázat osobu zo spoločného obydlija podľa § 27a ZoPZ.

Aj tento stupeň rizika musí byť oznámený ohrozenej osobe, spolu s informovaním o špecializovaných organizáciách na pomoc obetiam domáceho násillia. Ak ohrozená osoba nechce podniknúť odporúčané kroky, vrátane spolupráce s políciou, je vhodné uznať, že jej situácie nie je ľahká a nikto by nemal zažívať násillie. Je potrebné ohrozenú osobu informovať, že jej hrozí nebezpečenstvo, ktoré je dynamické a môže dôjsť k opakovaniu útoku či zvýšeniu intenzity násillia. Vhodné je tiež zdôrazniť, že úlohou polície je ochraňovať pred násilím a ohrozená osoba má kontaktovať políciu, ak dôjde k zvýšeniu nebezpečenstva alebo hrozbe násilím či násilliu.

Štandardné riziko: menej ako 6 kladných odpovedí

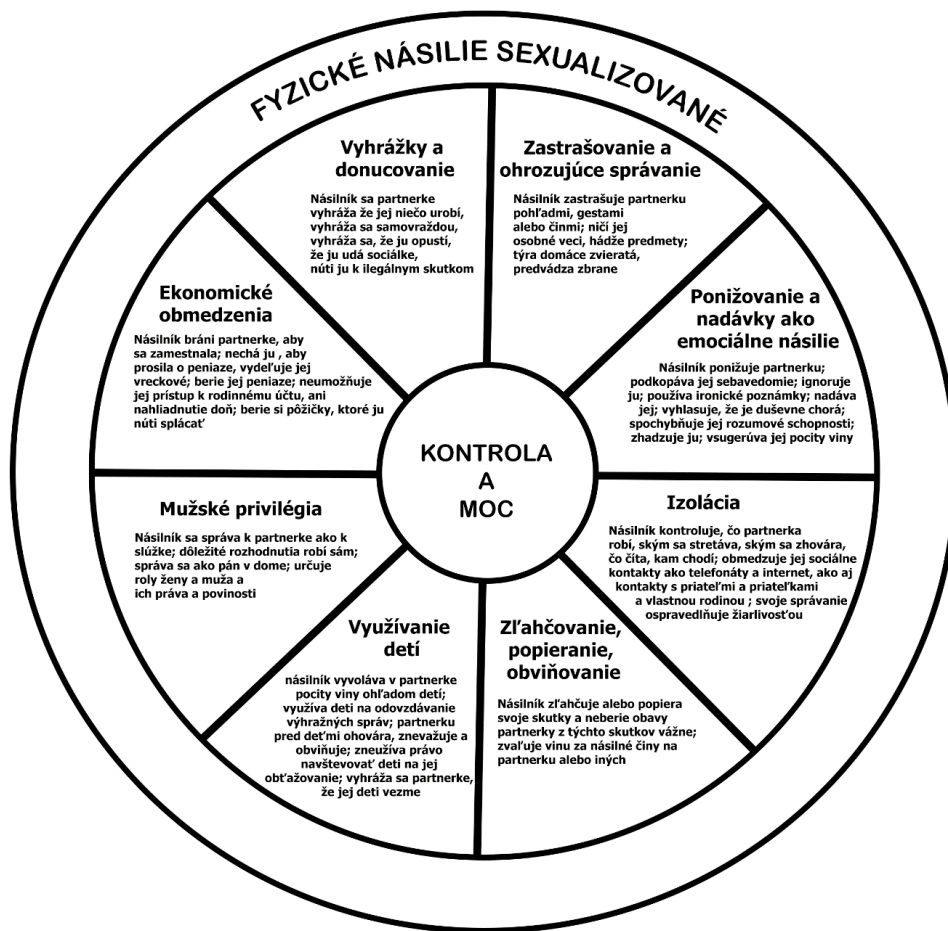
Prípád je v súčasnosti spojený s kritériami štandardného nebezpečenstva. Ak ohrozená osoba nechce podniknúť odporúčané kroky, vrátane spolupráce s políciou, je vhodné uznať, že jej situácie nie je ľahká a nikto by nemal zažívať násillie. Je potrebné ohrozenú osobu informovať, že jej hrozí nebezpečenstvo, ktoré je dynamické a môže dôjsť k opakovaniu útoku či zvýšeniu intenzity násillia. Vhodné je tiež zdôrazniť, že úlohou polície je ochraňovať pred násilím a ohrozená osoba má kontaktovať políciu, ak dôjde k zvýšeniu nebezpečenstva alebo hrozbe násilím či násilliu.

8 POMOCNÉ KONCEPTY PRE POCHOPENIE DOMÁCEHO NÁSILLIA A SITUÁCIE OBETÍ DOMÁCEHO NÁSILLIA

8.1 Koleso moci a kontroly

Koleso moci a kontroly (pozri obr.1 na nasledujúcej strane) je nástroj vytvorený v rámci Duluthského modelu, ktorý bol realizovaný pod vedením policajného zboru ako program ochrany žien pred partnerským násilím. Nástroj je určený **na znázornenie a porozumenie stratégií a taktikám násillného muža**. Tie slúžia cieľu získať a udržať vo vzťahu moc a kontrolu, teda aby si presadil svoju vôľu za každú cenu - bez ohľadu na to, čo chce partnerka.

Obrubu tvorí *fyzické a sexualizované násillie*. Toto je časť kolesa, ktorá vyjadruje taktiku využívania násillia na dosiahnutie kontroly a moci. Slúžia k tomu i ostatné časti kolesa, ale táto obruba to udržiaava celé pohromade. Táto taktika je najúčinnejšia na ovládanie a vystrašenie a ukazuje, ako ďaleko je násillník ochotný zájsť. Nie sú to len fyzické útoky, ale i sexuálne násillie. Potreba nadvlády sa nezastaví pred dverami spálne, ale prejavuje sa i v podobe sexuálnych útokov, ktoré bývajú psychologicky najdeštruktívnejšou formou.

Zastrašovanie sa využíva na udržiavanie strachu u partnerky, ktorý slúži na jej ovládanie. Zastrašovať sa dá gestami, náznakmi, až po demonštráciu sily a násilia na predmetoch alebo domácich zvieratá. Zastrašujúce a ohrozujúce správanie je napojené na fyzické násilie, ktoré sa už v minulosti stalo a pripomína, kam až je násilník ochotný zájsť, aby dosiahol svoje. Gestá, ktoré môže okolie považovať za nevýznamné alebo nejednoznačné, majú pre obeť veľmi vážne a konkrétne posolstvo nebezpečenstva.

Emocionálne násilie je taktikou, ktorá ženu zhadzuje, robí ju menejcennou. Sústavným ponižovaním sa násilný muž snaží ženu utvrdiť v tom, že je právom nadradený, že je neschopná sa o seba postarať a je na násilníka odkázaná.

Taktika izolácie slúži na zvýšenie mužovho vplyvu na partnerku. Vytvára prekážky na kontakt ostatnými, s rodinou a inými osobami – získava väčšiu kontrolu, odstraňuje vplyv ostatných na partnerku i sociálnu podporu a robí ju viac závislou. Prostriedkom izolácie je i strata súkromia a slobody napríklad pri využívaní sociálnych sietí a elektronickej komunikácie. Ďalším benefitom z izolácie je znižovanie rizika odhalenia násilníckeho správania.

Zľahčovanie, popieranie, obviňovanie slúžia ako taktika na zbavovanie sa zodpovednosti, odrážanie akýchkoľvek výčitiek a prenesenie tlaku na stranu obeť.

V udržiavaní koleša má svoje miesto i **stratégia využívania detí ako páky** na ovplyvňovanie, ovládanie partnerky alebo ako nástroj pomsty. Využíva sa tu napríklad materinská láska k deťom a materská obetavosť, na udržanie ženy vo vzťahu, ale tiež zákonné právo otca na stretávanie sa s deťmi v čase odlúčenia môže byť zneužívané na udržanie kontaktu so ženou a pokračujúce zasahovanie do jej života.

Mužské privilégia reprezentujú násilníckovo presvedčenie, že je nadradený, partnerka mu nie je rovnocenná a oprávňuje ho to k taktikám v ostatných častiach koleša, aby ju primäl podriaďiť sa jeho vôli.

Ekonomické zneužívanie je taktika udržiavania moci a kontroly založená na princípe, že kto má peniaze, ten má moc a riadi ostatných. Prostredníctvom peňazí sa dá kontrolovať čo partnerka kupuje, kam chodí a obmedziť jej autonómia.

Taktika využívania donucovania a vyhrážok dopĺňa ostatné taktiky. Donucovanie môže byť nátlakové správanie a komunikácia, rovnako aj podmieňovanie naplnenia partnerkiných potrieb tým, že splní násilníckove požiadavky. Ak donucovanie nezaberá, násilník prechádza k priamym vyhrážkam, kde je opäť využívaný strach na dosiahnutie podrobenia sa a poslušnosti.

8.2 Stratégie na zvládanie násilia a zmena

Domáce násilie a násilie v partnerských vzťahoch je nástrojom moci a kontroly, preto sa nezačína prvým prejavom fyzickej agresie. Zvyčajne je kontrolujúce a obmedzujúce správanie prítomné od začiatku vzťahu a v čase sa vyvíjajú jeho formy a dynamika. V prípade partnerského násilia sa vo fáze zamilovania kontrolujúce a obmedzujúce správanie ľahko zamieňa so záujmom o druhú osobu a veľkými obavami, že ju stratíme. V neskoršom období sa prejavy násilia môžu zakrývať pod potrebu nastoliť poriadok v rodinných vzťahoch a v domácnosti, úsilie štruktúrovať čas venovaný práci, starostlivosti o deti, rodinu, partnerstvu a voľnočasovým aktivitám alebo zamieňať so snahou rozumne hospodáriť s majetkom. Preto všetko býva pre ohrozenú osobu a aj okolie ťažko rozpoznateľné, že vzťah je násilný, najmä ak v ňom nie je prítomné fyzické násilie alebo sa vyskytuje veľmi sporadicky.

Presvedčenia a postoje, ktoré legitimizujú „vlastnenie“ partnera alebo väčší nárok druhého z partnerov robiť rozhodnutia a presadzovať ich, vrátane škodlivých predstáv o úlohe žien a mužov v spoločnosti (*muž je rozhodujúci a zabezpečuje materiálne blaho rodiny - žena zabezpečuje starostlivosť o domácnosť a deti, mužská sexualita je aktívna a ženská sexualita je prijímajúca a pod.*), znemožňujú rozpoznať, že sa formuje koleso moci a kontroly. Pri prvých prejavoch agresie sa skôr ako sebaobránné mechanizmy objaví popretie problému a odmietnutie prevzatia zodpovednosti, a to tak vo vzťahu k páchaniu násilia alebo úniku pred ním. Násilie sa časom stáva „slonom v miestnosti“ – nehovorí sa o ňom, ale všetko sa mu prispôsobuje. K riešeniu prichádza často až keď došlo k vážnym

zdravotným následkom, je priamo ohrozený život obete alebo hrozí, že sa páchateľ začne násilne správať aj k iným členom domácnosti, osobitne deťom.

Riešenie násilia nezačína rozhodnutím o rozchode či oznámením násilia. Ohrozená osoba rieši násilie rôznymi stratégiami a v zásade neustále. Tieto stratégie môžu siahať od pokusov brániť sa, argumentovať na obhajobu svojich záujmov až po pokusy podriadiť sa želaniam ohrozujúcej osoby a vo všetkých ohľadoch jej vyhovieť. Je bežným očakávaním, že ohrozené osoby môžu jednoducho odísť, ak by chceli. Tento mýtus tiež predpokladá, že jediným riešením pre všetky obe domáceho násilia je odchod z násilného vzťahu. Takéto očakávanie je značne problematické, pretože ignoruje, aký názor má na riešenie situácie samotná ohrozená osoba a aké sú jej skutočné možnosti.

Proces vyporiadania sa s domácim násilím, či už odchodom partnera alebo inak, je zložitý a individuálny. Na rozdiel od pohľadu na obe domáceho násilia ako na pasívne a odovzdané osudu, empirické dôkazy ukazujú, že mnohé ženy zažívajúce násilie v intímnych vzťahoch aktívne hľadajú pomoc a bojujú o svoje prežitie a bezpečie svojich detí a pritom čelia mnohým prekážkam. Gondolf a Fisher (62) v štúdiu na viac ako 6 000 ženách ukázali, že predtým, ako ženy a ich deti unikli pred násilím do bezpečného ženského domu, sa v priemere predtým pokúsili šesť krát vyhľadať pomoc.

Na rozhodnutia ohrozenej osoby vyhľadať pomoc zvonka a na ukončenie násilia vplývajú predovšetkým tri faktory:

1. závažnosť násilia,
2. počet zdrojov pomoci a podpory, a
3. presvedčenie, že takéto úsilie bude úspešné (63).

Kým závažnosť použitého násilia, vrátane vyhrážok a zavražďovania, je v kompetencii ohrozujúcej osoby, ďalšie dva faktory sú utvárané na spoločenskej úrovni. Pri uvažovaní o tom, ako majú byť štruktúrované zdroje pomoci a podpory, ako majú reagovať na násilie a v kontakte s ohrozenými osobami a o tom, čo môže posilňovať presvedčenie ohrozených osôb, že hľadanie pomoci má význam, je vhodné sa pozrieť na prekážky, ktoré proces hľadania pomoci a podpory hatia.

8.3 Prekážky hľadania pomoci

Existuje mnoho prekážok, osobných aj štruktúrnych, ktoré môžu brániť proces hľadania pomoci v takejto formálnej sieti. Medzi osobné prekážky patria strach, hanba, rozpaky.

Účinným prostriedkom na uľahčenie ovládania ohrozených osôb je najprv ich sociálne izolovať. Viacero výskumov napríklad potvrdilo, že sociálna izolácia a neúčinná podpora od okolia prispieva k zvýšenému riziku zneužívania zo strany partnera a k zvýšeniu rizika, že žena bude zneužívaná (64), (65). Ženy zažívajúce partnerské násilie v intímnych vzťahoch často uvádzajú, že ich kontakt s rodinou a priateľmi bol prerušený alebo významne obmedzený a že sa nemajú na koho obrátiť o pomoc. Naopak, ženy, ktoré uviedli, že sa ich rodina alebo priatelia podporili, to hodnotili ako veľmi nápomocné pre ich schopnosť opustiť násilníka (66), (67).

Pri opisovaní dôvodov, prečo zostávajú s násilným mužom alebo sa k nemu vracajú, mnohé ženy uvádzali ekonomickú závislosť od násilníka (68), (69).

K tomu, že ohrozené osoby volia možnosť ohrozenia svojho života a zdravia pred riešením násilia prispieva najmä to, že sa obávajú riešenia alebo nevedia riešiť otázky spojené so starostlivosťou o deti (62) a bezpečného bývania (70). V tomto ohľade je významné, aké je informovanosť o možnostiach riešenia, službách podpory a pomoci (71), (72), ako aj dostupnosť týchto služieb (73).

Štrukturálne prekážky súvisia s reakciou inštitúcií. Významnú úlohu pri podpore riešenia násilia, najmä ak týmto riešením má byť odchod z násilného vzťahu, zohrávajú orgány činné v trestnom konaní a súdy, nakoľko len tieto môžu rozhodnúť o závažných opatreniach na ochranu života a zdravia ohrozených osôb. V prípade žien zažívajúcich násilie tieto opatrenia musia zahŕňať aj zabezpečenie bezpečia pre ich deti, nakoľko ako jednu z najväčších obáv, ktoré uvádzali ženy počas odchodu z násilného vzťahu, bola obava o ich život a život ich detí v čase po odchode (74), (75), (76).

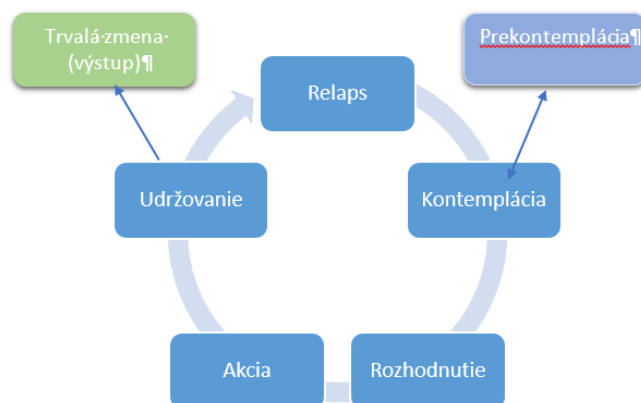
8.4 Päť fáz zmeny

Jedným z modelov, ktorý znázorňuje proces uvažovania ohrozenej osoby nad riešením jej situácie je model cyklu zmeny správania. Hoci bol pôvodne vyvinutý na vysvetlenie toho, ako jednotlivci menia svoje správanie ako napr. fajčenie, keď sa aplikuje na proces odchodu z násilného vzťahu, účelne načrtáva, že vyporiadanie sa z domácim násilím sa realizuje v piatich štádiách, ktoré sú zoradené na základe pripravenosti ohrozených osôb odísť (77).

Kým model cyklu zmeny ukazuje, čo ohrozené osoby zažívajú počas riešenia situácie domáceho násilia, (typicky počas realizácie odchodu, ako výsledku) spôsob ako sa pohybujú v rámci tohto cyklu je možné popísať za pomoci procesov zmeny (78). Časť z nich je spojených s premýšľaním, iné sa prejavujú v konaní. Pohyb v cykle zmeny a jej prežívanie, napokon ovplyvňuje aj zvažovanie argumentov „pre“ a „proti“ zmene, ktoré prebieha kontinuálne a tiež postoj ohrozenej osoby ku zamýšľanému výsledku.

Pochopenie, v ktorej fáze cyklu zmenu sa ohrozená osoba nachádza pomôže profesionálom a profesionálkam lepšie porozumieť ich správaniu a reakciám. Zmeny v uvažovaní a správaní ohrozenej osoby ovplyvňujú aj správanie ohrozujúcej osoby a tiež iných osôb, ktoré sú svedkami násilia alebo zdrojom podpory pre ohrozenú osobu. Cyklus zmeny tak umožňuje nielen lepšie pochopiť dynamiku domáceho násilia ale aj identifikovať prekážky, ktorým ohrozená osoba čelí, a tiež potreby, ktoré v aktuálnej situácii má.

Cyklus zmeny má päť fáz s jedným vstupným a jedným výstupným štádiom, znázorňuje ich nasledujúci graf.

Procesy zmeny a ich definície zas popisuje nasledujúca tabuľka (78).

Kognitívne procesy	
Zvyšovanie uvedomovania	Hľadanie nových informácií na pochopenie situácie a problému
Sebahodnotenie	Emocionálne a kognitívne prehodnocovanie správania, ktoré súvisí alebo môže súvisieť s problémom
Úľava	Prežívanie a vyjadrovanie pocitov týkajúcich sa situácie a problému
Prehodnotenie reality	Zváženie a posúdenie toho, ako situácia a problém ovplyvňuje skutočné podmienky na život
Sociálne oslobodenie	Zvýšenie povedomia o možnostiach alternatív a ich akceptácia
Procesy správania	
Využívanie pomáhajúcich vzťahov	Dôvera: akceptovanie a využívanie sociálnej podpory pri zmene
Správanie, ktoré je v protiklade s doterajším	Učenie a praktizovanie alternatívneho správania, ktoré rieši alebo môže viesť k riešeniu problému
Posilňovanie zmien	Odmeňovanie seba samého alebo odmeňovanie inými za uskutočnenie zmien
Sebaoslobodenie	Výber z možností na zmenu a prijatie záväzku realizovať zmenu
Kontrola podnetov	Kontrola tých situácií, ktoré vyvolávajú problém

V prvých dvoch fázach cyklu zmeny majú ohrozené osoby zvýšenú tendenciu využívať kognitívne procesy a vo fáze rozhodnutia, akcie a udržiavania skôr využívajú procesy, ktoré sa prejavujú v správaní či konaní.

Prekontemplácia

Obet si ešte svoj problém neuvedomila a **konfrontácia s tým, že prežíva násilie ju prekvapí alebo zarazí**. Ohrozená osoba v tejto fáze nemusí cítiť nepohodu a následky násilia na svoje zdravie. V dobe prekontemplácie obeť samé od seba nekontaktujú políciu alebo podporné služby. Do kontaktu s nimi sa dostávajú, ak sú donútené okolnosťami, a vtedy sa ľahko stavajú do odporu aj proti ponúkanej ochrane a pomoci. Môžu násilie popierať či zľahčovať, obhajovať ohrozujúcu osobu a môžu si pripisovať vinu za incident, ktorý nevnímajú ako vzorec správania ohrozujúcej osoby ale excus z toho, čo je pre ohrozujúcu osobu typické.

Skúsenosť s násilným správaním ale predstavuje protiklad voči tomu, čo očakávajú (napr. lásku, ochranu), to v nich môže vzbudiť pocity straty (napr. dôvery, bezpečia), ktoré sa snažia potlačiť ignorovaním prežitého alebo budovaním ilúzie ideálneho vzťahu (79). Popieranie je potom nástrojom, ktorý im navodzuje dočasný (a falošný) pocit jednoznačnosti a bezpečnosti vzťahu s ohrozujúcou osobou, ktorý v konečnom bráni v poznaní, že zažívajú násilie (80).

Ohrozené osoby tiež zažívajú hlbokú ambivalenciu alebo protichodné vnímanie a pocity, ktoré ovplyvňujú ich zvažovanie argumentov „pre“ a „proti“ a tiež ich sebadôveru o tom, aké kvality má mať ich vzťah a na koľko k tomu môžu prispieť (78). Môžu pociťovať hanbu aj strach o svoju bezpečnosť, ale aj lásku voči ohrozujúcej osobe, ktorá ich zaväzuje. Napríklad ženy zažívajúce násilie tak v reakcii na násilie (popieraním a ambivalenciou) napokon *„aktívne konštruujú okolnosti, ktoré umožňujú pokračovanie lásky, ktorú cítia voči partnerovi, ako aj znášanie bolesti“* (81).

Človek vo fáze, kedy ešte o svojom probléme neuvažuje, potrebuje skôr ako presvedčanie, že má problém, a apel na potrebu riešenia, dostať informácie o existencii problému vo všeobecnosti a spätnú väzbu o tom, že sa ho problém a jeho následky môžu týkať.

Od kontemplácie ku rozhodnutiu - príprava

Vo fáze kontemplácie ohrozená osoba už vie, že zažíva násilie a **uvažuje o zmene, definuje jej podmienky a následky. Tie súčasne prijíma a odmieta**, k riešeniu odchodom z násilného vzťahu sa však ešte neodhodlala a ich postoje k ohrozujúcej osobe naďalej charakterizuje ambivalencia (77).

S túžbou po zmene môžu napríklad kolidovať pocity lásky a lojality a niektoré štúdie ukazujú, že väčšina ohrozených osôb neurobí vôbec nič pre zmenu svojej situácie až po dobu dvoch rokov (82). Súčasne začína využívať viac procesov správania k zmene ako premýšľania o nej, to pochopiteľne vyvoláva zmenu vo vzťahu k ohrozenej osobe a tiež môže vyvolať zmeny v správaní ohrozujúcej osoby.

Ohrozená osoba je v tejto fáze teda nositeľom motivácie k zmene a aj motivácie k udržaniu status quo. Konfrontácia s inštitúciou ju môže pohnúť jedným aj druhým smerom, no udržateľnosť rozhodnutia, ktoré je „vynútené“, je otázna. **Skôr ako presvedčanie o zmene je nápomocné podporovať ju smerom k zmene**. Podporné môže byť okrem poskytnutia informácií aj poukázanie na zdroje externej podpory, ktoré sú dostupné.

Rozhodnutie ako okno príležitosti k zmene je otvorené po určitú dobu a ak obeť nepostúpi od rozhodnutia k činom alebo je jej úsilie zmarené, okno sa zavrie a obeť sa vracia späť do fázy kontemplácie.

Rozhodnutie o zmene zahŕňa aj jej **prípravu**, plánovanie odchodu (77). V prípade žien zažívajúcich partnerské násilie v intímnych vzťahoch môže ísť o zhromažďovanie finančných prostriedkov, vyriešenie otázky bývania a prijímanie konkrétnych opatrení pre bezpečný odchod (napr. uloženie nevyhnutných vecí a dokladov na bezpečnom mieste, dohodnutie realizácie únikovej cesty a spôsobu jej realizácie, zariadenie nového predškolského zariadenia alebo školy pre dieťa a pod.) (80).

V niektorých prípadoch však fáza prípravy môže úplne chýbať a ohrozená osoba spontánne začne realizovať svoje rozhodnutie bez toho, že by si akciu pripravila a odchod naplánovala. Napríklad mnohé ženy spravia rozhodnutie upustiť násilného partnera spontánne a realizujú ho rýchlo (83), (28).

Akcia – čin so zámerom realizovať zmenu

Proces zmeny pokračuje, len ak činnosť, ktorú má obeť vykonať, je pre ňu prijateľná, možná, správna a efektívna. Fáza akcie je napĺňaná konkrétnymi činmi, ktoré menia vzorec správania a reakcie ohrozenej osoby na násilie. O tom, či ohrozená osoba koná so zámerom realizovať zmenu, nevypovedá len fyzické odlúčenie od ohrozujúcej osoby. Akcia môže byť napĺňaná aj inými opatreniami na zaistenie bezpečia a zmenu situácie (77). Napríklad môže ísť o vyhľadanie služieb podpory, ktoré poskytujú pomáhajúce organizácie, konzultáciu s advokátom alebo právnikom, zamestnanie sa, ak ohrozená osoba predtým nepracovala (83). Na fázu akcie je potrebné nazerať ako na komplexnú činnosť, ktorej výsledok závisí aj na externých faktoroch, ako napríklad dostupnosť podpory.

Akcia môže byť zhatená narazením na prekážky alebo pocitom nového ohrozenia. K zastaveniu akcie môže prísť, ak pomoc s ktorou ohrozená osoba počítala, nepríde, alebo jej rozhodnutie spochybnia tie osoby, na ktorých podporu sa spoliehala (napr. prehováranie „to zvládneš/to zvládnete“, výčitky, „kam pôjdeš/ako užíviš seba a deti“ a pod.). Akciu tiež môže zastaviť zhoršenie sociálnej a finančnej situácie, najmä nedostupnosť bezpečného bývania, finančné problémy a pod. Zľahčovanie násilia, spochybňovanie dôveryhodnosti ohrozenej osoby, obviňovanie, že k násiliu sama prispela, ako aj varovania, že po akcii sa jej situácia ešte viac zhorší, tiež môžu akciu zastaviť, a to o to viac, že sú súčasťou taktiky, ktorú používa ohrozujúca osoba.

Významným spôsobom úspešnosť akcie utvára aj konanie a správanie ohrozujúcej osoby, či už sú to sľuby o zmene, nastúpení „liečby“ alebo naopak vyhrážky pomstou alebo zhoršením intenzity násilia alebo jeho rozšírením na iné blízke osoby. Ohrozujúca osoba prejavovať láskavé a kajúcne milujúce správanie, ktoré je v teórii o cykle násilia označovaný ako medové týždne (84). Pokiaľ medové týždne nastanú, ohrozujúca osoba sa správa šarmantne a láskavo, zvyčajne ľutuje svoje násilné činy, svoju ľútosť vyjadruje a sľubuje, že jej už nikdy neublíži (84).

Tieto reakcie sú v skutočnosti „cielené, reaktívne a proaktívne reakcie“, taktiky, ktorých cieľom je zmierniť následky a kontrolovať škody, ktoré hrozia v dôsledku realizácie akcie ohrozenou osobou (85). Ohrozujúca osoba mení vlastné správanie na niečo prijateľnejšie, s cieľom udržať vzťah, v ktorom dochádza k zneužívaniu, pretože odchodom môžu veľa stratiť, napr. kontrolu nad ohrozenou osobou a rodinou alebo možnosť osobnej starostlivosti o spoločné deti a pod (86). A hoci je sprítomnenie ohrozujúcich osôb, ak boli psychologicky neprítomné, emocionálne odpojené alebo sa len málo alebo vôbec nezapájali do rodinného života a starostlivosti o rodinu, je nástrojom na obnovenie kontroly (85), ohrozujúce osoby majú skôr tendenciu takúto zmenu uvítať a sťažuje im realizáciu akcie (87).

Reakcie ohrozujúcej osoby na akciu povzbudzujú zvažovanie „pre“ a „proti“ zmene a ponúkajú nový zdroj argumentov. Rozhodnutie a realizácia fyzického odlúčenia nemusia byť sprevádzané aj ukončením pocitov lásky voči ohrozujúcej osobe. Pokiaľ ohrozená osoba pociťuje k ohrozujúcej osobe aj náklonnosť, fyzická separácia u nej môže posilniť ľútosť z ukončenia vzťahu a túžbu po jeho obnovení. Ak ambivalentné pocity voči ohrozujúcej osobe sprevádza zároveň tlak okolností, napr zhoršenie ekonomických podmienok alebo nedostatok podpory, môže ju to priviesť k obnoveniu vzťahu s ohrozujúcou osobou (81). Významným faktorom ovplyvňujúcim rozhodnutie odísť z násilného vzťahu je aj otázka rodičovstva – na jednej strane môžu pôsobiť inhibítory, najmä ak sú ohrozené osoby presvedčené, že je potrebné zachovať vzťah medzi deťmi a ohrozujúcou osobou, na strane druhej katalyzátorom odchodu môže byť snaha dosiahnuť bezpečie pre deti (28).

Udržovanie – fáza, ktorá završuje zmenu

V tejto fáze je potrebné zachovať zmenu, ktorá bola dosiahnutá v predchádzajúcej fáze. Udržiavanie zmeny **vyžaduje využitie iných zručností a metód než bolo doposiaľ potrebné**. Fyzické odlúčenie od ohrozujúcej osoby nie je završením vysporiadania sa z domácim násilím, ale pokračovaním procesu, ktorý sa začal na emocionálnej a kognitívnej úrovni už v období kontemplácie a bude pokračovať aj po fyzickej separácii od ohrozujúcej osoby (81).

Ohrozené osoby musia nanovo formulovať seba ako jednotlivca a svoje vzťahy s ohrozujúcou osobou a aj inými ľuďmi, ktorí boli súčasťou ich vzťahov, napríklad deťmi, svojou pôvodnou rodinou a rodinou ohrozujúcej osoby, spoločnými priateľmi a známymi (88). To zahŕňa aj určovanie nových podmienok, za akých sa tieto vzťahy realizujú a pri tom sa objavujú ďalšie otázky, od praktických až po právne, ktoré je potrebné vyriešiť. Napríklad v prípade žien zažívajúce partnerské násilie, ktoré majú deti, je v tejto fáze popri riešení zložitých právnych otázok spojených s rodičovskými právami a povinnosťami potrebné riešiť aj praktické záležitosti ako sú nové školské či predškolské zariadenia pre deti ale aj napríklad to, ako sa má škola či škôlka zachovať, ak ohrozujúca osoba príde po deti a bude ich chcieť odvieť.

Možnosti udržania zmeny významným spôsobom definuje aj v tejto fáze správanie ohrozujúcej osoby. Už sme zmieňovali, že odchod z násilného vzťahu, ktorý znamená stratu kontroly ohrozujúcej osoby, môže provokovať k novému násilnému správaniu. Napríklad ženy zažívajúce partnerské násilie a ich partner je významne kontrolujúci, čelia po odchode riziku, že budú zavraždené alebo zabitú, až deväťnásobne viac ako ženy, ktoré v násilnom vzťahu zostávajú (89). Preto odchod nemusí byť vždy tou najbezpečnejšou možnosťou pre všetky osoby ohrozené domácim násilím (90) a navyše, ohrozené osoby môžu uprednostňovať iné stratégie na zabezpečenie bezpečia a neželajú si separáciu od ohrozujúcej osoby (91).

Najmä v prípadoch, kedy je ohrozujúca osoba rodičom spoločným deťmi a spoločne s fyzickou separáciou od nej neprišlo aj k úprave otázok osobnej rodičovskej starostlivosti a neboli stanovené primerané podmienky styku ohrozujúcej osoby s deťmi, sú ohrozené osoby vystavené riziku pokračovania kontroly a obťažovania prostredníctvom kontaktu s deťmi (92), ktorý ohrozujúca osoba zneužíva, aby si zabezpečila kontakt s ohrozenou osobou. Navyše v poručenských sporoch sa uprednostňuje riešenie, ktoré motivuje rodičov, aby medzi nimi prednostne došlo k uzatvoreniu dohody o úprave výkonu ich rodičovských práv a povinností (93) a súdy uprednostňujú zdieľanie rodičovskej starostlivosti o deti a zabezpečenie čo najširšieho kontaktu detí s oboma rodičmi. Tlak

zapojených inštitúcií do riešenia poručenských otázok následne potláča potrebu matiek ohrozených násilím zo strany otca detí vyhnúť sa kontaktu s násilným bývalým partnerom (94).

Namiesto koncentrovania síl na budovanie nového života bývajú ohrozené osoby často aj vťahované do ďalších nových právnych sporov, napríklad, ak už príde k úprave poručenských vecí, no v krátkom čase ohrozujúca osoba žiada o jej zmenu. Častým prostriedkom zneužívaným na prístup k ohrozenej osobe je aj neskoré vyplácanie alebo zastavenie vyplácania výživného na deti alebo nedodržovanie podmienok určených pre osobný kontakt s deťmi (95), (96). Všetky uvedené príklady predstavujú spôsob, akým ohrozujúca osoba preniká do snahy ohrozenej osoby vnímať samú seba, svoju rolu a vzťahy s okolím.

Toto prenikanie (odb. *intrúziu*) je možné charakterizovať ako „*vonkajšiu kontrolu alebo zasahovanie, ktoré si vyžadujú pozornosť, odvádzajú energiu od priorit a obmedzujú možnosti voľby [ohrozených osôb]*“ (95). Zahŕňa aj rôzne formy obťažovania a zastrašovania zo strany bývalého partnera, od výhražných telefonátov až po prenasledovanie a časté nežiaduce návštevy v domoch žien (81), (96), (92). Priame aj nepriame formy zneužívania v štádiu udržiavania vypovedajú o tom, že ohrozujúca osoba sa snaží obnoviť svoju prítomnosť v živote ohrozených osôb, či už fyzickú alebo psychologickú. Prenikanie môže ohrozovať bezpečie (98) a zdravie ohrozených osôb (97). Potreba opakovane sa konfrontovať a osobne stretávať s ohrozujúcou osobou napokon môže spochybniť správnosť rozhodnutia o fyzickej separácii.

V neposlednom rade na udržanie zmeny vplývajú aj pocity, ktoré fyzická separácia u ohrozenej osoby vyvoláva. Ich súčasťou môže byť aj smútok z ukončenia vzťahu a ľútosť nad tým, že novým výzvam čelia bez opory v partnerovi (81). V dôsledku toho ohrozené osoby sa môžu po fyzickom odlúčení cítiť viac pripútané k ohrozujúcej osobe alebo pociťovať, že vzťah s ňou od nich vyžaduje viac energie, ako pred odchodom (95).

Udržovanie zmeny je spojené s mnohými výzvami a možnosťou opakovanej aj druhotnej viktimizácie, ktorá nadobúda nové podoby a zahŕňa aj nových aktérov. Pritom úlohou ohrozenej osoby je v tejto fáze neustrnúť, ale pohybovať sa v cykle zmeny ďalej. Pri domácom násilí teória hovorí, že udržovanie musí trvať aspoň 6 mesiacov, aby sa dalo považovať za udržanie zmeny.

Relaps - návrat, znovuobjavenie závady/poruchy)

Pošmyknutia a relapsy sú normálne a očakávané udalosti, ak sa mení dlhodobý návyk či vzorec správania. Preto je potrebné návrat do násilného vzťahu považovať za bežnú súčasť cyklu zmeny (82).

Správnou reakciou na relaps nie sú výčitky či vyjadrovanie ľútosť, že k nemu došlo. Existuje všeobecné porozumenie takémuto prístupu, ak ide o zmeny návykov či zlovykov. Akým sa abstinujúcemu fajčiarovi dostane povzbudzovanie, ktoré má zabrániť strate odhodlania začať znova, osoby zažívajúce domáce násilie, sa skôr môžu stretnúť s konštatovaním, že ani to predsa nemohlo dopadnúť inak ako návratom k ohrozujúcej osobe.

Chyba spätného úsudku je jednou z najčastejších chýb uvažovania o domácom násilí. Pritom v tomto štádiu skôr ako posudzovať, čo ohrozená osoba urobila a preto relaps nastal, je potrebné napomáhať uvažovaniu o zmene, obnoviť zámer a rozhodnutie, podporiť akciu a pomáhať udržiavať ich výsledky.

8.5 Súvislosť cyklu zmeny s možnosťami intervencie v prípadoch domáceho násillia

Cyklus zmeny ukazuje, že ohrozené osoby v skoršom štádiu cyklu zmeny by teda mali byť menej pripravené opustiť ohrozujúcu osobu v porovnaní s osobami v neskoršom štádiu.

Na druhej strane je postavený na východisku, že želaným výsledkom procesu je trvalé odlúčenie, čo ale nemusí byť želaný alebo realizovateľný výsledok pre všetky ohrozené osoby.

Po prvé, fyzické odlúčenie od ohrozujúcej osoby je spojené s vyšším rizikom ďalšieho násillia. Napríklad viac ako tretina žien zažívajúcich partnerské násillie sa po ukončení vzťahu stretla s opätovným násillím zo strany bývalého partnera. Ako prediktory pokračujúceho násillia po separácii od ohrozujúcej osoby boli identifikované najmä:

- dĺžka vzťahu pred rozchodom,
- predchádzajúce vyhrážky,
- žiarlivosť najmä v súvislosti so sexuálnym životom ženy,
- geografická blízkosť k žene,
- ak žena nadviazala nový vzťah (94).

Významná miera pokračovania násillia aj po fyzickom odlúčení podporuje tvrdenie, že domáce násillie je prostriedkom na získanie a udržiavanie moci a kontroly v partnerskom vzťahu. Pokiaľ hrozby, sexuálna žiarlivosť a geografická blízkosť zvyšovali riziko násillia po rozchode, ak ženy nadviazali nové vzťahy, riziko pokračovania násillia sa u nich znížilo (94), ak ohrozujúce osoby považovali nových partnerov za schopných ženy ochrániť (95).

Po druhé odchod z násilného vzťahu nemusí byť želaným alebo uskutočniteľným riešením pre všetky ohrozené osoby s ohľadom na neželané následky na rodinu (90) alebo vzťah ohrozujúcej osoby s deťmi, pokiaľ sú v násilnom vzťahu prítomné (28).

Po tretie, model cyklu zmeny sa zameriava na úsilie jednotlivcov zmeniť svoje vlastné správanie (napr. prestať fajčiť), ale v prípadoch domáceho násillia je potreba zmeny motivovaná správaním ohrozujúcej osoby (28). Navyše, riešenie domáceho násillia sa realizuje nielen vo vzťahu ohrozenej a ohrozujúcej osoby, ale v komplexe vzťahov, ktoré zahŕňajú aj ich rodinné štruktúry, okruh priateľov a známych a napokon aj vzťahy s inštitúciami, ktoré sú do riešenia problémov a určovania nových podmienok pre tieto vzťahy zapojené.

Profesionáli a profesionálky by nemali postup ohrozených osôb v cykle zmeny posudzovať podľa vlastných kritérií a predstáv. Spôsob, akým sa ohrozená osoba pohybuje v cykle zmeny a to, aké kognitívne a behaviorálne procesy pri tom uplatnila, umožní lepšie pochopiť jedinečnú situáciu ohrozenej osoby. Z praktického hľadiska, môžu profesionáli a profesionálky pomôcť dosiahnuť zmenu, najmä ak:

- pomenujú problém,
- uľahčujú zhromažďovanie informácií o situácii a

- podporujú schopnosti ohrozených osôb, tak nadobudli pocit, že svoj život zvládajú a samé kontrolujú (96).

V závislosti od pripravenosti na zmenu, tieto stratégie môžu ohrozeným osobám pomôcť normalizovať, pochopiť a predvídať svoje pocity (97). Ďalším významným nástrojom je pomoc pri riešení výziev, ktorým čelia pri nastavovaní nových hraníc pre kontakt s ohrozujúcou osobou. Takýto zdroj podpory je dôležitý najmä vo fáze udržiavania zmeny, ak ohrozujúca osoba tieto hranice narúša.

Použitá literatúra:

1. **ESLP**. M. a iní proti Taliansku a Bulharsku, č. 40020/03. 31. júl 2012. s. body 99 - 100.
2. —. X a Y proti Holandsku, č. 8978/80. 26. marec 1985.
3. —. Gäfgen proti Nemecku, č. 22978/05. 1. jún 2010. s. bod 117.
4. —. Cadiroğlu proti Turecku, č. 15762/10. 3. september 2013. s. bod 30.
5. —. Ramsahai a iní proti Holandsku, č. 52391/99. 15. máj 2007. s. bod 324.
6. —. Costello-Roberts. proti Spojenému kráľovstvu, č. 13134/87. 25. marec 1993. s. bod 30.
7. —. Rumour proti Taliansku, č. 72964/10,. 27. máj 2014. s. bod 57.
8. —. Osman proti Spojenému kráľovstvu, č. 23452/94. 28. október 1998. Zv. bod 115.
9. —. Menson proti Spojenému kráľovstvu, č. 47916/99,. 6. máj 2003. s. bod 1.
10. —. A proti Chorvátsku, č. 55164/08. 14. október 2010. s. body 78 - 79.
11. —. M.C. proti Bulharsku, č. 39272/98. 4. december 2003. s. body 150 - 151.
12. **Filadelfiová, J., Gerbery, D. a Vittek, J.** *Reprezentatívny výskum domáceho násillia na Slovensku*. Bratislava : Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2017. Pramenná správa.
13. **Košecká, D., Ritomský, A. a Boleková, V.** *Psychologické aspekty obetí domáceho násillia*. [aut. knihy] P. Polák a M. Tittlová. *Kriminologické možnosti riešenia domáceho násillia*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017.
14. **Generálna prokuratúra SR.** *Zhodnotenie využívania prostriedkov trestného práva proti domácemu násilliu voči ženám a deťom, Generálna prokuratúra SR*. 2002.
15. **Holcr, K.** *Obete všeobecnej kriminality v policajných štatistikách*. Bratislava : Paneurópska vysoká škola, 2015.
16. **Burajová, B.** *Obete trestných činov : Prevencia opakovanej a druhotnej viktimizácie obzvlášť zraniteľných obetí*. s.l. : Akadémia PZ SR, 2022. s. 102-109.
17. **Dettenborn, H. a Eginhard, W.** *Familienrechtspsychologie*. 1. vydanie. Stuttgart : Reinhardt UTB, 2002. s. 59. 9783825282325.
18. **Stark, E.** *Coercive Control: How men entrap women in personal life*. Oxford : Oxford University Press, 2007.
19. **Dalton C., Waters Matthews K., Drozd L. M., Wong F. Q. F. (et al.)**. *Navigating Custody & Visitation Evaluations in Cases with Domestic Violence: A Judge's Guide*. Reno, NV : National Council of Juvenile and Family Court Judges, 2004 (rev. 2006). s. 43.
20. **Kernic, M. A., Wolf, M. E., Holt, V. L., McKnight, B., Huebner, C. E., & Rivara, F. P.** Behavioral problems among children whose mothers are abused by an intimate partner. *Child abuse & neglect*. 2003, Zv. 27, 11, s. 1231–1246.

21. **Babcock, J.C., a iní.** Attachment, emotional regulation, and the function of marital violence: Differences between secure, preoccupied, and dismissing violent and nonviolent husbands. *Journal of Family Violence*. 2000, 15, s. 391 – 409.
22. Why do men batter their wives? [aut. knihy] K. Yllo a M. Bograd. *Feminist perspectives on wife abuse*. Newbury Park : Sage, 1988.
23. **Margolin, G., a iní.** Family interaction process: An essential tool for exploring abusive relationships. [aut. knihy] D. Cahn a S. Lloyd. *Family violence from a communication perspective*. Thousand Oaks : Sage, 1996.
24. **Bancroft, L. a Silverman, J.G.** *The batterer as parent: Addressing the impact of domestic violence on family dynamics*. Thousand Oaks : Sage, 2002.
25. **Fox, G.L., Sayers, J. a Bruce, C.** Beyond bravado: Redemption and rehabilitation in the fathering accounts of men who batter. *Marriage and Family Review*. 2001, 32, s. 137 – 163.
26. **Rothman, E.F., Mandel, D.G. a Silverman, J.G.** Abusers' perceptions of the effect of their intimate partner violence on children: A research note. *Violence Against Women*. 2007, 13, s. 1179 – 1191.
27. **Sullivan, C.M., a iní.** How children's adjustment is affected by their relationships to their mothers' abusers. *Journal of Interpersonal Violence*. 2000, 15, s. 587 – 602.
28. **Khaw, L. a Hardesty, J.L.** Theorizing the process of leaving: Turning points and trajectories in the stages of change model. *Family Relations*,. 2007, 56, s. 413 – 425.
29. **Zink, T., Elder, N. a Jacobson, J.** How children affect the mother/victim's process in intimate partner violence. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*,. 2003, 157, s. 587 – 592.
30. **Holden, G.W.** Children exposed to domestic violence and child abuse: Terminology and taxonomy. *Clinical Child and Family Psychology Review*. 2003, 6, s. 151 – 160.
31. **Stephens, D.L.** Battered women's views of their children. *Journal of Interpersonal Violence*. 14, s. 731 – 746.
32. **Baldry, A.C. a Duban, E.** *Zvyšovanie efektivity justície a orgánov činných v trestnom konaní v boji proti násiliu páchanému na ženách a domácemu násiliu*. Bratislava : Rada Európy, 2016.
33. **MS SR.** *Dôvodová správa*. 2017.
34. **Cambell, J. C., Webster, D. W. a Glass, N.** The Danger Assessment, Validation of a Lethality Risk Assessment for Intimate Partner Femicide. *Journal for Interpersonal Violence*. *Journal of Interpersonal Violence*. 24, 2008, 4, s. 653-74.
35. **Brownridge, D. A.** Violence against women post-separation. *Aggression and Violent Behavior*. 2006, Zv. 11, 5, s. 514-530.
36. **Brownridge, D., Chan, K., Hiebert-Murphy, D., Ristock, J., Tiwari, A., Leung, W., et al.** The elevated risk for non-lethal postseparation violence in Canada: a comparison of separated, divorced and married women. *Journal of Interpersonal Violence*. 2008, Zv. 23, 1, s. 117–135.
https://www.researchgate.net/publication/5761814_The_Elevated_Risk_for_Non-Lethal_Post-Separation_Violence_in_Canada.

- 37. Jaffe P. G., Johnston J. R., Crooks C. V., Bala N.** Custody Disputes Involving Allegations of Domestic Violence: Towards a Differentiated Approach to Parenting Plans. *Family Court Review*. Zv. 46, 3, s. 500-522.
https://capc.sccgov.org/sites/g/files/exjcpb1061/files/document/Family%20Court%20Conundrum%20Reference%20-%20Johnston%20Jaffe_et_al-2008-Family_Court_Review.pdf.
- 38. Vatnar, S.K.B., Bjørkly, S.** Does Separation or Divorce Make any Difference? An Interactional Perspective on Intimate Partner Violence with Focus on Marital Status. *Journal of Family Violence*. 2012, Zv. 27, s. 45-54.
- 39. Dallam S. J., Silberg J. L.** Six Myths That Place Children at Risk During Custody Disputes. *Family & Intimate Partner Violence Quarterly*. 2014, Zv. 7, 1, s. 65-88(24).
<http://www.leadershipcouncil.org/docs/Dallam&Silberg.pdf>.
- 40. American Psychological Association Presidential Task Force on Violence and the Family.** *Violence and the family: Report of the American Psychological Association Presidential Task Force on Violence and the Family*. Washington D.C. : American Psychological Association, 1996. s. 142.
- 41. Walker, L. E., Price, R. L., Wilk, D., Rogers, S.** *Domestic Violence & The Courtroom Understanding The Problem... Knowing The Victim*. Williamsburg, VA : American Judges Foundation, Inc., National Center for State Courts, 1995. https://amjudges.org/domviol/publications_domviobooklet.htm.
- 42. Duninngan, A.** Restoring Power to the Powerless: The Need to Reform California's Mandatory Mediation for Victims of Domestic Violence. *University of San Francisco Law Review*. 2003, Zv. 37, s. 1041 a nasl.
- 43. Feresin, M., Folla, N., Lapierre, S., Romito, P.** Family Mediation in Child Custody Cases and the Concealment of Domestic Violence. *Affilia*. 2018, Zv. 33, 4, s. 509-525.
- 44. Champion, K.M.** Intimate Partner Violence and Family Court. [aut. knihy] R., White, J.W., Hamberger, L.K., Rosenbaum, A., Vaughan-Eden, V., Vieth, V.I. (eds) Geffner. *Handbook of Interpersonal Violence and Abuse Across the Lifespan*. s.l. : Springer, 2022, s. 3071-3091.
- 45. Rivera, E. A., Sullivan, C. M., Zeoli, A. M.** Secondary Victimization of Abused Mothers by Family Court Mediators. *Feminist Criminology*. 2012, Zv. 7, 3, s. 234-252.
- 46. Durbáková, V., Karlovská, D., Králová, S., Olearniková, J., Takáč Pachová, Z.** *Ochrana žien zažívajúcich násilie v partnerských vzťahoch a ich detí: Príručka pre prokuratúry a súdy*. Košice : Fenestra, 2020.
- 47. Michigan Supreme Court, Office for Dispute resolution.** Domestic Violence Screening Protocol for Mediators of Domestic Relations Conflicts. [Online] 2021.
<https://www.courts.michigan.gov/4ae455/siteassets/court-administration/standardsguidelines/dispute-resolution/domestic-violence-screening-protocol-for-mediators.pdf>.
- 48. Council of Europe.** 3rd General Report on Grevio's Activities (GREVIO - Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence) covering the period from January to December 2021. [Online] 2022. <https://rm.coe.int/prems-055022-gbr-2574-rapportmultiannuelgrevio-texte-web-16x24/1680a6e183>.

- 49. Oliphant, R. E., Ver Steegh, N.** *Examples & Explanations for Family Law*. s.l. : Aspen Publishers, 2019. 9781543802283.
- 50. EG-S-VL.** *Final Report of Activities of the Group of Specialists for Combating Violence Against Women*. Rada Európy. Štrasburg : Rada Európy, 1997. s. 18. EG-S-VL (97) 1 .
- 51. Očenášová, Z. a Michalík, P.** *Sexuálne násilie na ženách – správa z reprezentatívneho výskumu*. 1. Bratislava : Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2017. s. 86. 978-80-7138-159-4.
- 52. Statista.** Statista. [Online] 2021. [Dátum: 28. január 2022.] <https://www.statista.com/statistics/1072770/number-of-rapes-in-europe/>.
- 53. Lisak, D., a iní.** False Allegations of Sexual Assault: An Analysis of Ten Years of Reported Cases. *Violence Against Women*. 2010, Zv. 16, 12, s. 1318-1334.
- 54. Dobrotka, G.** Agresológia v interdisciplinárnom súbore forezných vied. *Zborník I: Kriminologické dni SAV*. Bratislava : SAV, 1992, s. 36 - 41.
- 55. Heretik, A.** *Forezná psychológia*. Bratislava : Eurokódex s.r.o, 2010. 978-80-89447-22-0.
- 56. Čírtková, L.** *Viktimologie pro forezní praxi*. Praha : Portál, 2014. 9788026205821.
- 57. N. Graham-Kevan.** Repeat Victimization, Re-traumatization and Victim Vulnerability. *The Open Criminology Journal*. 2015, 8, s. 36-48.
- 58. Smiková, E.** *Metodika pre prácu s obeťami trestných činov v špeciálnych výsluchových miestnostiach*. Bratislava : Prezídium PZ SR, 2019.
- 59. Ingram, R.** *Supporting people with social care needs who are experiencing coercive control*. *Research in Practice for Adults*. 2016.
- 60. WAVE, De Montfort University.** *Coordinated Action Against Domestic Abuse (CAADA)*. Viedeň : s.n., 2012.
- 61. Pietruchová, O., Kuruc, A. a Burajová, B.** *Základný odhad nebezpečenstva. Príručka pre policajtov a policajtky prvého kontaktu*. Bratislava : Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2017.
- 62. Gondolf, E.W. a Fisher, E.R.** *Battered Women as Survivors: An Alternative to Treating*. Lexington : Lexington Books, 1988.
- 63. Sullivan, C.M.** Battered Women as Active Helpseekers. *Violence Update*. 1991, Zv. 1, 12, s. 10-11.
- 64. Browne, A.** Violence Against Women by Male Partners: Prevalence, Outcomes, and Policy Implications. *American Psychologist*, 1993, Zv. 48, 10, s. 1077–1087.
- 65. Hoff, L.A.** *Battered Women as Survivors*. New York : Routledge, 1990.
- 66. Bowker, L.H.** Coping With Wife Abuse: Personal and Social Networks. [aut. knihy] A.R. Roberts. *Battered Women and Their Families: Intervention Strategies and Treatment Programs*. New York : Springer, 1984, s. 168–191.
- 67. Donato, K.M. a Bower, L.H.** Understanding the Helpseeking Behavior of Battered. *International Journal of Women's Studies*. 1984, 9, s. 99–109.

- 68. Aguirre, B.E.** Why Do They Return?: Abused Wives in Shelters. *Social Work*. 1985, Zv. 30, 4, s. 35–354.
- 69. *The Impact of Economic Dependence on Female*.** Rumptz, M.H. a Sullivan, C.M. Portland : Association for Women in Psychology, 1996. 21st Annual Conference of the Association for Women in Psychology.
- 70. Sullivan, C.M., a iní.** After the Crisis: A Needs Assessment. *Violence and Victims*. 1992, Zv. 7, 3, s. 267–275.
- 71. Kelly, U.A.** ‘I’m a mother first’: The influence of mothering in the decisionmaking processes of battered immigrant Latino women. *Research in Nursing and Health*. 2009, Zv. 32, 3, s. 286–297.
- 72. McCart, M.R., Smith, D.W. a Sawyer, G.K.** Help seeking among victims of crime: A review of the empirical literature. *Journal of Traumatic Stress*,. 2010, Zv. 23, 2, s. 198–206.
- 73. Dobash, R.E., Dobash, R.P. a Cavanagh, K.** The Contact Between Battered Women and. [aut. knihy] J. Pahl. *Private Violence and Public Policy: The Needs of*. London : Routledge and Kegan Paul, 1985, s. 142–165.
- 74. Barnett, O.W. a LaViolette, A.D.** *It Could Happen to Anyone: Why Battered Women Stay*. s.l. : Sage, 1993.
- 75. Brown, A.** *When Battered Women Kill*. New York : MacMillan/Free Press, 1987.
- 76. Jones, A.** *Next Time She’ll Be dead: Battering and How to Stop It*. Boston : Beacon Press, 1994.
- 77. Burke, J.G., a iní.** The process of ending abuse in intimate relationships: A qualitative exploration of the transtheoretical model. *Violence Against Women*,. 2001, 7, s. 1144 – 1163.
- 78. Burke, J.G., a iní.** Ending intimate partner violence: An application of the transtheoretical model. *American Journal of Health Behavior*. 2004, 28, s. 122 – 133.
- 79. Senter, K.E. a Caldwell, K.** Spirituality and the maintenance of change: A phenomenological study of women who leave abusive relationships. *Contemporary Family Therapy*. 2002, 24, s. 543 – 564.
- 80. Brown, J.** Working toward freedom from violence: The process of change in battered women. *Violence Against Women*. 1997, 3, s. 5 – 26.
- 81. Anderson, D.K. a Saunders, D.G.** Leaving an abusive partner: An empirical review of predictors, the process of leaving, and psychological well-being. *Trauma, Violence, and Abuse*. 2003, 4, s. 163 – 191.
- 82. Prochaska, J.O. a DiClemente, C.C.** *The transtheoretical approach: Crossing traditional boundaries of change*. Homewood : Dow Jones/Irwin, 1984.
- 83. Chang, J.C., a iní.** Understanding behavior change for women experiencing intimate partner violence: Mapping the ups and downs using the stages of change. *Patient Education and Counseling*. 2006, 62, s. 330 – 339.
- 84. Walker, L.E.** *The battered woman*. New York : Harper & Row, 1979.
- 85. Cavanagh, K., a iní.** Remedial work’’: Men’s strategic responses to their violence against intimate female. *Sociology*. 2001, 35, s. 695 – 714.

- 86. Mahoney, M.R.** Legal images of battered women: Redefining the issue of separation. *Michigan Law Review*. 1991, 90, s. 1 - 89.
- 87. Liang, B., a iní.** A theoretical framework for understanding help-seeking processes among survivors of intimate partner violence. *American Journal of Community Psychology*. 2005, 36, s. 71 – 84.
- 88. Wuest, J. a Merritt-Gray, M.** Beyond survival: Reclaiming self after leaving an abusive male partner. *Canadian Journal of Nursing Research*. 2001, 32, s. 79 – 94.
- 89. Campbell, J.C., a iní.** Risk factors for femicide in abusive relationships: Results from a multisite case control study. *American Journal of Public Health*. 2003, 93, s. 1089 – 1097.
- 90. Goodkind, J.R., Sullivan, C.M. a Bybee, D.I.** A contextual analysis of battered women's safety planning. *Violence Against Women*. 2004, 10, s. 514 – 533.
- 91. Byrne, C.A. a Arias, I.** Predicting women's intentions to leave abusive relationships: An application of the theory of planned behavior. *Journal of Applied Social Psychology*. 2004, 34, s. 2586 – 2601.
- 92. Hardesty, J.L. a Ganong, L.H.** How women make custody decisions and manage co-parenting with abusive former husbands. *Journal of Social and Personal Relationships*. 2006, 23, s. 543 – 563.
- 93. Ministerstvo spravlivosti SR.** *Zavádzanie jednotných zásad multidisciplinárneho prístupu v rodinnoprávnej agende*. Bratislava : Ministerstvo spravlivosti SR, 2022.
- 94. Fleury, R.E., Sullivan, C.M. a Bybee, D.I.** When Ending the Relationship Doesn't End the Violence: Women's Experiences of Violence by Former Partners. *Violence Against Women*. 2000, Zv. 6, 12, s. 1363–1383.
- 95. Sullivan, M. a Bybee, D.I.** *Using Longitudinal Data To Understand the Trajectory of Intimate Partner Violence Over Time*. 2004. NCJ-199701.
- 96. Boss, P.G.** *Ambiguous loss: Learning to live with unresolved grief*. Cambridge : Harvard University Press, 1999.
- 97. —.** *Loss, trauma, and resilience: Therapeutic work with ambiguous loss*. New York : Norton, 2006.
- 98. Doerner, W.G. a Lab, S.P.** *Victimology*. Prvé. Boston : Routledge, 1995. 978-0870842009.
- 99. Oxford University Press.** Oxford English Dictionary. [Online] 15. Marec 2022. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/vi>.
- 100. Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV.** Krátky slovník slovenského jazyka. [Online] 2003. [Dátum: 15. Marec 2022.] <https://slovník.juls.savba.sk/?w=obe%C5%A5&s=exact&c=f2b4&cs=&d=kssj4&d=psp&d=ogs&d=sss&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=berolak&d=nounb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskfr&d=pskcs&d=psken#>
- 101. ECOSOC.** Resolution 2002/12. Haag : OSN, 2012.
- 102. Karabec, J.** Koncept restoratívnej justice. [aut. knihy] J., (eds.) Karabec. *Restoratívnej justice: Sborník príspevků a dokumentů*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003.

- 103.** Jurišová, K. *Poškodený v predsúdnom konaní*. Praha : Nakladateľstvo Leges, 2017. s. 128. 978-80-7502-244-8.
- 104.** *Fundamental Principles of Restorative Justice*. ZEHR, Howard a MIKA, Harry. 1 (1), 1998, *The Contemporary Justice Review*, s. 47 - 55.
- 105.** OSN. *Handbook on Restorative Justice Programmes Second Edition*. 2. Viedeň : United Nations Office on Drug and Crime, 2020. s. 4.
- 106.** Chapman, T. a Törzs, E. (eds.). *Connecting People to Restore Just Relations: Practice guide on values and standards for restorative justice practices*. Leuven : European Forum for Restorative Justice, 2018.
- 107.** Michaničová, S. Etické aspekty probácie a mediácie. [aut. knihy] S. (eds.) Michančová. [ed.] S. Michaničová. *Restoratívna spravodlivosť ako výzva*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2011, s. 7.
- 108.** Dobash, R.P. a Dobash, R.E. *Women, Violence and Social Change*. London : Routledge, 1992. s. 251-259. ISBN: 9780415036108.
- 109.** Kelly, J. a Johnson, M. Differentiatiton among types of intimate partner violence: Research updates and implications for interventions. *Family Court Review*. 2008, s. 476 - 499.
- 110.** Johnson, M.P. Patriarchal terrorism and common couple violence: Two forms of violence against women. *Journal of Marriage and the Family*. May 1995, Vol. 57, 2, pp. 283 - 294.
- 111.** Stark, E. *Coercive Control: How men entrap women in personal life*. Oxford : Oxford University Press, 2007.
- 112.** Dobash, R.P. a Dobash, R.E. Women's violence to men in intimate relationships: Working on a puzzle. *British Journal of Criminology*. 2004, Zv. 44, 3, s. 324- 349.
- 113.** Fanetti, M., a iní. *Forensic Child Psychology: Working in the Courts and Clinic*. Hoboken, New Jersey : John Wiley & Sons. Inc., 2014. s. 352. 978-1-118-42115-4.
- 114.** McPherson-Sexton , Amanda Sherly. A Comprehensive View of Post-Traumatic Stress Disorder. *Journal of Police Crisis Negotiations*. Abingdon 2006, Zv. 6:1, s. 93-124.
- 115.** Gřivna, T., a iní. *Kriminologie*. 5. Praha : Wolters Kluwer, 2019. s. 121. 978-80-7598-554-5.
- 116.** APA. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorder*. 5. Washington DC : American Psychiatric Association, 2013. s. 271.
- 117.** Graham-Kevan, N. Repeat Victimization, Re-traumatization and Victim Vulnerability. *The Open Criminology Journal*. 2015, 8, s. 36-48.
- 118.** McCutcheon, R. Addressing Domestic Violence in Mediation: The Need for More Uniformity and Research. *Harvard Negotiation Law Review*. Online, 2021.
<https://www.hnlr.org/2021/05/addressing-domestic-violence-in-mediation-the-need-for-more-uniformity-and-research/>.
- 119.** Olson, K. B. **Post-Grillo**: New Family Mediation Protections and Revised Dangers. [aut. knihy] A., Schneider, A. K., Cole, S. R. (eds.) Hinshaw. *Discussions in Dispute Resolution: The Foundational Articles*. New York : Oxford Academic, 2021, s. 169-173.

120. Čírtková, L. *Domácí násilí: Nebezpečné rodinné vztahy ve 21. století.* Plzeň : Vydavatelství Aleš Čeněk, 2020.

121. Gřivna, T., Šámal, P. a Válková, H. *Zákon o obětech trestných činů: komentář.* 2. Praha : C.H. Beck, 2014. s. 5. 978-80-7400-793-4.

Inštitút pre výskum práce a rodiny vydal túto publikáciu ako súčasť výstupov národného projektu Prevenia a eliminácia rodovej diskriminácie OP LZ NP 2018/4.1.2/01., ktorý sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje www.esf.gov.sk

